

De huiskamer van de toekomst ?

Gemeenschapsaccommodaties in kleine plattelandskernen

Afbeelding 1. Dorpshuis 'De Smis' in Duizel (Bron: R. Peters).

Stijn Maathuis & Roel Peters

Leerstoelgroep Landgebruiksplanning
Wageningen Universiteit en Researchcentrum

Wetenschapswinkel Wageningen UR
april 2004

Rapport 200

Colofon

De huiskamer van de toekomst ?
Stijn Maathuis & Roel Peters
Leerstoelgroep Landgebruiksplanning Wageningen UR

Wetenschapswinkel Wageningen UR, rapportnummer 200
April, 2004

ISBN: 90-6754-784-0
Omslag: Andrew Zeegers, Domino Design, Groningen
Lay-out: Vormgeving, Plant Sciences Group
Druk: G.S.C. van Gils B.V.
www.wur.nl/wewi

De huiskamer van de toekomst ?

Rapportnummer 200

Stijn Maathuis & Roel Peters, Wageningen, april 2004

Landelijk Centrum Opbouwwerk Zwolle

Oude Vischmarkt 21D
Postbus 1004
8001 BA Zwolle
038-423 2112
e-mail: lcoz@opbouwwerk.nl
www.opbouwwerk.nl

Het Landelijk Centrum Opbouwwerk (LCO) is een landelijk werkende organisatie op het gebied van opbouwwerk. Vanuit vestigingen in Den Haag en Zwolle werkt het LCO aan de versterking van bewonersparticipatie. Daarbij richt het LCO zich op het stimuleren, organiseren en ondersteunen van groepen burgers bij de oplossing van maatschappelijke vraagstukken. Het LCO brengt ideeën, mensen en middelen samen (innovatie). Het LCO laat kennis en ervaring renderen door uitwisseling (transfer). Het LCO organiseert vakconferenties, themabijeenkomsten en geeft vakpublicaties uit.

Leerstoelgroep Landgebruiksplanning

Wageningen UR
Generaal Foulkesweg 13
6703 BJ Wageningen
0317-483311
e-mail: office.lup@wur.nl
www.wau.nl/rpv

De leerstoelgroep Landgebruiksplanning houdt zich bezig met onderwijs en onderzoek op het gebied van ruimtelijke planning en inrichting van landelijke gebieden.

Leerstoelgroep Rurale Sociologie

Wageningen UR
Hollandseweg 1
6706 KN Wageningen
0317-484507
e-mail: ans.vanderlande@wur.nl
www.sls.wau.nl/rso

De leerstoelgroep Rurale Sociologie verzorgt wetenschappelijk onderwijs en onderzoek op het gebied van rurale ontwikkeling. Nadruk hierbij ligt op diversiteit van ontwikkelingspatronen, de dynamiek van veranderingsprocessen en de sociaal economische betekenis van rurale activiteiten.

Wetenschapswinkel

Wageningen UR
Postbus 9101
6700 HB Wageningen
0317-484661
e-mail: wetenschapswinkel@wur.nl
www.wur.nl/wewi
www.wetenschapswinkels.nl

Maatschappelijke organisaties zoals verenigingen en belangengroepen, die niet over voldoende financiële middelen beschikken, kunnen met onderzoeksvragen terecht bij de Wetenschapswinkel Wageningen UR. Deze biedt ondersteuning bij de realisatie van onderzoeksprojecten. Aanvragen moeten aansluiten bij de werkgebieden van Wageningen UR: duurzame landbouw, voeding en gezondheid, een leefbare groene ruimte en maatschappelijke veranderingsprocessen.

Voorwoord

De tijden veranderen, en wij met hen. Dat geldt zeker voor het platteland en haar plattelandsbewoners. In de afgelopen decennia hebben we kunnen zien dat de oude gesloten gemeenschappen op het platteland getransformeerd zijn tot open dorpen die niet meer geïsoleerd in de Nederlandse samenleving staan. Het leefpatroon van de plattelanders lijkt steeds meer op het leefpatroon van stedelingen. Bovendien vinden steeds meer stedelingen een riante woonplek op het platteland. Kortom er zijn volop veranderingen.

Soms lijkt het erop dat dorpshuizen nog een soort constante factor zijn binnen de veranderingen. We zien ook dat er beleidsmatig steeds meer aandacht komt voor dorpshuizen: dat is de plaats waar de sociale cohesie van het dorp vorm krijgt; dat is de plek waar verdwenen voorzieningen een nieuwe kans krijgen; dat is de plek van waaruit nieuwe initiatieven gestart kunnen worden.

In ons denken zijn leefbaarheid, sociale cohesie en dorpshuizen vaak aan elkaar gekoppeld. In een leefbaar dorp moet een ontmoetingspunt zoals een dorpshuis zijn. Vaak is het dorpshuis ook ontstaan omdat de dorpsbewoners vonden dat ze een dak boven hun hoofd nodig hadden bij hun gezamenlijke activiteiten. Vaak ontstaan vanuit het dorpshuis nieuwe activiteiten die de saamhorigheid bevorderen.

Toch vroegen we ons vanuit het Landelijk Centrum Opbouwwerk af of het automatisme waarmee leefbaarheid, sociale cohesie en dorpshuizen aan elkaar gekoppeld worden wel op zijn plaats is. Hoe zit dat nu eigenlijk? Hebben die drie zaken wel wat met elkaar te maken en hoe beïnvloeden ze elkaar dan? De vragen zijn eenvoudig, maar het antwoord is wat ingewikkelder, zeker als je niet de gangbare veronderstellingen volgt, maar probeert op te sporen welke mechanismen er daadwerkelijk spelen. We zijn dan ook blij dat de Wetenschapswinkel van Wageningen Universiteit en Researchcentrum een verkennend onderzoek heeft willen uitvoeren naar aanleiding van onze vraag. Met deze verkenning willen we een bijdrage leveren in de discussie die momenteel gaande is over het belang van dorpshuizen.

Namens het LCO

Mart Schouten
Dick Meesterberends

Dankwoord

Bij deze willen wij een dankwoord richten tot de personen die deelgenomen hebben aan de begeleidingscommissie van dit onderzoek. Te weten:

Mart Schouten en Dick Meesterberends van het Landelijk Centrum Opbouwwerk Zwolle. Voor het vertrouwen dat zij in ons stelden door het geven van deze opdracht en voor hun hulp bij het zoeken naar geschikte gemeenschapsaccommodaties.

Marjan Hidding van de leerstoelgroep Landgebruiksplanning. Voor de inhoudelijke steun bij het onderzoek en het schrijven van dit rapport. En voor de overlegmomenten waar zij ons met raad heeft bijgestaan.

Petra Vergunst van de leerstoelgroep Rurale Sociologie. Voor de inhoudelijke steun bij het onderzoek en het schrijven van dit rapport. En voor het bijbrengen van de nodige interview-technieken.

Gerard Straver van de Wetenschapswinkel Wageningen UR. Voor de procesbegeleiding, de punctuele voorbereiding van bijeenkomsten en voor zijn hulp bij het zoeken naar praktische oplossingen.

Stijn en Roel

Inhoudsopgave

	Pagina
Colofon	
De huiskamer van de toekomst ?	
Voorwoord	
Dankwoord	
Inhoudsopgave	
Samenvatting	1
1. Introductie	7
1.1 Aanleiding	7
1.2 Onderzoeksthema	7
1.2.1 Ontwikkelingen in kleine plattelandskernen	7
1.2.2 Geschiedenis van gemeenschapsaccommodaties	10
1.2.3 Beleidsstandpunten ten aanzien van gemeenschapsaccommodaties	11
1.2.4 Betekenis van gemeenschapsaccommodaties voor plattelandskernen?	15
1.3 Probleemstelling	15
1.4 Doelstelling	16
1.5 Leeswijzer	16
2. Onderzoekskader	17
2.1 Inleiding	17
2.2 Denkbeelden over sociale cohesie	17
2.3 Denkbeelden over leefbaarheid	19
2.4 Sociale cohesie en leefbaarheid	21
2.5 Typen gemeenschapsaccommodaties	22
2.6 Aangescherpte onderzoeksvragen	23
2.7 Onderzoeksmethode	24
3. Casestudies	27
3.1 Case 1: Nijland en multifunctioneel centrum De Mande	27
3.2 Case 2: Oudleusen en ontmoetingscentrum De Wiekelaar	29
3.3 Case 3: Eextertzandvoort en dorps huis D'aol school	32
3.4 Case 4: Zwartsluis en het Sluziger Kulturhus	34
3.5 Case 5: Haghorst en ontmoetingscentrum Den Deel	37
3.6 Case 6: Kerkwerve en dorps huis 'T Zuudende	40
3.7 Case 7: Duizel en dorps huis De Smis en Dorps Service Centrum D'n Inloop	42
4. Conclusies en aanbevelingen	47
4.1 Conclusies	47
4.1.1 Type gemeenschapsaccommodatie	47
4.1.2 Gebruikswaarde	49
4.1.3 Belevingswaarde	50
4.1.4 Toe-eigeningswaarde	51
4.1.5 Sociale cohesie	53
4.1.6 Gemeenschapsaccommodaties en leefbaarheid	54
4.2 Aanbevelingen aan beleidsmakers voor de toekomst	55
Literatuurlijst	58
Bijlage 1 Kaart van Nederland met de bezochte dorpen	1 p.
Bijlage 2 Lijst met geïnterviewden	1 p.

Samenvatting

De leefbaarheid op het platteland staat sterk onder druk. Bij landelijke overheden rijst bij het zoeken naar oplossingsrichtingen voor dit probleem regelmatig de vraag wat gemeenschapsaccommodaties zouden kunnen betekenen voor de leefbaarheid in kleine plattelandskernen. Met name het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) ziet veel potentieel in gemeenschapsaccommodaties als oplossing voor de afname van de leefbaarheid op het platteland. Dit geldt ook voor andere actoren op dit gebied, zoals het LCO Zwolle. Het LCO constateert echter dat de huidige belangstelling vooral gericht is op de ontwikkeling van nieuwe, prestigieuze multifunctionele centra terwijl de bestaande gemeenschapsaccommodaties buiten beschouwing worden gelaten. Het LCO wil daarom meer inzicht hebben in de betekenis van bestaande accommodaties en bijdrage aan de leefbaarheid van het platteland.

Het platteland en de kleine kernen vormen een niet te verwaarlozen deel van Nederland en het verschil tussen stad en platteland wordt steeds diffuser. Stedelijke en landelijke gebieden komen in een andere relatie tot elkaar te staan. Economische en sociaal-culturele processen liggen hier aan ten grondslag. Er is sprake van een voortgaande individualisering en emancipatie van individuen en bevolkingsgroepen, waarbij het dagelijks leven zich van een lokaal naar een regionaal niveau heeft verplaatst. Niet alleen voor een opleiding of arbeidsplaats, ook voor hun sociale relaties kiezen veel mensen voor de stad. Een ander proces van belang voor de ontwikkeling van plattelandskernen is de toenemende individuele mobiliteit. Een gevolg van deze toenemende mobiliteit en concentratie van functies in de stad is dat de voorzieningen uit de kleine kernen verdwijnen. De leefbaarheid in kleine kernen wordt echter niet enkel gegarandeerd door het aantal aanwezige voorzieningen. Door de toegenomen mobiliteit verandert ook de sociale betrokkenheid die mensen bij hun dorp hebben. Andere veranderingen die zich op het platteland afspelen zijn een terugtrekkende overheid en een toenemende markt oriëntatie.

De geschiedenis van gemeenschapsaccommodaties op het platteland leert ons, dat ze vaak werden gesticht als een reactie van de mensen op de slechte leefomstandigheden op het platteland. Na WOII komt er een grote behoefte aan een gebouw met het karakter van een open huis, waar zowel het traditionele verenigingsleven als nieuwere vormen van vrijetijdsbesteding een plek konden krijgen. Dit werd mede ingegeven door het saamhorigheidsgevoel van de wederopbouw. In de jaren tachtig verwaterde deze aandacht voor gemeenschapsaccommodaties door decentralisatie. Dit heeft geleid tot versnipperd beleid op de verschillende beleidsniveaus. Vanaf de jaren negentig is er een tendens dat de overheid zich meer richt op de gevolgen van de veranderingen die zich op het platteland voordoen. Met de aandacht voor de veranderende functies van het platteland en de problemen op het gebied van leefbaarheid en sociale cohesie aldaar komen ook gemeenschapsaccommodaties weer meer in de belangstelling. Dit heeft geresulteerd in nieuwe en vernieuwde gemeenschapsaccommodaties en steunpunten voor gemeenschapsaccommodaties.

Beleidsmakers zien nieuwe mogelijkheden voor de gemeenschapsaccommodatie met zijn enigszins ouderwetse imago. Door oude en nieuwe functies onder één dak te brengen, kunnen er veel kosten bespaard worden op het gebied van o.a. elektriciteit en huur. Ook zouden er allerlei rouleersystemen bedacht kunnen worden waarin de dokter, de apotheker en de fysiotherapeut van dezelfde ruimte gebruik zouden kunnen maken. Ook als ontmoetingsplek de gemeenschapsaccommodatie weer een belangrijkere rol kunnen gaan spelen.

Het bovenstaande heeft geleid tot de centrale vraag van dit onderzoek: **Wat is de rol van een gemeenschapsaccommodatie voor de leefbaarheid van een kleine plattelandskern?**

Om de bovenstaande centrale vraag te beantwoorden is het belangrijk om de begrippen gemeenschapsaccommodatie en leefbaarheid goed te definiëren. Tevens komt het begrip sociale cohesie aan bod, omdat de onderzoekers sociale cohesie als een onderdeel zien van leefbaarheid.

In dit onderzoek wordt de definitie van het ministerie van VWS voor sociale cohesie gehanteerd: ‘ *Sociale cohesie is de mate waarin mensen in hun gedrag en beleving uitdrukking geven aan hun betrokkenheid bij de maatschappelijke verbanden in hun persoonlijk leven, als lid van de maatschappij en als burger in de samenleving*’ (Ministerie van VWS, 1999, p.11 volgens Verplanke et al., 2002). Het platteland en het dorp hebben als het om sociale cohesie gaat een goede reputatie. Over de kwaliteit van het sociale leven in dorpen wordt vaak in lovende termen gesproken. Echter, door uiteenlopende maatschappelijke veranderingen lijkt aan steeds minder voorwaarden voor traditionele sociale integratie en sociale cohesie te worden voldaan, zoals Tönnies die in 1887 stelde in het kader van zijn theorie over de ‘ *Gemeinschaft*’ op het platteland. Verder is het zo dat de sociale samenhang onder druk staat door een algemene tendens van individualisering en fragmentarisering van het bestaan. De keuzemogelijkheden zijn tegenwoordig groter dan ooit.

Leefbaarheid wordt in dit onderzoek gedefinieerd als: de mate waarin de sociale en fysieke leefomgeving aan de normen en waarden van de bewoners en/of gebruikers van het landelijk gebied voldoet. Deze definitie is afkomstig uit het leefbaarheidsmodel van Boomars & Hidding (1999). Volgens dit model zijn er aan de leefomgeving vier aspecten te onderscheiden: ruimtelijke, sociaal-culturele, sociaal-economische en politiek-bestuurlijke aspecten. Tevens worden er drie criteria aangedragen als kwalitatieve maatstaf voor de beoordeling van leefbaarheid: gebruikswaarde, belevingswaarde en toe-eigeningswaarde. De vier omgevingsaspecten vormen de breedte van de leefbaarheid en de drie beoordelingscriteria de diepte.

Om sociale cohesie een plaats te geven in het leefbaarheidsmodel moet het allereerst worden ondergebracht bij één van de omgevingsaspecten van leefbaarheid. Sociale cohesie valt naar de mening van de onderzoekers onder de sociaal-culturele aspecten: o.a. betrekking hebbend op de mogelijkheden voor bewoners om vorm te geven aan een door hen gewenste levensstijl. Daarnaast is het nodig om de invloed van sociale cohesie op de drie criteria van leefbaarheid te analyseren. Uit deze analyse blijkt dat de criteria belevingswaarde en toe-eigeningswaarde zich op een snijvlak met sociale cohesie bevinden. De sociale cohesie heeft invloed op de belevingswaarde, omdat de bindingskracht van een samenleving op een bepaalde plek invloed kan hebben op hoe mensen die plek ervaren. Sociale samenhang kan bijvoorbeeld door sommigen als veilig, zorgend of uitnodigend ervaren worden. Anderen ervaren de plek juist als beklemmend of afstotend. De toe-eigeningswaarde wordt op een andere manier door sociale cohesie beïnvloed. Door de sociale samenhang voelen de mensen zich op een bepaalde plek met elkaar verbonden. De betreffende plek wordt door hen als een gemeenschappelijk goed gezien. Bij een maatschappelijk probleem staat men op als één groep en gaat dat probleem ten lijf. In het leefbaarheidsmodel van Boomars & Hidding kan dat als volgt worden weergegeven:

	Aspecten van leefbaarheid			
Leefbaarheidscriteria	Ruimtelijke aspecten	Sociaal-culturele aspecten	Sociaal-economische aspecten	Politiek-bestuurlijke aspecten
Gebruikswaarde				
Belevingswaarde		Sociale Cohesie		
Toe-eigeningswaarde				

Figuur 3. Het leefbaarheidsmodel met daarin het begrip sociale cohesie.

In dit onderzoek moet bij een gemeenschapsaccommodatie gedacht worden aan een dorps-huis, een dorpscafé, een kantine, een Kulturhus, een cultureel centrum en elke combinatie daarvan. Voorwaarde is in ieder geval dat het een gebouw betreft. De hoek van de straat als

ontmoetingsplek is dus uitgesloten. In dit onderzoek zijn gemeenschapsaccommodaties ingedeeld naar twee kenmerken: hun dominante gebruiksfunctie en het beheer. De gebruiksfunctie en het beheer kunnen namelijk van invloed zijn op de leefbaarheid. Dat levert 6 typen gemeenschapsaccommodaties op:

Dominante gebruiksfunctie		<ul style="list-style-type: none"> ▪ Overwegend sociaal-culturele activiteiten; Sport, muziek, cursussen, toneel, soos, verenigingen, vergaderingen, etc. ▪ Overwegend commerciële dienstverlenende activiteiten; Medische voorzieningen, ouderen- en kinderopvang, maatschappelijk werk, bibliotheek, winkelvoorzieningen, dorpscafé, zaalverhuur, etc. ▪ Een combinatie hiervan 		
Beheer		<ul style="list-style-type: none"> ▪ Professioneel ▪ Vrijwillig 		
		Dominante gebruiksfunctie		
		Sociaal-cultureel	Commercieel dienstverlenend	Combinatie
Beheer	Professioneel	1	3	5
	Vrijwillig	2	4	6

Figuur 4. Typen gemeenschapsaccommodaties.

In methodisch opzicht is dit onderzoek globaal in te delen in twee delen, respectievelijk de literatuurstudie en de casestudies. Het literatuuronderzoek heeft inzicht verschaft in de historie van de thema's plattelandskernen en gemeenschapsaccommodaties; in de theorieën rond de begrippen sociale cohesie en leefbaarheid op het platteland en is behulpzaam geweest bij het ontwikkelen van een typering voor gemeenschapsaccommodaties. De selectie van de cases is in samenspraak met LCO Zwolle gemaakt. Hierbij is getracht om de zes typen gemeenschapsaccommodaties allemaal minstens eenmaal te selecteren. Tevens is er geprobeerd om de cases te selecteren uit dorpen met minder dan 2000 inwoners. Het Kulturhus in Zwartsluis vormt hierop een uitzondering. De reden om Zwartsluis toch te betrekken in het onderzoek is gelegen in het feit dat het Kulturhus een uiting is van hedendaags beleid rondom gemeenschapsaccommodaties. In totaal zijn er zeven dorpen en hun gemeenschapsaccommodaties geselecteerd. Te weten:

- Nijland en multifunctioneel centrum De Mande
- Oudleusen en ontmoetingscentrum De Wiekelaar
- Eexterzandvoort en dorps huis D'aol school
- Zwartsluis en het Sluziger Kulturhus
- Haghorst en ontmoetingscentrum Den Deel
- Kerkwerpe en dorps huis 'T Zuudende
- Duizel en dorps huis De Smis en Dorps Service Centrum D'n Inloop

Deze dorpen zijn bezocht en er is gesproken met vooraf benaderde partijen uit dat dorp. Hierbij is er bewust gekozen voor diepte-interviews met minstens twee partijen die vanuit verschillende perspectieven kijken naar de gemeenschapsaccommodatie en het dorp. Op deze manier was het mogelijk om de verschillende opvattingen in het dorp ten aanzien van de relatie tussen de gemeenschapsaccommodatie en de leefbaarheid van de kleine plattelandskern te peilen. De diepte-interviews zijn daarna uitgewerkt in casestudies.

Een analyse van de casestudies heeft geleid tot een reflectie van de onderzoekers op de desbetreffende cases. Deze reflectie heeft als basis gediend voor de conclusies en aanbevelingen die in dit onderzoek worden gedaan. In deze samenvatting komen alleen de conclusies met betrekking tot sociale cohesie en leefbaarheid aan bod.

Als het over sociale cohesie gaat, komen er verschillende geluiden naar boven. In alle gevallen was te horen dat het wel goed zat met de sociale cohesie in het dorp. Er zou veel sociale controle zijn en als er iets moest gebeuren voor de gemeenschapsaccommodatie zijn mensen daar nog steeds voor te porren. Mensen zijn bereid iets voor elkaar te doen. Wat de rol van de gemeenschapsaccommodaties is voor de sociale cohesie in een dorp is moeilijk te bepalen. Relatief veel mensen in kleine kernen zijn actief in het verenigingsleven. Ze doen allemaal hun dingen in de gemeenschapsaccommodatie en vertrekken daarna redelijk snel weer naar huis. Via via kennen de meeste mensen elkaar. Voor een bepaalde groep mensen is het dorpshuis belangrijk als ontmoetingsplek en dus voor hun sociale contacten. Een andere groep mensen bezoekt het dorpshuis niet of slechts een keer per jaar. Zij zullen hun sociale contacten dus op een andere manier vorm geven en vermoedelijk lang niet allemaal binnen het dorp. Voorzieningen speelden in het verleden ook een rol in het ontmoetingsproces, al gaat het hier vooral om vluchtige ontmoetingen. Nu deze voorzieningen wegvallen, is het dus niet zo dat men plotse-ling dat sociale aspect daarvan ook enorm gaat missen. Uit het feit dat de verenigingen nog steeds goed draaien blijkt dat mensen nog steeds behoefte hebben aan sociale contacten, ondanks het dreigende spook van de individualisering. Toch wordt dit verschijnsel merkbaar. Al heeft dat ook veel te maken met de toenemende werkdruk die op veel mensen vat heeft. Sommigen schrijven de verminderde zin in vrijwilligerswerk toe aan individualisering, terwijl hier waarschijnlijk vaak de drukte van individuen aan ten grondslag ligt. Dit heeft tot gevolg dat je minder zin en/of tijd hebt om je met andere activiteiten bezig te houden. Ook lijkt er een interesseverschuiving plaats te vinden. Mensen zijn blij met de plek waar ze wonen en willen graag dat het goed wonen blijft. Daarom geven ze tegenwoordig de voorkeur aan activiteiten die te maken hebben met het verbeteren van hun leefomgeving, bijvoorbeeld, scholen en verkeersveiligheid. Het lijkt erop dat mensen vrijblijvender tegen over de dorpsgemeenschap staan, maar dat de binding met de omgeving sterker wordt. Tönnies zei al dat er een verschuiving van 'Gemeinschaft' naar 'Gesellschaft' aan de gang was. De relaties tussen de mensen worden functioneler. Het klopt dat deze tendens ook in kleine kernen plaats vindt. Dit gebeurt echter omdat veel mensen simpelweg geen tijd hebben en niet omdat de mens sociaal zou worden. Mensen blijven lid van verenigingen, maar hebben geen zin meer om op zaterdag ook nog eens te gaan zwoegen voor het goede doel. Concluderend lijkt het erop dat een gemeenschapsaccommodatie voor een bepaalde groep mensen een belangrijke functie heeft in hun sociale verkeer. Zij zijn er regelmatig en hebben sociaal contact met een select groepje mensen met wie ze iets doen. Het is als onderdeel van hun sociale dorpsnetwerk van belang, maar het is niet hun enige contactpunt. Ook buiten de gemeenschapsaccommodatie om hebben de meeste dorpsbewoners wel contacten en dus een eigen sociaal netwerkje, bijvoorbeeld via burens.

Na een bezoek aan zeven dorpen en hun accommodaties kunnen we een opmerkelijke conclusie trekken: Bijna iedereen is heel tevreden met de situatie zoals die er nu is in hun kleine kern. Dit is opmerkelijk omdat juist de laatste tijd beleidsmakers het idee krijgen, dat de leefbaarheid in de kleine kernen afneemt. Die tevredenheid heeft dan zowel betrekking op de gemeenschapsaccommodatie als de op leefbaarheid in het dorp. Het credo dat vaak te horen was, is dat er weinig hoeft te veranderen. Omdat alles wel goed loopt met de gemeenschapsaccommodaties is er dan ook niet zo veel ontwikkeling te zien de laatste jaren. Ze blijven in eerste instantie bedoeld als onderdak voor het verenigingsleven. Een aantal accommodaties loopt rond met plannen om extra voorzieningen in het gebouw onder te brengen. Of dat echter wel zo succesvol zal zijn is nog maar de vraag. De trend naar meer mobiliteit heeft de mens vertrouwd gemaakt om hun voorzieningen ergens anders op te zoeken. Ze blijken ermee te kunnen leven dat sommige dingen niet naast de deur te krijgen zijn. De vermeende individualisering van de maatschappij lijkt in kleine kernen nog niet echt te zijn door gedrongen. Verenigingen houden evenveel animo. Wel is het iets moeilijker om vrijwilligers te vinden. Dit hangt waarschijnlijk samen met de algemene trend in Nederland dat iedereen steeds 'drukker'

wordt. Zoals al eerder aangegeven maakt gemiddeld iets minder dan de helft van de dorpsbevolking regelmatig gebruik van de accommodatie. Voor hen is het dus een belangrijke voorziening. Toch ligt niet hun hele leven in handen van de gemeenschapsaccommodatie. Ook buiten de gemeenschapsaccommodatie om hebben mensen sociale banden met het dorp. Met burens en mensen die je via-via kent. Er is dus een bepaalde groep mensen voor wie de gemeenschapsaccommodatie wel degelijk een belangrijke rol in hun persoonlijke leefbaarheid speelt. Zij halen plezier uit hun activiteiten en hun bezoeken. Het type activiteiten en de sfeer van een gemeenschapsaccommodatie is blijkbaar niet voor iedereen interessant. Ook kan het zijn dat ze gewoon geen tijd hebben. De titel 'de huiskamer van de toekomst?' kan eigenlijk makkelijk beantwoord worden. Het antwoord is nee. Een gemeenschapsaccommodatie is niet de huiskamer van de toekomst. Een huiskamer is een plek waar iedereen van de familie altijd binnen kan lopen en daar iets doet wat hem op dat moment zint. Het dorps huis heeft die functie eigenlijk nooit gehad en het ziet er naar uit dat daar in de toekomst weinig verandering in zal komen. Of die behoefte wel bestaat is niet geheel met zekerheid te zeggen. Het voorbeeld van D'n Inloop in Duizel heeft wel enig succes, maar het loopt niet storm. Veel accommodaties hebben een paar uur per week wanneer het gebouw fungeert als huiskamer, bijvoorbeeld tijdens de ouderensoos, maar je kunt dan dus alleen op die tijden 'huiskameren'.

Hieronder staan een aantal aanbevelingen, dat we kunnen doen nadat we zeven dorpen en dorps huizen bezocht hebben:

- Het onderzoek onderstreept het belang van gemeenschapsaccommodaties voor de samenlevingen van kleine kernen op het platteland. Door de gemeentes uit de cases wordt dit belang ook erkend. Echter, het valt ook op dat er bij de betreffende gemeentes weinig beleid bestaat ten aanzien van de positie en de toekomst van gemeenschapsaccommodaties. Dat leidt in een aantal gevallen tot een accommodatie waar in principe alles kan, indien daar van de lokale samenleving behoefte aan is en de accommodatie daar de mogelijkheden voor biedt. Het kan echter ook leiden tot een situatie waarbij de beheerder voor elk 'wissewasje' naar de gemeente moet. Aanbevolen wordt dat de gemeente in samenspraak met daartoe geëigende organisaties en partijen op dorpsniveau een beleidsvisie voor haar gemeenschapsaccommodaties ontwikkelt.
- Voor het ontwikkelen van de gemeentelijke beleidsvisies kan in delen van het land gebruik gemaakt worden van de kennis die aanwezig is bij provinciale organisaties, die gericht zijn op het bieden van ondersteuning aan dorps huizen. Het verdient de aanbeveling dat het LCO deze kennis op landelijk niveau bundelt en toegankelijk maakt.
- Uit de bestudeerde cases komt naar voren dat er in de gemeenschapsaccommodaties maar een relatief beperkt scala aan activiteiten plaatsvindt. De mogelijkheden van de gemeenschapsaccommodatie reiken niet verder dan de polsstok van de samenleving lang is. Aanbevolen wordt om in een gemeentelijke beleidsvisie specifiek aandacht te besteden aan activiteiten die de reikwijdte van de afzonderlijke accommodaties en dorpen te boven gaat, maar in klein regionaal perspectief mogelijk wel kansen bieden. Hierbij valt te denken aan een faciliterende rol voor de gemeente bij het opzetten van een over de gemeenschapsaccommodaties roulend systeem van bijvoorbeeld medische diensten; ook valt te denken aan specifieke voorzieningen in één van de gemeentelijke gemeenschapsaccommodaties, bedoeld voor meerdere dorpen. De lokale behoefte aan dergelijke activiteiten en diensten dient daarbij als maatstaf te worden gebruikt.
- Het onderzoek onderschrijft de gedachte dat het goed functioneren van een gemeenschapsaccommodatie afhankelijk is van maatwerk. Nieuwe beleidsformules zoals het Kulturhus en de Brede School zijn dan ook op dorpsniveau alleen maar bruikbaar, indien de inhoud ervan kan worden afgestemd op de cultuur en de behoefte van de lokale bevolking. Bij het ontwikkelen van nieuwe gemeenschapsaccommodaties wordt daarom een bottom-up benadering aanbevolen. Tevens verdient het aanbeveling om zo mogelijk voort te bouwen op reeds aanwezige voorzieningen en sociale structuren.
- Beheerders en vrijwilligers van gemeenschapsaccommodaties worden geconfronteerd met allerlei verschillende, vaak conflicterende wet- en regelgeving. Aanbevolen wordt dat de gemeente helderheid verschaft over de eisen die de gemeente en de wetgeving stellen aan de gemeenschapsaccommodatie; met name op de punten waar sectorale wetgeving

conflicterende voorwaarden stelt. De afweging tussen deze voorwaarden vraagt om maatwerk en kan daarom het best op gemeentelijk niveau plaatsvinden.

- De bestudeerde cases geven aanleiding tot de veronderstelling dat een deel van de dorpsamenleving participeert bij activiteiten in de gemeenschapsaccommodatie en dat een ander deel er niet of bijna niet komt. Met het oog op de mogelijkheden voor het ontwikkelen van nieuwe functies en activiteiten in gemeenschapsaccommodaties wordt het LCO Zwolle daarom aanbevolen om de participatie en met name de non-participatie van bepaalde groepen uit het dorp nader te laten onderzoeken.
- De analyse van de cases geeft aanleiding tot de veronderstelling dat de ontwikkeling van multifunctionele accommodaties en dorpservicepunten niet volgens een eenduidig recept mogelijk is, maar per situatie maatwerk vereist. Het LCO Zwolle wordt daarom aanbevolen nader onderzoek te laten doen naar dergelijke bestaande gemeenschapsaccommodaties en naar de succes- en faalfactoren aldaar.

1. Introductie

1.1 Aanleiding

Dit onderzoek spitst zich toe op ‘ gemeenschapsaccommodaties in kleine plattelandskernen’ en is uitgevoerd in opdracht van het Landelijk Centrum Opbouwwerk Zwolle (LCO Zwolle).

Een van de werkvelden van het LCO in Zwolle is het platteland. Het LCO Zwolle maakt zich sterk voor een leefbaar platteland. Daarin staat het niet alleen, ook beleidsmakers hebben het thema leefbaarheid hoog op hun agenda staan. De leefbaarheid staat immers momenteel op sommige plaatsen, waaronder het platteland, sterk onder druk.

Bij landelijke overheden rijst bij het zoeken naar oplossingsrichtingen voor dit probleem regelmatig de vraag wat gemeenschapsaccommodaties zouden kunnen betekenen voor de leefbaarheid in kleine plattelandskernen. Met name het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) ziet veel potentieel in gemeenschapsaccommodaties als oplossing voor de afname van de leefbaarheid op het platteland. Dit geldt ook voor andere actoren op dit gebied, zoals het LCO Zwolle. Het LCO constateert echter dat de huidige belangstelling vooral gericht is op de ontwikkeling van nieuwe, prestigieuze multifunctionele centra terwijl de bestaande gemeenschapsaccommodaties buiten beschouwing worden gelaten. Het LCO wil daarom meer inzicht hebben in de betekenis van bestaande accommodaties en bijdrage aan de leefbaarheid van het platteland. Dat is de aanleiding voor dit onderzoek. Met de resultaten ervan hoopt LCO Zwolle de discussie aan te kunnen gaan met overheden en anderen die verder geïnteresseerd zijn in het fenomeen gemeenschapsaccommodatie.

1.2 Onderzoeksthema

Deze paragraaf behandelt de ontwikkelingen op het platteland en de geschiedenis en het beleid van gemeenschapsaccommodaties. Tevens worden gemeenschapsaccommodaties en het platteland in dit onderzoeksthema met elkaar in verband gebracht door enkele mogelijke functies, die een gemeenschapsaccommodatie op het platteland kan vervullen, te noemen. De grootste aandacht gaat hierbij uit naar functies op het gebied van leefbaarheid en sociale cohesie.

1.2.1 Ontwikkelingen in kleine plattelandskernen

Nederland is een verstedelijkt land. Toch vormen het platteland en de kleine kernen een niet te verwaarlozen deel van Nederland. Landelijke gebieden in Nederland kenmerken zich door het voorkomen van vele kleine kernen. In 1991 heeft Nederland maar liefst 1038 kernen met minder dan 1000 inwoners (van Dam, 1995). Het huidige nederzettingspatroon kan worden gezien als de ruimtelijke neerslag van de traditionele agrarische gemeenschap van het verleden.

‘ Plattelandskern is een verzamelbegrip. Het kan een dorp, gehucht, buurtschap, buurt, vlek, streek, stad en stedeke in landelijke gebieden zijn. Alleen al deze veelheid van aanduidingen vormt een aanwijzing, dat het begrip plattelandskern een complexe inhoud heeft’ (Groot, 1974: 19).

Het verschil tussen stad en platteland wordt steeds diffuser. Vroeger hield de stad op bij de stadsmuur en begon daarbuiten het platteland. Toch zal iedere Nederlander zich een goed beeld kunnen vormen bij de term platteland. Het platteland verschilt van de stad zowel in sociaal-cultureel als in ruimtelijk opzicht (Van Bommel, 1984 volgens van Dam, 1995). Met sociaal-culturele verschillen duidt Van Bommel op verschillen in normen, waarden en attitudes tussen stedelingen en plattelanders. Hij wijst er echter op dat deze verschillen in sociaal-culturele zin

Afbeelding 2. Landelijk gebied rondom Haghorst
(Bron: R. Peters)

in Nederland vooral de laatste decennia sterk zijn verkleind in een voortgaand verstedelijingsproces. Er is een algemene trend van 'time-space compression' gaande. Dit houdt in dat tijd en afstand steeds geringere drempels voor interactie vormen. Rurale gebieden zijn daardoor in de laatste decennia steeds verder geïntegreerd geraakt in bredere geografische verbanden. Stedelijke en landelijke gebieden komen in een andere relatie tot elkaar te staan. Landelijke gebieden worden steeds meer als consumptieplaats gebruikt door stedelingen, terwijl traditionele, meer productieve functies, zoals de landbouw aan belang hebben ingeboet of worden vervangen door andere functies, zoals wonen, recreëren en natuurfuncties.

Ook op economisch vlak zijn er ontwikkelingen. Kleine kernen verliezen meer en meer hun agrarische karakter en worden steeds meer tot woongebied voor stedelingen die elders werken.

Wat volgens van Bommel overblijft, zijn de verschillen van ruimtelijke aard. Deze verschillen zijn nog wel degelijk aanwezig. Stedelijke gebieden hebben een intensiever ruimtegebruik, wat een andere problematiek met zich meebrengt dan op het platteland.

Individualisering

Een belangrijk sociaal-cultureel proces dat gaande is in plattelandskernen, is dat van de individualisering. Sinds de jaren vijftig maakt het individu zich meer en meer los van bestaande waarden en normen (Huigen & Volkers, 1989 volgens van Dam, 1995). Er is sprake van een voortgaande individualisering en emancipatie van individuen en bevolkingsgroepen, waarbij het dagelijks leven zich van een lokaal naar een regionaal niveau heeft verplaatst. Het individualiseringsproces kan dan ook niet los gezien worden van economische ontwikkelingen. De welvaart heeft gezorgd voor meer persoonlijke vrijheid en een grotere mobiliteit. Er is sprake van concentratie van werk en opleidingsmogelijkheden in de stedelijke gebieden.

Vergrijzing van het platteland

In steeds mindere mate biedt het landelijk gebied ontplooiingsmogelijkheden voor jongeren. Niet alleen voor een opleiding of arbeidsplaats, ook voor hun sociale relaties kiezen veel jongeren voor de stad. Veel rurale gebieden vergrijzen door dit proces. Daarbij komt dat het platteland de laatste jaren 'op slot' werd gezet door de regering en er weinig woningen bij de bestaande kleine kernen werden gebouwd. De nieuwe regering lijkt iets meer ruimte te geven voor bouwen bij kleine kernen. Op het eerste gezicht lijkt dat voor de leefbaarheid van de kleine kernen erg belangrijk. Als er namelijk meer mensen in een kern wonen is de potentiële klantenkring van de bakker groter. De levensvatbaarheid van voorzieningen hangt voor een groot deel samen met de potentiële klantenkring. Echter, deze woningaanwas zal vooral nodig zijn om de verdunning van de woningbezetting op te vangen en leidt dus niet tot een grotere bevolkingsomvang. Jongeren kunnen op dit moment vaak niet blijven wonen in hun eigen dorp, omdat er geen betaalbare woningen zijn. Een gevolg van deze ontwikkelingen is een vergrijzende bevolking. Hierdoor neemt de vraag naar ouderenzorg op het platteland toe.

Individuele mobiliteit

Een ander proces van belang voor de ontwikkeling van plattelandskernen is de toenemende individuele mobiliteit. Doordat bijna iedereen tegenwoordig over een auto beschikt, hebben

mensen meer individuele vrijheid en zijn ze voor allerlei zaken niet meer gebonden aan hun eigen dorp. In de steden kunnen veel bedrijven door schaalvergroting hun goederen en diensten goedkoper aanbieden. Veel mensen pakken daarom de auto en zoeken goedkopere winkels, speciaalzaken of exclusieve winkels op. Er is sprake van concentratie van functies in stedelijke gebieden. Een gevolg van toenemende mobiliteit en concentratie van functies is dat de voorzieningen uit de kleine kernen verdwijnen. Schaalveranderingen hebben ertoe geleid dat het voorzieningenniveau, waaronder het winkelaanbod, in kleine dorpen de laatste decennia enorm is verschaald. Aan de vraagzijde is er sprake van veranderd koopgedrag (minder vaak meer inkopen, mogelijk gemaakt door bezit van auto- en vrieskist), een toenemende vraag naar goedkope producten en een veranderende bevolkingssamenstelling. Vrouwen werken meer, er zijn meer import-dorpsbewoners, dat zijn mensen die niet in het dorp geboren zijn en meer mensen krijgen een voorkeur voor anoniem winkelen (van Dam, 1995).

Veranderende betrokkenheid op het dorp

Een ander belangrijk punt dat voortvloeit uit de toegenomen mobiliteit is de ontkoppeling met je eigen dorp. Leefbaarheid in kleine kernen wordt namelijk niet enkel gegarandeerd door het aantal aanwezige voorzieningen. Als je minder aangewezen bent op je eigen woonplaats tast dat ook de manier aan waarop je je bij je dorp betrokken voelt. Sinds enkele jaren wordt voor dit subjectieve verschijnsel het begrip ' sociale cohesie' veelvuldig gebruikt, zowel op beleidsniveau als in de volksmond. Hoe gaan de bewoners met elkaar om? Is er sprake van een wijgevoel of leeft iedereen langs elkaar heen? Als een groep zich samen verantwoordelijk voelt voor het welzijn in de leefomgeving, is men bereid zich samen in te zetten tegen dreigende verloedering. Vaak kunnen er zelfs nieuwe ontwikkelingen op touw gezet worden.

In hoofdstuk 2.1 worden de hierboven genoemde begrippen sociale cohesie en leefbaarheid verder uitgewerkt en komen er enkele denkbeelden over deze begrippen aan bod. Tevens komt het leefbaarheidsmodel van Boomars & Hidding (1999) ter sprake. Deze sluit goed aan op de hierboven geopperde gedachte dat de leefbaarheid in kleine kernen niet enkel gegarandeerd wordt door de fysieke omgeving (voorzieningen in dit voorbeeld), maar ook door de sociale omgeving.

Andere ontwikkelingen

Andere maatschappelijke veranderingen zijn een terugtrekkende overheid en een toenemende marktorientatie. Een voorbeeld hiervan is de privatisering van de PTT. Voor een op winst gericht bedrijf staat de efficiency voorop en zodoende zijn de afgelopen decennia veel kleine postkantoren gesloten. Een ander voorbeeld betreft het openbaar vervoer. De meest onrendabele lijnen lopen meestal langs de kleine kernen. Deze zullen dus het eerst opgeheven worden. Hoewel busvervoer nog grotendeels van de staat is, lijkt hier ook de marktwerking zijn intrede te hebben gedaan. Ook staat dit proces weer in verband met de toegenomen individuele mobiliteit.

Concluderend kan er gesteld worden dat er een probleem voor de kleine kernen ligt in de discrepantie tussen het historische gegroeide ruimtelijk patroon en de hedendaagse maatschappelijke veranderingen (Huigen & Volkers, 1989 volgens van Dam, 1995). Huigen en Volkers voorspellen een verdere tendens tot schaalvergroting.

De maatschappelijke veranderingen zoals die hierboven worden genoemd, hebben gevolgen voor landelijke gebieden. Een toenemende marktorientatie, een terugtrekkende overheid, een verdergaande internationalisering, de voortschrijdende technologie, een toenemende individualisering en een alsmaar stijgende mobiliteit leiden tot de verandering van de positie van het landelijk gebied. Deze gevolgen worden door beleidsmakers en politici vaak vertaald in een verslechtering van de leefbaarheid en een achteruitgang van de sociale cohesie op het platteland. Zoals reeds aangehaald in de aanleiding, ziet met name het ministerie van VWS veel potentieel voor gemeenschapsaccommodaties op dit gebied. De volgende paragraaf behandelt de geschiedenis van gemeenschapsaccommodaties en de vele functies die ze in de loop

der tijd hebben gehad. Tevens komen de doelen, waarvoor ze indertijd door beleidsmakers werden ingezet, aan bod.

1.2.2 Geschiedenis van gemeenschapsaccommodaties

Plaatsen waar de dorpsbevolking samen kan komen zijn er al zolang de mens in concentraties bij elkaar woont. Dit soort plekken veranderde van een grote boom in de ijzertijd tot een dorpsheerberg in de middeleeuwen. Het stichten van dorpshuizen kan gezien worden als een reactie van de mensen op het platteland op de oprichting van 'Volkshuizen' in de stad. In de 19e eeuw veranderden de Europese samenlevingen snel als gevolg van de industrialisatie. De leefomstandigheden van de arbeiders waren slecht en steeds meer mensen probeerden hun positie te verbeteren. Er werden ideeën ontwikkeld om de kloof tussen de arbeidersklasse en de burgerij te overbruggen. Een van de mogelijkheden van integratie van deze groepen was het oprichten van accommodaties waarin scholings- en ontwikkelingsactiviteiten werden opgezet. Deze voornamelijk Engelse ideeën werden opgepakt in Nederland en in 1892 werd in Amsterdam het volkshuis 'Ons Huis' geopend. Na de aandacht voor de slechte omstandigheden in de stad kwam er ook aandacht voor de slechte omstandigheden waaronder men op het platteland leefde en werkte. Na een onderzoek in 1915 in Paterswolde, waaruit bleek dat alcoholisme, slechte voeding en een losbandige jeugd problemen waren, besloot een vrouw uit Paterswolde tot oprichting van een dorpshuis. Enkele notabelen staken geld in het project en het eerste Nederlandse dorpshuis was een feit (Pennarts, 1953 volgens van Baar, 2001).

'Het dorpshuis in Paterswolde wilde van het begin af aan meer dan alleen het verschaffen van ruimte voor het verenigingsleven. Naast de verhuur van zalen, werden er lezingen en cursussen verzorgd. Veel dorpshuizen volgden de activiteiten van het dorpshuis van Paterswolde. Vaak hadden ze ook nog een kleine leesbibliotheek en soms nam men het initiatief tot oprichting van een kleuterschool of organiseerde men jeugdwerk' (Lans, 1963 volgens van Baar, 2001).

Na verloop van tijd bleek dat de eigen activiteiten van de dorpshuizen zoals lezingen en cursussen steeds minder het karakter van de dorpshuizen bepaalden. Vaak was dat omdat er geen beroepskrachten waren en omdat na een enthousiaste beginperiode meestal een inzinking volgde door gebrek aan leidinggevend kader. De initiatiefnemers van deze dorpshuizen vertegenwoordigden vaak een bepaalde sociale groep of levensbeschouwelijke stroming. Het bestuur was niet representatief voor de hele bevolking. In sommige gevallen had het dorpshuis juist een averechtse werking op de saamhorigheid in het dorp, omdat andere groepen in het dorp zonder dorpshuis hun eigen clubgebouwen intensiever gingen gebruiken of als reactie zelfs hun eigen dorpshuis oprichtten (Lans, 1963 volgens van Baar, 2001).

Na WOII verandert het dorpshuiswerk. Met het saamhorigheidsgevoel van de wederopbouw, de stroom informatie van onderzoeken uit Amerika, Engeland en Duitsland over de opbouw van een gemeenschap, maar vooral door de oprichting van het 'Ministerie van Maatschappelijk Werk' in 1952, worden de mogelijkheden gecreëerd voor een gebouw met een ander karakter. Er was behoefte aan een gebouw met het karakter van een open huis, waar zowel het traditionele verenigingsleven als nieuwere vormen van vrijetijdsbesteding een plek konden krijgen. Ook de enorme bevolkingsgroei, de toename van de vrije tijd en de verouderde accommodaties vergrootten de vraag naar betere accommodatie. (van Baar, 2001)

Het 'Ministerie van Maatschappelijk Werk' komt in 1957 met een regeling voor gebouwen die alleen ruimte aanbieden. Het gaat hier om de subsidieregeling voor wijk- en dorpscentra. Het is een subsidie voor de bouw- en inrichtingskosten. Voor de latere exploitatiekosten krijgen de dorpshuizen geen rijkssubsidie. Aan deze rijkssubsidiering waren verschillende voorwaarden verbonden. Het bestuur van het dorpshuis diende een afspiegeling te vormen van de plaatselijke groeperingen. Daarnaast moesten minderheidsgroepen het recht hebben om van de te stichten accommodatie gebruik te maken. De meeste provinciale- en gemeentebesturen sloten zich bij de rijkssubsidieregeling aan en kwamen met eigen subsidies met vaak dezelfde voorwaarden. Deze regelingen hadden tot gevolg dat het aantal dorpshuizen flink groeide.

In 1972 vond er een verandering in overheidsbeleid plaats. De jaren daarna werd namelijk prioriteit verleend aan accommodaties in stadswijken, met name in westelijk Nederland. Dit had tot gevolg dat te stichten dorpshuizen slechts bij hoge uitzondering nog in aanmerking kwamen voor rijkssubsidie. De subsidie van provincies en gemeenten werd na 1972 nog wel verstrekt (Schlicher, 1981 volgens van Baar, 2001).

In de jaren tachtig kregen de gemeenten door decentralisatie van het welzijnsbeleid een steeds grotere verantwoordelijkheid bij de planning van en controle op welzijnsvoorzieningen. Dorpshuizen hadden hierdoor niet meer te maken met de rijksoverheid, maar met de lokale overheid. Dit had tot gevolg dat dorpshuizen te maken kregen met steeds meer versnipperd beleid ten aanzien van voorwaarden en subsidies. De groei van het aantal dorpshuizen nam af (Van Baar, 2001).

Vanaf de jaren negentig is er een tendens dat de overheid zich meer richt op de gevolgen van de veranderingen die zich op het platteland voordoen. Het platteland wordt minder agrarisch en krijgt meer een woon- en recreatiefunctie. Met de aandacht voor de veranderende functies van het platteland en de problemen op het gebied van leefbaarheid en sociale cohesie aldaar komen ook dorpshuizen weer meer in de belangstelling. In de jaren negentig heeft dit geresulteerd in nieuwe en vernieuwde dorpshuizen en steunpunten voor gemeenschapsaccommodaties in de provincies Noord-Brabant, Gelderland, Groningen en Drenthe (Van Baar, 2001). Deze nieuwe steunpunten zijn gebaseerd op het steunpunt SDF (Stichting Dorpshuizen Friesland) in Friesland, het lichtend voorbeeld voor de rest van de provincies.

1.2.3 Beleidsstandpunten ten aanzien van gemeenschapsaccommodaties

In de vorige paragraaf is reeds gebleken, dat gemeenschapsaccommodaties vaak door toedoen van beleidsmakers tot stand kwamen. Enerzijds door het verstrekken van subsidies en anderzijds door hun welzijnsbeleid. Tevens is in de vorige paragraaf te lezen dat het beleid omtrent gemeenschapsaccommodaties sinds de jaren tachtig erg versnipperd is geraakt. Daarom is het goed een overzicht te geven van het gevoerde beleid op de drie beleidsniveaus; landelijk, provinciaal en gemeentelijk.

Beleid op landelijk niveau

Op landelijk niveau is er geen specifiek beleid op het gebied van gemeenschapsaccommodaties. Wel valt de exploitatie van gemeenschapsaccommodaties onder allerlei wetten en regelgeving, zoals o.a. de Drank- en Horecawet, de Warenwet en de Arbo-wet.

Beleid op provinciaal niveau

De onderstaande bevindingen zijn afkomstig uit het rapport 'Quick scan naar provinciaal beleid ten aanzien van gemeenschapsaccommodaties in kleine kernen' (Van Baar, 2003).

Op Flevoland na heeft elke provincie van Nederland beleid ten aanzien van gemeenschapsaccommodaties of dorpshuizen. Tien van deze provincies ontwikkelen nieuwe formules op

Afbeelding 3. Kulturhus in Skanderborg, Denemarken
(Bron: D. Meesterberends).

dit gebied. Het gaat hierbij in alle gevallen om het combineren van meerdere functies in één gebouw. Een voorbeeld hiervan is het Kulturhus. Het Kulturhusbeleid wordt in drie provincies gevoerd; Overijssel, Utrecht en Gelderland.

'Het Kulturhusconcept komt oorspronkelijk uit Scandinavië. Het idee erachter is dat een combinatie van maatschappelijke voorzieningen, informatie en (zakelijke) dienstverlening onder één dak worden samengebracht. De deelnemende instellingen delen één gebouw en werken daarin ook samen. Het gezamenlijk beheren van het gebouw en de samenwerking van de deelnemers op het gebied van programmeren zijn belangrijke elementen. Het geeft een Kulturhus net die meerwaarde boven een multifunctioneel gebouw' (www.Kulturhus.nl).

Het beleid ten aanzien van gemeenschapsaccommodaties is vaak incidenteel. Het is meestal niet het doel om een gemeenschapsaccommodatie structureel te financieren. De exploitatie moet zelf opgebracht worden en het gebouw wordt als een gemeentelijke aangelegenheid beschouwd. Van de twaalf provincies hebben er acht geen specifiek beleid ten aanzien van dorpshuizen. Zij zien de dorpshuizen als een lokale aangelegenheid en daarmee een zaak voor de gemeentes. De provincies Friesland, Drenthe, Zeeland, en Zuid-Holland vormen een uitzondering. Zij voeren wel structureel beleid. In Friesland is dit zelfs al 25 jaar het geval.

Op provinciaal niveau zijn er ook nog een aantal belangrijke actoren die gemeenschapsaccommodaties kunnen ondersteunen. Hierbij moet gedacht worden aan actoren met steunfuncties, belangenverenigingen van dorpshuizen en kleine kernen, gemeentes en welzijnsorganisaties. Daarnaast valt ook te denken aan adviesbureaus en verschillende afdelingen van de provincie zelf.

Hieronder volgt een samenvatting van het gevoerde beleid per provincie en de verschillende steunfuncties aldaar.

- Op het terrein van dorpshuizen subsidieert de provincie Groningen het steunpunt Centrum voor Maatschappelijke Ontwikkeling (CMO) om gemeenschapsaccommodaties algemeen te ondersteunen. Tevens financiert ze het project 'Ondernemende dorpshuizen', waarbij gemeenschapshuizen ondernemingsplannen opstellen die aansluiten op gemeentelijk beleid.
Naast het CMO zijn de Vereniging Kleine Dorpen (VKD) en de Vereniging Groninger Dorpshuizen (VGD) de belangrijkste actoren op dit beleidsveld. De VGD wordt niet gesubsidieerd, de VKD wel. Die laatste werkt nauw samen met de CMO waarmee ze het team 'platteland' vormt.
- In Friesland bestaat de Stichting Dorpshuizen Friesland (SDF). De SDF is opgericht in 1978 door een aantal dorpshuisbestuurders en heeft een voortrekkersrol gehad in Nederland op het gebied van ondersteuning aan dorpshuizen. De provincie Friesland subsidieert de SDF. De stichting heeft drie personeelsleden. Zij proberen een oplossing te vinden als dorpshuisbesturen problemen hebben met de exploitatie, ver- en nieuwbouw, fiscaliteit, horeca, regelgeving, de gemeente, enz. Ook doen ze aan belangenbehartiging. Geregeld wordt hiervoor op landelijk en regionaal niveau overleg gevoerd. Verder organiseren zij cursussen en thema-avonden voor de vrijwilligers van dorpshuizen.
- In Drenthe zijn Stichting Dorpshuizen Drenthe (SDD), de Brede Overleggroep Kleine Dorpen (BOKD), en het steunpunt STAMM de belangrijkste actoren. De SDD bestaat nog niet zo lang, ze is ontstaan na een steekproef naar de problematiek bij dorpshuizen in 1999. De stichting brengt ieder kwartaal een nieuwsbrief uit met actualiteiten, ze organiseert themabijeenkomsten omtrent actuele zaken en over onderwerpen die voor bestuursleden van dorpshuizen waardevol zijn en ze is bereikbaar voor persoonlijk advies. STAMM is een onafhankelijke provinciale organisatie en zet zich in voor de verbetering van de kwaliteit van de Drentse samenleving.

' Met het samenbrengen van functies creëer je nog geen maatschappelijk draagvlak voor een dorps huis. Met het plaatsen van een groot multifunctioneel centrum ga je voorbij aan de bestaande structuur van vrijwilligers, contacten, enz. Je moet uitgaan van het bestaande. Deze structuur ligt er gewoon en werkt doorgaans goed. Hierin werken prestigeobjecten niet. De overheid moet streven naar maatwerk. Dit zijn niet de maten die Den Haag hanteert, maar de plaatselijke situatie moet de maat zijn. Je kunt niet met concepten werken.'

Interview in het kader van dit onderzoek met Karin Vegt, Stichting Dorpsuizen Drenthe

- Zoals beschreven hanteert de provincie Overijssel het Kulturhusbeleid. Hierbij zijn op provinciaal niveau steuninstellingen als KCO (Kunst en Cultuur Overijssel), voor de culturele programmering, SPIL voor de welzijnsprogrammering en het projectbureau Kulturhus de belangrijkste. Er bestaat in Overijssel geen steunpunt voor de oude gemeenschapsaccommodaties.
- Flevoland heeft helemaal geen beleid ten aanzien van gemeenschapsaccommodaties. Wel hebben ze middels Europese subsidie een aantal projecten lopen met multifunctionele centra.
Daarnaast is er nog Axion. Axion is een provinciale steuninstelling op het brede terrein van welzijn. Samen met organisaties en gemeenten werkt Axion aan kwaliteitsverbetering van de Flevolandse samenleving.
- Ook Gelderland heeft alleen maar beleid op het gebied van het Kulturhus en niet over de volle breedte van gemeenschapsaccommodaties. Dorpsuizen zijn een lokale aangelegenheid en incidentele projecten lopen via Europese subsidies.
Op het gebied van Kulturhusbeleid is het al eerder genoemde projectbureau Kulturhus de grootste actor.
Tevens voert Gelderland nauw overleg met Federatie Dorpsuizen Gelderland (FDG) en het steunpunt Spectrum over hoe dorpshuisbesturen het beste kunnen worden ondersteund. De Federatie van Dorpsuizen en andere sociaal-culturele accommodaties is een overkoepelend orgaan dat zich bezig houdt met belangenbehartiging van dorps- en gemeenschapshuizen in de meest ruime zin van het woord. Zij heeft nu een subsidieaanvraag liggen bij de provincie voor een formatieplaats.
- De provincie Utrecht heeft geen specifiek dorpsuizenbeleid. Het beleid ten aanzien van gemeenschapsaccommodaties spitst zich toe op het Kulturhus. Ook voert ze geen specifiek beleid op het gebied van multifunctionele centra.
Op het provinciale niveau is het projectbureau Kulturhus uit Gelderland de grootste actor bij het uitvoeren van het Kulturhusbeleid. Verder vervult Schakels, adviesbureau voor welzijn en zorg in de provincie Utrecht een steunfunctie in dit werkveld.
- De gemeenschapsaccommodaties in Noord-Holland krijgen ondersteuning via de steuninstelling Provinciaal Instituut voor Maatschappelijke Ontwikkeling (PRIMO). Het PRIMO heeft een onderzoek gedaan naar de functie van gemeenschapsaccommodaties in Noord-Holland en er is een quick scan uitgevoerd naar het gemeentelijke beleid in Noord-Holland ten aanzien daarvan. Als gevolg daarvan is er een Platform Dorpsuizen opgericht met als taken advisering, procesbegeleiding, projectleiding, kennismanagement, netwerkvorming en deskundigheidsbevordering.
Tevens stimuleert de provincie Noord-Holland multifunctioneel gebruik van gebouwen.
- Zuid-Holland steunt onder andere dorpsuizen financieel via de subsidieregeling ' leefbaarheid in kleine kernen' . Dit is structureel provinciaal beleid.
Daarnaast is er de stimuleringsregeling ' Brede School' . Hierin worden vaak multifunctionele centra betrokken om voorzieningen in kleine kernen te versterken of te behouden. Bij deze regeling gaat de subsidie naar de gemeente.
- Zeeland voert wel een structureel beleid ten aanzien van gemeenschapsaccommodaties, maar er bestaan geen specifieke steunpunten voor gemeenschapsaccommodaties. Wel heeft de provincie Zeeland Scoop, het service instituut voor welzijn en cultuur, gevraagd een veldonderzoek te doen naar de verschraving van het voorzieningenniveau in de provincie.

- Voor het beleid van gemeenschapsaccommodaties zijn in Noord-Brabant de volgende actoren het belangrijkste: Vereniging Kleine Kernen, de koepel van dorpsraden, 'T Heft, de koepel van gemeenschapsaccommodaties, PON, een advies en onderzoeksinstelling en Prisma-Brabant, een instelling met een steunfunctie.
Sinds 1999 is 't Heft het platform voor gemeenschapshuizen in Noord-Brabant. De belangrijkste activiteiten van het platform zijn; belangenbehartiging, het geven van advies en ondersteuning op een groot aantal terreinen, training en het bevorderen van deskundigheid. De provincie Noord-Brabant subsidieert 't Heft voor bestuurlijke activiteiten en het organiseren van bijeenkomsten en vergaderingen.
- Limburg heeft in het verleden wel incidenteel beleid gehad ten aanzien van gemeenschapsaccommodaties. Op dit moment zit Limburg aan het begin van een nieuwe bestuursperiode en vormen gemeenschapsaccommodaties weer een thema op de politieke agenda.
De gemeenschapshuizen worden als een lokale aangelegenheid gezien en daarom zijn de belangrijkste actoren op dit gebied de gemeente en de partners in de accommodaties zoals het verenigingsleven, lagere scholen en bibliotheken. Er zijn geen steunfuncties op dit gebied.

De bovenstaande bevindingen zijn samengevat in de onderstaande tabel. Deze tabel geeft een goed overzicht van het gevoerde beleid, de belangrijkste actoren en de nieuwe formules rondom gemeenschapsaccommodaties per provincie. Tevens is het mogelijk om de provincies snel met elkaar te vergelijken.

Provincie	Beleid ten aanzien van gemeenschapsaccommodaties		Dorpshuizenbeleid	Belangrijkste actoren	Nieuwe formules
	Structureel	Incidenteel			
Groningen	Nee	Ja	Ja	CMO, VDK, VGD	Multifunctioneel centrum (MFC), Brede School
Friesland	Ja	Nee	Ja	SDF	
Drenthe	Ja	Ja	Ja	SDD, BOKD, STAMM	Multifunctionele zorg- en dienstencentra
Overijssel	Nee	Ja	Nee	KCO, SPIL, Projectbureau Kulturhus	Kulturhus
Flevoland	Nee	Nee	Nee	Axion	
Gelderland	Nee	Ja	Nee	Projectbureau Kulturhus, FDG, Spectrum	Kulturhus
Utrecht	Nee	Ja	Nee	Projectbureau Kulturhus, Adviesbureau Schakels	Kulturhus
Noord-Holland	Nee	Ja	Nee	PRIMO	Wijksteunpunten, Brede School
Zuid-Holland	Ja	Ja	Nee	Afdelingen bij de provincie	Brede School
Zeeland	Ja	Nee	Nee	Scoop	Servicepunten
Noord-Brabant	Nee	Ja	Nee	VKK, 'T Heft, PON, Prisma-Brabant	MFC
Limburg	Nee	Ja	Nee	Gemeentes, Partners in het MFC	MFC

Figuur 1. Provinciaal beleid ten aanzien van gemeenschapsaccommodaties.

Beleid op gemeentelijk niveau

De meeste provincies maken afspraken met de betrokken gemeentes over gemeenschapsaccommodaties. Hierbij gaat het om afspraken over verantwoordelijkheid en om afspraken over of en hoe gemeentes verantwoording afleggen over de inzet van provinciaal geld. Soms wordt er zelfs samen beleid ontwikkeld of worden convenanten opgesteld.

Sommige provincies maken geen beleidsmatige afspraken met gemeentes. Ze vinden dat het beleid een gemeentelijke aangelegenheid is. Dit heeft geresulteerd in een grote verscheidenheid aan gemeentelijk beleid ten aanzien van gemeenschapsaccommodaties. Je kunt zelfs stellen; zoveel gemeentes, zoveel verschillend beleid voor gemeenschapshuizen.

Omdat er geen algemene uitspraken zijn te doen over gemeentelijk beleid, wordt het beleid van de betreffende gemeentes per case verder toegelicht in hoofdstuk 3.

1.2.4 Betekenis van gemeenschapsaccommodaties voor plattelandskernen?

Gemeenschapsaccommodaties zou je kunnen vergelijken met een basisschool en een winkel. Het is een voorziening die in een bepaalde behoefte voorziet. Van oudsher dienen gemeenschapsaccommodaties vooral als onderdak voor de verenigingen van het dorp. Het verschil met het café is daarmee duidelijk. De meeste gemeenschapsaccommodaties zijn alleen open als er een activiteit plaatsvindt.

Beleidsmakers zien nieuwe mogelijkheden voor de gemeenschapsaccommodatie met zijn enigszins ouderwetse imago. Door oude en nieuwe functies onder één dak te brengen, kunnen er veel kosten bespaard worden op het gebied van o.a. elektriciteit en huur. Ook zouden er allerlei rouleersystemen bedacht kunnen worden waarin de dokter, de apotheker en de fysiotherapeut van dezelfde ruimte gebruik zouden kunnen maken. Ook als ontmoetingsplek zou het dorpshuis weer een belangrijkere rol kunnen gaan spelen. Er zou een soort wederzijdse hulp op gang kunnen komen als de mensen op een prikbord hun kleine verzoeken (Wie wil er op mijn hond passen?) op zouden kunnen hangen. De gemeenschapsaccommodatie zou kortom de spil van de kleine kern moeten worden. Het pulserende centrum dat inspiratie uitstraalt en dat iedereen blindelings en altijd zou moeten kunnen vinden. De gemeenschapsaccommodatie als broedplaats van sociaal gedrag en kennisuitwisseling. Al naar gelang de belangstelling van de bevolking kan vervolgens gekeken worden naar verdere toepassingen die geïmplementeerd zouden kunnen worden. Cultuur is een voorbeeld daarvan. Het succes van de gemeenschapsaccommodatie zou een spin-off effect op het hele dorp kunnen hebben. Tijdens ontmoetingen worden plannen gemaakt en oplossingen bedacht voor problemen die zich in de openbare ruimte voordoen.

1.3 Probleemstelling

Iedereen heeft een aanzienlijke vrijheid om te gaan wonen waar hij of zij wil. Toch mag je niet concluderen dat iedereen volkomen tevreden is met de plek waar hij leeft. Er hebben zich de afgelopen decennia overal ontwikkelingen voorgedaan die het leven veranderd hebben. Voor veel mensen is dit niet meteen een reden om te verhuizen, maar toch merken ze dat er dingen voor verbetering vatbaar zijn. Ook op het platteland is dit het geval. In paragraaf 1.2.1 staat beschreven welke processen zich hebben afgespeeld en nog steeds gaande zijn. Veel mensen menen dat de leefbaarheid in plattelandskernen achteruit is gegaan. Er hebben de laatste decennia ontwikkelingen plaatsgevonden die in eerste instantie positief leken, maar later toch ook indirecte nadelen bleken te hebben. Een belangrijk voorbeeld daarvan is de toegenomen automobilititeit. Deze heeft er onder andere indirect aan bijgedragen dat een groot deel van de voorzieningen nu uit kleine kernen verdwenen is.

De leefbaarheid op het platteland staat dus door allerlei omstandigheden onder druk. Velen ervaren dit als een probleem. Gemeenschapsaccommodaties zijn in heel veel van de kleine kernen aanwezig. Iets wat beleidsmakers graag willen weten is, welke rol gemeenschapsaccommodaties kunnen spelen in het leefbaar houden van een kleine kern (Zie ook 1.2.4

Betekenis van gemeenschapsaccommodaties voor plattelandskernen). Welke problemen kunnen eventueel door middel van een gemeenschapsaccommodatie opgelost worden? Er zijn vele soorten gemeenschapsaccommodaties, van klein tot groot en van goedlopende accommodaties tot probleemgevallen. De vraag is welke relatie gemeenschapsaccommodaties hebben met hun dorp en dorpsbevolking. Zijn gemeenschapsaccommodaties bijvoorbeeld belangrijk voor de sociale cohesie? Op welke manier dragen gemeenschapsaccommodaties bij aan de leefbaarheid? Met deze laatste twee vragen hangt ook de titel van het rapport samen. Sommigen denken bij het woord gemeenschapsaccommodatie of dorps huis aan een soort gezellige ruimte. Dit rapport heeft de titel: 'De huiskamer van de toekomst'. Er is namelijk onderzocht wat de rol is van gemeenschapsaccommodaties en wat de mogelijkheden voor de toekomst zijn. Omdat vooral het sociale aspect van de accommodaties de laatste tijd in de belangstelling staat is dit een uitdagende vraag om antwoord op te geven.

Hetgeen beschreven is in het voorafgaande van hoofdstuk 1 'Introductie' heeft geleid tot de centrale vraag van dit onderzoek. Deze luidt als volgt: **Wat is de rol van een gemeenschapsaccommodatie voor de leefbaarheid van een kleine plattelandskern?**

1.4 Doelstelling

Het doel van dit onderzoek is een bijdrage te leveren aan het debat over gemeenschapsaccommodaties en hun functie in kleine plattelandskernen. Dit doel is tweeledig. Allereerst het inzichtelijk maken van de rol die gemeenschapsaccommodaties spelen op het gebied van de leefbaarheid van de kleine dorpen op het platteland. Hieraan gerelateerd is het tweede doel, het bieden van een handreiking aan het LCO Zwolle, die hen kan ondersteunen bij de discussie rondom gemeenschapsaccommodaties in kleine plattelandskernen.

Dit rapport maakt het verband tussen gemeenschapsaccommodaties en de leefbaarheid op het platteland inzichtelijk. Door hier duidelijkheid over te scheppen kunnen er aanbevelingen worden gedaan aan het LCO Zwolle en beleidsmakers over hoe zij om dienen te gaan met het inzetten van gemeenschapsaccommodaties bij het leefbaar houden van het platteland. Het rapport kan een houvast zijn voor beleidsmakers bij het nemen van concrete maatregelen op dit gebied.

1.5 Leeswijzer

Dit rapport bestaat uit 4 hoofdstukken. Allereerst worden in dit eerste hoofdstuk de aanleiding, de probleemverkenning, het onderzoeksthema en de doelstelling van dit onderzoek toegelicht. Het onderzoeksthema behandelt de ontwikkelingen op het platteland en de geschiedenis en het beleid van gemeenschapsaccommodaties. Tevens worden gemeenschapsaccommodaties en het platteland in dit onderzoeksthema met elkaar in verband gebracht door enkele functies, die een gemeenschapsaccommodatie op het platteland kan vervullen, te noemen.

In hoofdstuk 2 wordt het theoretisch kader van dit onderzoek uitgewerkt. De begrippen sociale cohesie en leefbaarheid worden geïntroduceerd en in een historisch perspectief geplaatst. Dit alles met in het achterhoofd het platteland.

Tevens bevat dit hoofdstuk een typologie van het begrip gemeenschapsaccommodaties. Tot slot komen in dit hoofdstuk de aangescherpte onderzoeksvragen en de onderzoeksmethode aan bod.

Het volgende hoofdstuk bevat de onderzoeksresultaten van de casestudies. De diepte-interviews en indrukken uit de betreffende dorpen hebben geresulteerd in beschrijvingen van diezelfde dorpen en hun gemeenschapsaccommodatie.

In het laatste hoofdstuk worden er conclusies getrokken uit de casestudies. Tevens worden er aanbevelingen gedaan aan het LCO Zwolle en beleidsmakers voor de verdere invulling van gemeenschapsaccommodaties in de toekomst.

2. Onderzoekskader

2.1 Inleiding

Zoals uiteengezet in het eerste hoofdstuk draait het in dit onderzoek om de vraag welke rol een gemeenschapsaccommodatie speelt met betrekking tot de leefbaarheid van een kleine plattelandskern. Het is daarom belangrijk om de begrippen gemeenschapsaccommodatie en leefbaarheid in dit onderzoekskader goed te definiëren. Tevens komt het begrip sociale cohesie aan bod. Dit begrip staat bij het ministerie van VWS naast leefbaarheid ook hoog op de politieke agenda. De onderzoekers zijn van mening dat sociale cohesie gezien kan worden als een element van leefbaarheid.

Dit hoofdstuk behandelt allereerst de begrippen sociale cohesie en leefbaarheid. Deze worden in een historisch perspectief geplaatst met een toespitsing op het platteland. De denkbeelden over sociale cohesie en leefbaarheid op het platteland zijn immers in de loop der tijd sterk gewijzigd. Tevens word er een link gelegd tussen deze twee begrippen.

Daarna volgt er een paragraaf waarin er een onderscheid wordt gemaakt in 6 typen gemeenschapsaccommodaties. Deze onderverdeling kan in de analyse van de cases een houvast bieden.

Tot slot worden in dit hoofdstuk de aangescherpte onderzoeksvragen en de onderzoeksmethode uit de doeken gedaan.

2.2 Denkbeelden over sociale cohesie

De term sociale cohesie is een zeer veelzijdig begrip dat geen vaste definities kent. Enerzijds duidt het op de deelname van mensen aan maatschappelijke groeperingen, anderzijds duidt het ook op de sociale contacten die mensen onderhouden en hun oriëntatie op gezamenlijke waarden en normen (Hart et al., 2002).

Sociale netwerken spelen in het dagelijks leven van dorpsbewoners een belangrijke rol voor gezelschap, advies, hulp en zorg. In het algemeen gaat het daarbij in eerste instantie om relaties met anderen dan leden van het eigen huishouden. Voorbeelden van sociale cohesie zijn onuitputtelijk en niet af te bakenen binnen een bepaalde range. Je kunt bijvoorbeeld denken aan een gezin dat de krant geeft aan de buurvrouw, een sponsorloop voor de lokale voetbalclub en ook het jaarlijkse dorpsfeest kan een uitdrukking zijn van sociale cohesie. De definitie van het ministerie van VWS wordt in dit onderzoek gehanteerd: *'Sociale cohesie is de mate waarin mensen in hun gedrag en beleving uitdrukking geven aan hun betrokkenheid bij de maatschappelijke verbanden in hun persoonlijk leven, als lid van de maatschappij en als burger in de samenleving.'* (Ministerie van VWS, 1999, p.11 volgens Verplanke et al., 2002)

Het platteland en het dorp hebben als het om sociale cohesie gaat een goede reputatie. Over de kwaliteit van het sociale leven in dorpen wordt vaak in lovende termen gesproken. Deze wordt niet zelden ten voorbeeld gesteld aan de stedelijke samenleving. Toch is er reden om de sociale cohesie op het platteland aan een onderzoek te onderwerpen. Het Nederlandse platteland is betrokken in een proces van sociale verandering. Veel maatschappelijke situaties die ten grondslag lagen aan de traditionele sociale cohesie verliezen hierdoor in hoog tempo hun vanzelfsprekendheid. Volgens Mak (1996) staat de met de boerencultuur verbonden dorpsamenleving op het punt te verdwijnen. Door de afname van het aantal personen dat binnen een kleine kern in de agrarische sector werkzaam is, is de gerichtheid van de dorpsbevolking op het wel en wee in de landbouw sterk afgenomen. Een samenbindend element is hierdoor weggevallen.

Ook komen er steeds meer nieuwkomers en mensen die om woonredenen in het dorp komen. Dat geeft vooral aanleiding tot verschillende, soms botsende referentiekaders over de functie

van het dorp. Vaak wordt tegenwoordig onderscheid gemaakt tussen twee soorten referentiekaders waarin je een dorp kan plaatsen. Dat van het 'autonome dorp', waarbij werkgelegenheid en lokale voorzieningen als doorslaggevend worden beschouwd voor de leefbaarheid. Autonomoos wil hier niet zeggen dat het dorp volledig onafhankelijk is en dus geen relaties met de buitenwereld onderhoudt. Het gaat eerder over de mate waarin eerste levensbehoeften in je eigen dorp aanwezig zijn. Daarnaast heb je het 'woondorp'. Dan zijn vooral fysieke en culturele kenmerken van de woonomgeving van belang voor de beoordeling van de leefbaarheid. (Thissen & Drooglever Fortuijn, 1998) Hiermee samenhangend zegt Mak (1996) dat er naast de traditionele dorpsbinding een nieuw lokaal bewustzijn ontstaat. Een nieuw soort gehechtheid die vooral van belang is voor nieuwkomers, een soort dorpsrots. Het lijkt erop dat die verandering ook gevolgen heeft voor het verenigingsleven. Er komen meer clubjes die zich bezighouden met lokale cultuur en woonkwaliteit.

Mensen die hun dorp zien als 'woondorp' werken vaak buiten het dorp en zoeken hun sociale relaties ook vaker buiten het dorp. Dit heeft gevolgen voor de sociale contacten tussen de dorpsbewoners. In de werksfeer zijn er weinig interacties meer. Ook na het werk zijn er minder gemeenschappelijke thema's om over te praten. Sinds ook vrouwen steeds meer participeren in het arbeidsproces gaan verenigingen lijden onder het kleinere aantal vrijwilligers dat zich beschikbaar stelt om vrijwillig iets te doen. Een lager voorzieningenniveau heeft min of meer hetzelfde effect als het feit dat mensen buiten hun eigen dorp gaan werken. Mensen hebben minder gelegenheid om elkaar te ontmoeten.

Door uiteenlopende maatschappelijke veranderingen lijkt dus aan steeds minder voorwaarden voor traditionele sociale integratie en sociale cohesie te worden voldaan. Verder is het zo dat de sociale samenhang onder druk staat door een algemene tendens van individualisering en fragmentarisering van het bestaan. De keuzemogelijkheden zijn tegenwoordig groter dan ooit.

Tonnies ontwikkelde in 1887 een theorie over de verschillen in sociale verbanden en sociale cohesie op het platteland en de stad. Hij gebruikte twee termen voor zijn theorie. Volgens hem was er op het platteland sprake van een 'Gemeinschaft'. Dit is een overzichtelijke plattelandssamenleving gekenmerkt door territoriale binding, persoonlijke relaties en sociale homogeniteit, waar primaire groepen (gezin en familie) de basiseenheden vormen. Daartegenover staat de 'Gesellschaft', een meer op het individu gerichte, onoverzichtelijke stedelijke samenleving met meer onpersoonlijke, rol-georiënteerde en formele relaties. Het praktisch onderscheiden van platteland en stad langs deze klassiek sociaal-culturele dimensie lijkt door maatschappelijke ontwikkelingen in de afgelopen decennia, zoals de toename van de mobiliteit, de stijging van de welvaart en ontwikkelingen in de communicatietechnologie, achterhaald (van Dam, 1995). Hoewel de wijze van werken, de geschiedenis, de rituelen, de verhouding tussen privé en publiek, de vriendschaps- en familiebanden, de omgang met geld en goederen, de houding ten aanzien van natuur en godsdienst, de binding met de woonplek, kortom, alles wat een cultuur bepaalt, in een dorp nog altijd anders is getoonzet dan in een stad, lijkt het er steeds meer op dat ook op het platteland de 'Gesellschaft' meer de overhand neemt. Mensen hebben minder tijd en moeten steeds functioneler met hun tijd omgaan. De relaties worden daarom ook steeds functioneler (van Dam, 1995).

Het probleem van de sociale cohesie heeft volgens Schuyt (1997) betrekking op: 'de handhaving van een eenheid (lokaal, sociaal) bij een steeds toenemende verscheidenheid'. Toch kan de afname van sociale cohesie vanwege toename in de verscheidenheid ook als positief worden ervaren. Tolerantie en individuele vrijheid nemen toe, de soms verstikkende lokale sociale controle (dorpsbeklemming) neemt af. Huigen (1989) meent dat het ook mogelijk is dat als de sociale gebondenheid van dorpsbewoners aan hun woonplaats door bovengenoemde ontwikkelingen afneemt, er een minder negatieve houding tegenover het schaalvergrotingsproces wordt ingenomen. Dat zou ook kunnen betekenen dat mensen misschien makkelijker accepteren dat er minder voorzieningen beschikbaar zijn, als ze zich toch niet echt emotioneel verbonden voelen met hun dorp.

Er doen zich autonome veranderingen in de maatschappij voor, maar toch is er behoefte aan om bepaalde sociale kwaliteiten vast te houden. Beleidsmakers bijvoorbeeld maken zich zorgen om afnemende sociale cohesie. Zij merken dat actuele maatschappelijke problemen niet

beperkt blijven tot grote steden en schrijven dit gedeeltelijk toe aan veranderende sociale verbanden. De criminaliteit is de laatste jaren bijvoorbeeld het sterkst gestegen in kleine gemeenten, juist in landelijke gebieden staat de politiezorg onder druk en armoede blijft niet enkel meer beperkt tot de grote steden.

Sociale cohesie lijkt dus aan verandering onderhevig te zijn en krijgt aandacht van beleidsmakers. Welke rol dorpshuizen spelen t.a.v. sociale cohesie zal verderop in het rapport aan de orde komen.

2.3 Denkbeelden over leefbaarheid

Voor het begrip leefbaarheid geldt hetzelfde als voor sociale cohesie. Er bestaan veel uiteenlopende definities over, waarin gerefereerd wordt aan uiteenlopende criteria. Bovendien wordt het begrip toegepast op heel verschillende situaties.

In dit rapport ligt de nadruk op leefbaarheid op het platteland. Denkbeelden van onderzoekers over leefbaarheid hebben de afgelopen decennia een inhoudelijke verschuiving doorgemaakt. Aan dit veranderingsproces hebben ontwikkelingen zoals de groei van de welvaart, toenemende mobiliteit, nieuwe communicatiemiddelen, individualisering van de samenleving, groei van de bevolking, vergrijzing en ontgroening aan ten grondslag gestaan. Hierdoor zijn de individuele en collectieve eisen die de bevolking aan haar leefomgeving stelt sterk beïnvloed. Tevens is de leefomgeving op veel plaatsen in verschillende opzichten veranderd (Stegeman, 2000). De landbouwfunctie is in grote delen van het landelijk gebied vervangen door nieuwe functies, zoals natuur, waterbeheer, wonen, recreatie, enz. Dit heeft gevolgen gehad voor de beleving van leefbaarheid. In de onderstaande paragrafen wordt een globaal overzicht gegeven van de inhoudelijke veranderingen die het thema leefbaarheid op het platteland heeft doorgemaakt de laatste decennia.

De jaren '70

In de jaren zeventig richtten de leefbaarheidsvraagstukken zich vooral op de positie van afzonderlijke kleine plattelandskernen. De centrale vraag hierbij was de zorg voor de ontwikkeling en instandhouding van de sociale verbanden op dorpsniveau; de dorpsbinding (Boomars et al., 1997).

'Dorpsbinding kunnen we omschrijven als het verschijnsel dat mensen zich emotioneel verbonden voelen met de lokale samenleving waartoe zij behoren. Deze emotionele verbondenheid kan zich eerst dan voordoen, indien de lokale bevolking wordt gesymboliseerd door een object van materiële dan wel immateriële aard, dat in betrekking staat tot het sociale leven van de binnen het betrokken geografische gebied bijeenwonende bevolking. Wij denken hierbij aan objecten als het dorpsfeest, de kermis, de carnavalsviering, het taalgebruik, de kleding, de kerk, de school, het dorpscafé, de fanfare, de voetbalvereniging, de dorpsgek. Uit deze opsomming blijkt, dat object in ruime zin moet worden opgevat' (Groot, 1974: 97).

Veel aandacht ging in die tijd uit naar ontwikkelingen die als een bedreiging werden beschouwd voor dit sociale verband binnen een dorp. Boomars & Hidding (1997) noemen er twee:

- Ten eerste het (dreigende) verlies aan functies van het dorp zoals de afname van de lokale, aan de landbouw gerelateerde werkgelegenheid, het afnemend voorzieningenniveau en een vertrekoverschot van jongeren. Zoals al eerder gezegd richtte het beleid van overheden en organisaties zich overwegend op afzonderlijke kernen.
- Het optreden van snelle veranderingen in bevolkingssamenstelling werd als tweede bedreiging gezien voor de sociale samenhang in een dorp. De groeiende kleine kernen waren sterk vertegenwoordigd in de verstedelijkte regio's en raakten betrokken in processen van suburbanisatie. Hierdoor werd de verstoring van de verhouding autochtonen en nieuwkomers een centraal thema van onderzoek in die tijd.

De hierboven al even aangehaalde J.P. Groot (1974) was de nestor van het onderzoek naar leefbaarheidsvraagstukken op het platteland van die tijd. Hij onderscheidde de eerste vier leefbaarheidsaspecten voor kleine kernen. Daar zijn later nog twee aspecten aan toegevoegd (Stegeman, 2000).

- Bestaanszekerheid: hebben van werk en inkomen;
- Verzorgingssituatie: aard en peil van aanwezige voorzieningen;
- Woonklimaat: waardering van woning en woonomgeving;
- Sociaal klimaat: waardering van sociale contacten;
- Bestuurlijk klimaat: betrokkenheid van bewoners bij de lokale besluitvorming;
- Bereikbaarheid: bereikbaarheid van voorzieningen elders en de bereikbaarheid van de betreffende kern van buitenaf.

De jaren '80

In de jaren tachtig treedt er een verandering op in hoe er naar leefbaarheidsvraagstukken wordt gekeken. Dit geldt met name voor het vraagstuk van functieverlies van kleine kernen. In toenemende mate wordt er in die tijd gezocht naar oplossingen op regionale schaal. Het niveau waarop maatschappelijke activiteiten en processen zich afspelen gaat meer en meer afwijken van de schaal van de kleine kern (Boomars et al., 1997). De sterke toename in mobiliteit zorgt ervoor dat de bevolking van kleine kernen steeds meer mogelijkheden heeft om werk, winkelvoorzieningen, recreatie en andere behoeften buiten het dorp te zoeken. Oplossingen voor het afnemend voorzieningenniveau en de afname in werkgelegenheid worden daarom in deze tijd op regionale schaal gezocht.

Een tweede belangrijke factor hiervoor is het gegroeide inzicht dat leefbaarheidsvraagstukken nauw samenhangen met vraagstukken van regionaal-economische ontwikkeling (Boomars et al., 1997).

De jaren '90

In de jaren negentig lijkt de zorg voor de functionele aspecten van leefbaarheid opnieuw ietwat te veranderen. In beleid en onderzoek wordt er minder eenzijdig gekeken naar de ontwikkelingspotentiaal van de grotere kernen voor werkgelegenheid in industrie en diensten. Het zoeken naar nieuwe economische perspectieven richt zich in toenemende mate ook op het landelijk gebied zelf. (Boomars et al., 1997)

Tegelijkertijd raakt de zorg en aandacht voor de leefbaarheid op het platteland nauw verbonden met het streven naar plattelandsvernieuwing; het optimaliseren van bestaande kwaliteiten en het aanboren van nieuwe kansen. Hiermee kwamen de thema's uit de jaren zeventig in een ander daglicht te staan. Het overgrote deel van de bewoners op het platteland is in hoge mate geïntegreerd in een ruimere regionale omgeving en neemt via allerlei activiteiten deel aan sociale verbanden die verder reiken dan het dorp zelf. Tevens zijn nieuwkomers in de meeste dorpen op het platteland al lang geen uitzondering meer (Stegeman, 2000). Dorpsbinding heeft door dergelijke ontwikkelingen in toenemende mate te maken met waardering voor de eigen sociale en fysieke 'identiteit' van het dorp of de regio, ook door mensen die er oorspronkelijk niet vandaan kwamen. De behoefte om uiting te geven aan de eigen identiteit van een plek of regio heeft zich in deze jaren over een breed front van de samenleving afgetekend. De groeiende behoefte aan identiteit kan gezien worden als reactie op de steeds verdergaande functionele integratie van verschillende groepen in de samenleving in grotere verbanden. Deze behoefte uit zich bijvoorbeeld in de groeiende aandacht voor de eigen taal, voor de geschiedenis van de eigen plek, voor de regionale televisie, enz. (Boomars et al., 1997).

Eind jaren negentig hebben Boomars & Hidding een leefbaarheidsmodel ontwikkeld. Hierin is leefbaarheid: de mate waarin de sociale en fysieke leefomgeving aan de normen en waarden van de bewoners en/of gebruikers van het landelijk gebied voldoet (Boomars et al., 1999). Deze definitie van leefbaarheid weerspiegelt de visie van de onderzoekers van dit onderzoek. In het leefbaarheidsmodel wordt enerzijds de reikwijdte van het begrip leefomgeving in beeld

gebracht, en anderzijds wordt invulling gegeven aan de kwalitatieve maatstaf, nodig voor de beoordeling van de kwaliteit van de leefomgeving op leefbaarheid (Nijland, 2002).

Aan de leefomgeving zijn vier aspecten te onderscheiden:

- Ruimtelijke aspecten: o.a. betrekking hebbend op de locatie en dichtheid van de activiteiten;
- Sociaal-culturele aspecten: o.a. betrekking hebbend op de mogelijkheden voor bewoners om vorm te geven aan een door hen gewenste levensstijl;
- Sociaal-economische aspecten: o.a. betrekking hebbend op aspecten van materiële welstand en de verdeling daarvan over de leden van de gemeenschap;
- Politiek-bestuurlijke aspecten: o.a. betrekking hebbend op de mogelijkheden om mee te kunnen spreken over kwesties van publiek belang.

In het leefbaarheidsmodel van Boomars & Hidding (1999) worden drie criteria aangedragen als kwalitatieve maatstaf voor de beoordeling van de leefbaarheid. Hierbij gaat het achtereenvolgens om:

- Gebruikswaarde: een breed scala aan functionele voorwaarden die een plek biedt om er prettig te leven, waaronder de bereikbaarheid, aanwezigheid en toegankelijkheid van uiteenlopende voorzieningen.
- Belevingswaarde: de mogelijkheden die de plek biedt om er ervaringen op te doen samenhangend met zintuiglijke waarneming. Wat valt er te ervaren, genieten en te vrezen?
- Toe-eigeningswaarde: de mogelijkheden die de plek mensen biedt om specifieke relaties daarmee te onderhouden. Beschouwen mensen de plek als hun 'eigen domein' ?

De vier omgevingsaspecten vormen de breedte van de leefbaarheid en de drie beoordelingscriteria de diepte. De reikwijdte van het leefbaarheidsbegrip, zoals dat hierboven is aangeduid wordt weergegeven in het leefbaarheidsmodel (Stegeman, 2000). Zie figuur 2.

Leefbaarheidscriteria	Aspecten van leefbaarheid			
	Ruimtelijke aspecten	Sociaal-culturele aspecten	Sociaal-economische aspecten	Politiek-bestuurlijke aspecten
Gebruikswaarde				
Belevingswaarde				
Toe-eigeningswaarde				

Figuur 2. Het leefbaarheidsmodel (Boomars & Hidding, 1999).

2.4 Sociale cohesie en leefbaarheid

Zoals reeds in de inleiding gezegd, zijn de onderzoekers van mening dat sociale cohesie een element vormt voor de leefbaarheidsbeleving van burgers. In deze paragraaf krijgt sociale cohesie een plaats in het leefbaarheidsmodel van Boomars & Hidding (1999).

Sociale cohesie wordt in dit rapport gedefinieerd als de mate waarin mensen in hun gedrag en beleving uitdrukking geven aan hun betrokkenheid bij de maatschappelijke verbanden in hun persoonlijk leven, als lid van de maatschappij en als burger in de samenleving. Deze definitie richt zich op drie zaken. Allereerst op de betrokkenheid bij anderen in de directe omgeving. In tweede plaats gaat het om betrokkenheid bij en deelname aan de groep of groepen waarmee men zich identificeert. Ten derde gaat het om het beleven van en vormgeven aan het burgerschap in een bepaalde samenleving (Verplanke et al., 2002).

Om sociale cohesie een plaats te geven in het leefbaarheidsmodel moet het allereerst worden ondergebracht bij één van de omgevingsaspecten van leefbaarheid. Sociale cohesie valt naar de mening van de onderzoekers onder de sociaal-culturele aspecten: o.a. betrekking hebbend

op de mogelijkheden voor bewoners om vorm te geven aan een door hen gewenste levensstijl. Daarnaast is het nodig om de invloed van sociale cohesie op de drie criteria van leefbaarheid te analyseren. Uit deze analyse blijkt dat de criteria belevingswaarde en toe-eigeningswaarde zich op een snijvlak met sociale cohesie bevinden.

De sociale cohesie heeft invloed op de belevingswaarde, omdat de bindingskracht van een samenleving op een bepaalde plek invloed kan hebben op hoe mensen die plek ervaren. Sociale samenhang kan bijvoorbeeld door sommigen als veilig, zorgend of uitnodigend ervaren worden. Anderen ervaren de plek juist als beklemmend of afstotend.

De toe-eigeningswaarde wordt op een andere manier door sociale cohesie beïnvloed. Door de sociale samenhang voelen de mensen zich op een bepaalde plek met elkaar verbonden. De betreffende plek wordt door hen als een gemeenschappelijk goed gezien. Bij een maatschappelijk probleem staat men op als één groep en gaat dat probleem ten lijf.

Ter verduidelijking volgt hieronder het leefbaarheidsmodel van Boomars & Hidding nog eenmaal. Echter nu met de implementatie van sociale cohesie. Zie figuur 3.

Leefbaarheidscriteria	Aspecten van leefbaarheid			
	Ruimtelijke aspecten	Sociaal-culturele aspecten	Sociaal-economische aspecten	Politiek-bestuurlijke aspecten
Gebruikswaarde				
Belevingswaarde		Sociale Cohesie		
Toe-eigeningswaarde				

Figuur 3. Het leefbaarheidsmodel met daarbinnen het begrip sociale cohesie.

2.5 Typen gemeenschapsaccommodaties

Gemeenschapsaccommodaties vormen een bont gezelschap. Ze verschillen in soort en accommodatie, de hoogte van de zaalhuur, het soort van activiteiten, de intensiteit van gebruik, de financiële en bestuurlijke organisatie, etc. Dit maakt het erg moeilijk om gemeenschapsaccommodaties te typeren. Immers, als je gemeenschapsaccommodaties zou willen onderscheiden op elk afzonderlijk kenmerk, dan zou je honderd-en-een typen krijgen. Bij een gemeenschapsaccommodatie moet in ieder geval gedacht worden aan een dorps huis, een dorpscafé, een kantine, een Kulturhus, een cultureel centrum en elke combinatie daarvan. Voorwaarde is in ieder geval dat het een gebouw betreft. De hoek van de straat als ontmoetingsplek is dus uitgesloten.

Toch is er in dit onderzoek gekozen om een onderscheid te maken in een aantal soorten gemeenschapsaccommodaties. Dit onderscheid kan in de analyse van de cases een houvast bieden. Het is tevens mogelijk dat er een duidelijk verband is tussen bepaalde typen gemeenschapsaccommodaties, hun eigenschappen en hun rol voor de leefbaarheid in het dorp.

In dit onderzoek zijn gemeenschapsaccommodaties ingedeeld naar twee kenmerken: hun dominante gebruiksfunctie en het beheer. De gebruiksfunctie kan namelijk van invloed zijn op de leefbaarheid en het beheer is van invloed op de belevingswaarde (is het schoon of gezellig bijvoorbeeld) en op de toe-eigeningswaarde (voel je je thuis bij de beheerder?). De gebruiksfunctie is voor een groot deel bepaald door het gebruik van oudsher: door het verenigingsleven, voor vergaderingen en ontmoeting (Van Baar, 2001). Dit zijn de zogenaamde sociaal-culturele activiteiten. Daarnaast zijn er ook nieuwe functies bijgekomen zoals paramedische instellingen, het postkantoor en de bank, de zogenaamde commerciële activiteiten.

Op het gebied van beheer is er onderscheid gemaakt tussen professioneel en vrijwillig beheer. Dit kan misschien iets zeggen over het aantal vrijwilligers dat zich beschikbaar stelt voor een gemeenschapsaccommodatie of over de vele tijd die er gemoeid is met het beheer van de accommodatie door het grote aantal activiteiten. Tevens kan het een uitdrukking van de toewijdingswaarde zijn.

Dit levert 6 typen gemeenschapsaccommodaties op. Zie figuur 4.

<u>Dominante gebruiksfunctie</u>				
<ul style="list-style-type: none"> • Overwegend sociaal-culturele activiteiten; Sport, muziek, cursussen, toneel, soos, verenigingen, vergaderingen, etc. • Overwegend commerciële dienstverlenende activiteiten; Medische voorzieningen, ouderen- en kinderopvang, maatschappelijk werk, bibliotheek, winkelvoorzieningen, dorpscafé, zaalverhuur, etc. • Een combinatie hiervan 				
<u>Beheer</u>				
<ul style="list-style-type: none"> • Professioneel • Vrijwillig 				
		<u>Dominante gebruiksfunctie</u>		
		Sociaal-cultureel	Commercieel dienstverlenend	Combinatie
Beheer	Professioneel	1	3	5
	Vrijwillig	2	4	6

Figuur 4. Typen gemeenschapsaccommodaties.

2.6 Aangescherpte onderzoeksvragen

Het theoretische kader dat in de vorige drie paragrafen is uiteengezet, wordt in deze paragraaf gebruikt om de onderzoeksvragen verder aan te scherpen en te structureren. De onderzoeksvragen zijn gestructureerd aan de hand van de thema's uit dit het theoretische kader: sociale cohesie, leefbaarheid en typen gemeenschapsaccommodaties.

Centrale vraag

Wat is de rol van een gemeenschapsaccommodatie voor de leefbaarheid van een kleine plattelandskern?

Type gemeenschapsaccommodatie

1. Hoe is de gemeenschapsaccommodatie te karakteriseren; naar omvang gebouw, aard van beheer, naar financieringsconstructies en naar organisatiestructuur?
2. Wat voor soort activiteiten vindt er plaats in de gemeenschapsaccommodatie?

Gemeenschapsaccommodatie in relatie met gebruikswaarde (leefbaarheid)

Gebruikswaarde: een breed scala aan functionele voorwaarden die een plek biedt om er prettig te leven, waaronder de bereikbaarheid, aanwezigheid en toegankelijkheid van uiteenlopende voorzieningen.

3. Aan welke functies biedt de gemeenschapsaccommodatie onderdak? Zijn er ontwikkelingen gaande in het aanbod en het soort functies?
4. Is er iets te zeggen over de relatie tussen beheer en gebruikswaarde; overheidsbeleid en gebruikswaarde; maatschappelijke ontwikkelingen en gebruikswaarde?

Gemeenschapsaccommodatie in relatie met belevingswaarde (leefbaarheid)

Belevingswaarde: de mogelijkheden die de plek biedt om er ervaringen op te doen samenhangend met zintuiglijke waarneming. Wat valt er te ervaren, te genieten en te vrezen?

5. Hoe waarderen de mensen uit het dorp de gemeenschapsaccommodatie en de daar aanwezige functies?
6. Vertoeven mensen graag in de accommodatie en blijven ze er vaak/soms langer dan nodig?
7. Is er iets te zeggen over de relatie tussen beheer en belevingswaarde; overheidsbeleid en belevingswaarde; maatschappelijke ontwikkelingen en belevingswaarde?

Gemeenschapsaccommodatie in relatie met toe-eigeningswaarde (leefbaarheid)

Toe-eigeningswaarde: de mogelijkheden die de plek mensen biedt om specifieke relaties daarmee te onderhouden. Beschouwen mensen de plek als hun 'eigen domein'?

8. Wie maken er gebruik van de gemeenschapsaccommodatie en waarom, wie komen er niet in de gemeenschapsaccommodatie en waarom niet?
9. Wordt de gemeenschapsaccommodatie gezien als 'een gemeenschappelijk goed van het dorp'?
10. Van wie zijn de initiatieven voor activiteiten binnen de gemeenschapsaccommodatie afkomstig?
11. Is er iets te zeggen over de relatie tussen beheer en toe-eigeningswaarde; overheidsbeleid en toe-eigeningswaarde; maatschappelijke ontwikkelingen en toe-eigeningswaarde?

Gemeenschapsaccommodatie in relatie met sociale cohesie

12. Welke rol speelt de gemeenschapsaccommodatie voor de sociale samenhang in het dorp?
13. Is het gebouw puur functioneel en bestemd voor welomschreven activiteiten, of is het ook een voorziening die ruimte biedt voor spontane activiteiten?
14. Is er iets te zeggen over de relatie tussen beheer en de betekenis van de gemeenschapsaccommodatie voor de sociale cohesie; overheidsbeleid en de betekenis van de gemeenschapsaccommodatie voor de sociale cohesie; maatschappelijke ontwikkelingen en de betekenis van de gemeenschapsaccommodatie voor de sociale cohesie?

Concluderend

15. Wat valt er in het licht van het voorafgaande te zeggen over de bijdrage van de gemeenschapsaccommodatie aan de leefbaarheid en sociale cohesie in een kleine kern?

2.7 Onderzoeksmethode

In methodisch opzicht is dit onderzoek globaal in te delen in twee delen, respectievelijk de literatuurstudie en de casestudies.

Literatuurstudie

De resultaten van de literatuurstudie zijn gepresenteerd in de twee voorafgaande hoofdstukken. Dit literatuuronderzoek heeft enerzijds inzicht verschaft in de historie van de thema's plattelandskernen en gemeenschapsaccommodaties, en anderzijds in de theorieën rond de begrippen sociale cohesie en leefbaarheid op het platteland.

Tevens heeft deze literatuurstudie geholpen bij het ontwikkelen van een typering voor gemeenschapsaccommodaties.

Casestudies

De selectie van de cases is in samenwerking met LCO Zwolle gemaakt. Hierbij is getracht om de zes typen gemeenschapsaccommodaties allemaal minstens eenmaal te selecteren. Tevens is er geprobeerd om de cases te selecteren uit dorpen met minder dan 2000 inwoners. Het Kulturhus in Zwartsluis vormt hierop een uitzondering. De reden om Zwartsluis toch te betrekken in het onderzoek is gelegen in het feit dat het Kulturhus een uiting is van hedendaags beleid rondom gemeenschapsaccommodaties.

Afbeelding 4. Wilhelminakanaal bij Haghorst (Bron: R. Peters).

In totaal zijn er zeven dorpen en hun gemeenschapsaccommodaties geselecteerd.

De informatieverzameling voor de casestudies is voor het grootste gedeelte op de locatie zelf gebeurd. Dit veldwerk heeft gespreid over 2 weken plaatsgevonden. De eerste week zijn de gemeenschapsaccommodaties in Noord-Nederland bezocht en de tweede week die in Zuid-Nederland. Vanuit een centraal gelegen uitvalsbasis zijn de dorpen bezocht en is er gesproken met vooraf benaderde partijen uit dat dorp. Hierbij is er bewust gekozen voor gesprekken met minstens twee partijen die vanuit verschillende perspectieven kijken naar de gemeenschapsaccommodatie en het dorp. Daarbij kan gedacht worden aan de beheerder en het bestuur van de gemeenschapsaccommodatie, maar zeker ook aan bijvoorbeeld een dorpsbelangenvereniging, om zo ook de situatie vanuit een ander perspectief te bekijken. De beheerders bleken immers meer te weten van de gemeenschapsaccommodatie dan van de leefbaarheid en sociale cohesie in het dorp. Door ook met personen van dorpsbelangenverenigingen te spreken, die weer meer wisten van de leefbaarheid in het dorp dan van de accommodatie, is leefbaarheid toch aan bod gekomen. Op deze manier was het mogelijk om de verschillende opvattingen in het dorp ten aanzien van de relatie tussen de gemeenschapsaccommodatie en de leefbaarheid van de kleine plattelandskern te peilen.

De gesprekken hadden het karakter van een diepte-interview, waarbij er geen sprake was van een gestructureerde vragenlijst die punt voor punt werd doorgelopen. Er werd wel een vragenlijst gehanteerd met daarop de thema's die tijdens het interview aan bod moesten komen, maar waar en wanneer was daarbij niet van belang.

De onderzoekers hebben tijdens het veldwerk de rollen van interviewer, observant en participant ingenomen. Omdat de beschikbare tijd daarvoor te gering was, zijn de laatste twee rollen oppervlakkig uitgevoerd. Zij hebben louter gediend om de sfeer en gevoelens in het dorp en de gemeenschapsaccommodatie op te snuiven en te proeven. Een rondleiding, die in elke gemeenschapsaccommodatie heeft plaatsgevonden, heeft hierbij ook kunnen helpen.

De uitwerking van de cases is verlopen volgens een vaste opbouw. Hiervan is een conceptversie verstuurd naar de geïnterviewden met de vraag of ze het stuk wilden bekijken en eventuele opmerkingen wilden opsturen. In drie van de zeven cases is hiervan gebruik gemaakt. De analyse van de casestudies heeft plaatsgevonden aan de hand van de aangescherpte onderzoeksvragen. Deze analyse heeft geresulteerd in de reflectie van de onderzoekers op de cases. Na de uitwerking van de cases bleek toch dat de nadruk vooral is komen te liggen op de gemeenschapsaccommodaties en dat er minder aandacht is besteed aan de leefbaarheid en de sociale cohesie in het dorp. Het bleek echter in de beschikbare tijd niet mogelijk om te doorgronden hoe precies de sociale relaties in een dorp functioneren en hoe ieder individu zijn leefbaarheid ondervindt. Daarvoor zou je tientallen mensen moeten interviewen en dat paste niet in het tijdschema. Ook de gesprekken met slechts een persoon van dorpsbelangen per case leverde in dat opzicht te weinig inzicht op.

3. Casestudies

3.1 Case 1: Nijland en multifunctioneel centrum De Mande

De dorpssituatie

Nijland is een kleine kern in Friesland op 5 kilometer afstand van Sneek. Het ligt in een agrarisch weidegebied, vlakbij de snelweg, waardoor de ontsluiting prima is. Het dorp telt circa 1000 inwoners. Er is een soort mini-supermarkt bij iemand in huis, waar snoep en dergelijke verkrijgbaar is. Verder zijn er een rijdende slager en een SRV-man, die het dorp aandoen op hun route. Er is ook een café in het dorp aanwezig. De gemeenschapsaccommodatie in Nijland is in 1980 opgericht. Daarvoor had iedere vereniging zijn eigen stekje. De behoefte aan een nieuw gezamenlijk gebouw kwam vanuit de gemeenschap. Er werd een werkgroep ingesteld om wensen en initiatieven te inventariseren. Het vormen van een werkgroep bleek destijds een goede formule om tot een gemeenschapsaccommodatie te komen waarmee iedereen tevreden was. We hebben gesproken met de beheerder van de Mande en met een lid van de vereniging ' Dorpsbelangen' .

De organisatie.

De Mande heeft een bestuur van 6 personen en kent verder 3 betaalde beheerders. De beheerder heeft een grote mate van vrijheid. Hij regelt de verhuur van ruimtes en is verantwoordelijk voor het onderhoud. Grote beslissingen worden uiteraard in samenspraak met het bestuur genomen. Het gebouw is eigendom van de stichting ' de Mande' . De gemeente bemoeit zich nauwelijks met de Mande. Zij subsidieert de Mande wel.

De gemeenschapsaccommodatie

De Mande heeft een regionale functie. Mensen uit zo'n 6 of 7 omliggende dorpen maken er gebruik van. Het gebouw is volgens de beheerder eigenlijk te groot voor een klein dorp als Nijland. Toch komt het merendeel van de bezoekers uit Nijland. Het is een comfortabel gebouw met een geïntegreerde sportzaal. Oorspronkelijk was de Mande gecombineerd met een basisschool. Deze is nu losgekoppeld. De school maakt echter nog wel gebruik van de sportzaal.

De financiering is een moeilijk punt. Toen er bijvoorbeeld tijdens de MKZ-crisis een jaarlijks feest niet door kon gaan betekende dit een aanzienlijke financiële strop voor de Mande. Men moest geld lenen van de gemeente om de begroting toch rond te krijgen. Dit geeft wel aan

Afbeelding 5. Multifunctioneel centrum De Mande
(Bron: D. Meesterberends).

hoe krap de financiële situatie is. De gemeenschapsaccommodatie biedt onderdak aan vele verenigingen. Naast sportverenigingen zoals de volleybal- en de badmintonclub is er ruimte voor de fanfare, de toneelclub en een seniorenclub. Op voorzieningenniveau is er een peuterspeelzaal en een kleine medische ruimte waar het consultatiebureau gebruik van maakt. Op het parkeerterrein van de Mande wordt jaarlijks een groot feest gegeven. Dat wordt georganiseerd door een vaste groep mensen. Dit feest is erg belangrijk voor de inkomsten van de Mande. Sinds Nijland in het bezit is van zo'n luxe accommodatie is het

verenigingsleven opgebloeid. Er is een badmintonvereniging bijgekomen en de meeste andere verenigingen zijn gegroeid. Een uitzondering vormt de seniorenvereniging, er komen weinig nieuwe leden bij.

De mogelijkheid bestaat voor iedereen om een zaal te huren voor wat voor activiteit dan ook. Er is dus ruimte voor initiatief. De beheerders bedenken echter geen activiteiten zelf. Het bestuur zegt wel te letten op ontwikkelingen in het dorp en daar op in te spelen. Op dit moment zijn de ruimtes vaak verhuurd, vooral aan de verenigingen. Bruiloften en feesten worden als gebruiksvorm minder belangrijk.

De Mande wordt vooral gebruikt door de verenigingen die er in Nijland en omliggende dorpen zijn. Mensen van Nijland en omliggende dorpen gaan niet graag naar de steden (Sneek en Bolsward) voor hun sociale vertier. Het mentaliteitsverschil is daarvoor volgens de beheerder te groot. De beheerder schat dat eenderde deel van de bevolking van Nijland regelmatig in de Mande komt. Mensen die niet komen zijn vooral mensen zonder tijd en met weinig interesse. De weinige nieuwkomers in het dorp doen vaak gewoon mee met de bestaande activiteiten. Dit wordt door elke vereniging alleen maar toegejuicht. Er wonen nog veel jonge gezinnen in het dorp. De vergrijzing slaat dan ook nog niet toe in Nijland.

Er vindt binnenkort een uitbreiding plaats van de Mande. De kleedkamers van het sportgedeelte worden vergroot. Het lage voorzieningenniveau in het dorp wordt door weinig mensen in het dorp als problematisch ervaren. Er zijn dan ook geen plannen om meer functies in de Mande onder te brengen. Ook blijkt uit onderzoek van Dorpsbelangen dat de inwoners van Nijland tevreden zijn met hun woonomgeving. Wel zeggen ze: ' Een nog beter functionerende sociale gemeenschap is wenselijk, de betrokkenheid zou vergroot moeten worden' . Ook wordt het wenselijk geacht over een geldautomaat te kunnen beschikken.

Het bestuur en de beheerders van de Mande zijn op dit moment erg tevreden over hun gemeenschapsaccommodatie. De zalen worden goed verhuurd. De dorpsraad hoopt dat de Mande niet te professioneel wordt. Het gevaar bestaat dan namelijk dat de gemeenschapsaccommodatie daardoor te drempelig wordt; mensen kunnen er zich dan niet meer ' thuis' voelen. Dit is niet goed voor de vrijwilligersontwikkeling.

De bereidheid van vrijwilligers is door de jaren heen wel wat afgenomen. Het kan zijn dat dat komt doordat er steeds meer mensen van buiten Nijland in het gebouw komen. Een hoop vreemde gezichten kan voor sommigen drempelverhogend werken. Een moeilijk punt is dat sommige vrijwilligers tegenwoordig geen zin hebben om iets vrijwillig te doen als er een betaalde beheerder werkt. Ze denken dan dat de beheerder alles maar moet doen. Volgens een lid van Dorpsbelangen is er ook een algemene interesseverschuiving gaande naar meer individuele activiteiten.

Stichting dorpsbelangen heeft maar weinig contact met de Mande over het functioneren van de accommodatie. Mensen uit Nijland komen met medebewoners in contact door het verenigingsleven. De gemeenschapsaccommodatie functioneert in die zin dus niet als spontane ontmoetingsplek. Er is sociale cohesie binnen de verenigingen, maar als café fungeert de Mande zeker niet. Er is een bar die ook als sportkantine gebruikt wordt. De bar wordt eigenlijk alleen gebruikt als consumptieplek na een verenigingsactiviteit. Mensen die dus al om een reden in het gebouw waren blijven nog even. Wel is het zo dat men elkaar komt ophalen van de Mande. Zo komen er ook wel mensen die zelf geen activiteiten ontplooiën. Omdat ook de voetbalclub gebruikt maakt van de kantine loopt de kantine vrij goed. Wel bestaan er enkele klachten dat de prijzen van de consumpties aan de hoge kant zijn.

Gemeentelijk beleid Wymbritseradiel

Dorpshuizen kunnen een keer in de 15 jaar subsidie aanvragen bij de gemeente.

De gemeente maakt hierin onderscheid in grote en kleine dorpshuizen. De gemeente Wymbritseradiel telt 6 grote gemeenschapsaccommodaties, waaronder 'de Mande'. Grote gemeenschapsaccommodaties hebben recht op 120.000 euro, kleine gemeenschapsaccommodaties op 60.000 euro. De termijn van 15 jaar is niet willekeurig gekozen en hangt samen met twee redenen. Ten eerste spreekt de gemeente over de subsidie als 'restauratiekosten'. Eens in de 15 jaar lijkt hun daarvoor een redelijke termijn. Ten tweede kunnen de gemeenschapsaccommodaties ook eenmaal in de 15 jaar subsidie van de provincie Friesland ontvangen. De gemeente leek het handig om beide gelden samen te laten vallen.

Voorwaarde voor het verkrijgen van de gemeentesubsidie is dat de gemeenschapsaccommodaties zelf actief naar fondsen zoeken en ze ook vinden. Een bewijs hiervan moet overhandigd worden aan de gemeente voordat de subsidie verleend wordt. Als reden voor subsidieverstrekking geeft de gemeente het simpele antwoord dat het belangrijk is voor de leefbaarheid van een kleine kern om een gemeenschapsaccommodatie te hebben.

De reflectie

De Mande wordt professioneel beheerd en de activiteiten zijn merendeels sociaal-cultureel, maar kinderopvang en de medische voorzieningen vallen onder commerciële activiteiten. Het is dus een gemeenschapsaccommodatie die valt in de typeklasse 5.

Er vinden in de Mande de typische activiteiten van een gemeenschapsaccommodatie plaats. Door het combineren van een sporthal met de gemeenschapsaccommodatie is er in ieder geval een groter draagvlak. Meer mensen namelijk bezoeken dan het complex en dat zal voor de levendigheid alleen maar gunstig zijn. Het geheel lijkt in Nijland goed te draaien. Er is een serieuze groep mensen die probeert er iets van te maken. Er waren behalve de financiën geen problemen. Professioneel beheer hoeft dus niet automatisch te betekenen dat de accommodatie te onpersoonlijk wordt.

De Mande speelt voor een aantal mensen een vrij grote rol in Nijland. Mensen die vertier zoeken kunnen er terecht bij een vereniging. Veel mensen hebben twee redenen om lid te worden van een vereniging. Ze kunnen zo iets doen wat ze leuk vinden en ze ontmoeten anderen. Voor deze groep mensen zal de Mande dus voor een gedeelte hun leefplezier in Nijland bepalen. Voor hen is de Mande een voorwaarde voor een leefbaar Nijland. Er is echter ook een groep die nauwelijks gebruikt maakt van de Mande, zoals de man van de dorpsraad aangeeft. Blijkbaar hebben zij een andere sociale oriëntatie. Het kan zijn dat zij minder behoefte hebben aan sociale contacten of dat zij dat ergens anders zoeken. Dat er desondanks mensen zijn die nooit in de Mande komen, ligt aan het feit dat je overal te maken hebt met mensen met verschillende interesses. De Mande lijkt laagdrempelig genoeg om voor iedereen aantrekkelijk te zijn. Kortom, in Nijland kan iedereen tal van activiteiten ontplooiën.

3.2 Case 2: Oudleusen en ontmoetingscentrum De Wiekelaar

De dorpsituatie

Oudleusen heeft ongeveer 900 inwoners. Het ligt op enkele kilometers van Dalfsen in Overijssel. Dalfsen is een dorp met een regiofunctie. Oudleusen ligt in een typisch Sallands landschap van bossen en weilanden. Het ligt aan de provinciale weg van Dedemsvaart naar Zwolle en die stad is dan ook makkelijk te bereiken. Het dorp bestaat voornamelijk uit naaldbosbouw. Er is een supermarktje aanwezig en voorts is er een restaurant met zalencomplex. De Rabobank is uit het dorp vertrokken.

De gemeenschapsaccommodatie bestaat al 40 jaar en is in 1989 voor het laatst gerenoveerd. Van origine was het een verenigingsgebouwtje voor de kerk. We hebben gesproken met de beheerder van de Wiekelaar en met de voorzitter van de Oranjevereniging.

De organisatie

Op dit moment is er een uitbater die de Wiekelaar huurt van stichting ' de Wiekelaar' . Deze huidige beheerder zit al 20 jaar in het gebouw. Het is een commercieel ingesteld type dat de Wiekelaar als extra inkomstenbron heeft. Hij krijgt daarbij namelijk ook een vast salaris van de stichting. Hij is de man die alle beslissingen neemt. Hij heeft dan ook een grote mate van vrijheid. Dat is voor een goede functionering volgens hem ook onontbeerlijk. Wel is er feedback vanuit verschillende hoeken. Zo staat bijvoorbeeld stichting Plaatselijk Belang in contact met de Wiekelaar tijdens jaarvergaderingen. Zo'n externe stichting kan bijvoorbeeld suggesties doen.

Sinds de Wiekelaar zo goed is gaan draaien is de subsidie steeds verder terug gedraaid door de gemeente. Er wordt echter nog steeds wel subsidie verstrekt.

De gemeenschapsaccommodatie

De Wiekelaar oogt redelijk modern. Bij binnenkomst is er een bar en er staan tafeltjes met een bloemetje erop. De Wiekelaar bezit de enige sporthal van het dorp. Sport is dan ook een belangrijk onderdeel van de activiteiten binnen de gemeenschapsaccommodatie.

De gemeente subsidieert het sportgedeelte. Elke vereniging betaalt huur voor de tijd dat ze een ruimte in gebruik heeft. Dat iedereen tegenwoordig iets kan huren is logisch. De beheerder heeft er namelijk veel belang bij dat het gebouw goed draait, het is zijn inkomstenbron. Hij is er erg trots op dat hij sinds zijn aantreden het gebouw zoveel mooier, beter en gezelliger heeft gemaakt. Naast zijn vaste salaris heeft de beheerder inkomsten uit de bar. Deze barinkomsten moeten dan vooral gehaald worden uit de feestjes en bruiloften die in de Wiekelaar gehouden worden. Doordat er in de loop van de tijd meer inkomsten gegenereerd werden, is de subsidie van de gemeente steeds meer afgenomen. Oudleusenaren zijn volgens de beheerder nog steeds trots op hun gebouw. Dat is door de professionalisering niet veranderd. De beheerder denkt juist dat het belangrijk is om mee te gaan met de tijd. ' Stilstand is achteruitgang' . Aan de andere kant moet je oppassen dat je door je te professioneel op te stellen niet te ver van de mensen komt te staan. Je moet goed aansluiten bij de vraag. Er zijn echter ook mensen die vinden dat de consumptieprijzen langzamerhand te veel neigen naar echte horecaprijzen en niet thuishoren in een dorps huis. Hoge horecaprijzen schrikken de mensen af zegt de voorzitter van de Oranjevereniging, die ook gebruik maakt van het dorps huis.

De beheerder geeft er de voorkeur aan om de huren zo laag mogelijk te houden en op deze manier zoveel mogelijk mensen te trekken in plaats van erg lage consumptieprijzen te vragen. De beheerder verwacht verder dat wanneer de Wiekelaar in financiële nood zou komen, de gemeente wel zal bijspringen. Zij zien het belang in van de Wiekelaar.

Op activiteitengebied is er onder andere volleybal, gymnastiek en badminton. Naast de sport wordt er vergaderd, is er een toneel- en een zangvereniging en wordt er koersbal gespeeld. Ook zijn er kerkelijke verenigingen en kunnen de kinderen knutselen tijdens bij de jongens- of meisjesclub. De Wiekelaar heeft niet de functie van inloopcafé. Het gebouw is alleen open als er wat te doen is. De beheerder geeft aan niet te weten of er behoefte is aan een dergelijke inloopfunctie. ' Het zou niet te doen zijn om altijd open te zijn' , zegt hij. In samenwerking met de Oranjevereniging is er jaarlijks een groot feest. De Oranjevereniging is een belangrijke vereniging waar bijna het hele dorp lid van is. De Oranjevereniging gebruikt de Wiekelaar voor haar festiviteiten omdat het een geschikt gebouw is.

Iedereen kan tegenwoordig een zaal huren. Vroeger konden alleen mensen uit Oudleusen dat. Allerlei clubs en verenigingen uit de regio maken gebruik van de Wiekelaar. Wel is onlangs de ouderenzang opgehouden te bestaan. De Oranjevereniging probeert nu wederom een activiteit te verzinnen voor de ouderen. Het blijft echter moeilijk om de ouderen ergens enthousiast voor te krijgen.

Afgezien van ouderen is er verder voldoende animo voor de verenigingen. De zalen zijn sinds het aantreden van de huidige beheerder zelfs steeds vaker verhuurd. De beheerder dankt dat aan een betere organisatie en atmosfeer. Nieuwe initiatieven moeten voortkomen uit de verenigingen. De beheerder organiseert praktisch niets. Alles kan in principe, als de ruimte het toelaat.

De laatste twee jaren is er het een en ander verbouwd om te blijven voldoen aan de eisen die gesteld worden aan een dergelijk gebouw. Er gaan in het dorp stemmen op om de bibliotheek en de jeugdsoos misschien in de Wiekelaar onder te brengen. Vergaande plannen zijn daar echter nog niet voor bedacht.

Volgens de beheerder ' staat heel Oudleusen als een man achter de Wiekelaar' . Als voorbeeld noemt hij de jaarlijkse bazaar, die twee dagen duurt. Iedere vereniging levert voor dit evenement een aantal vrijwilligers. De inkomsten komen volledig ten goede aan de Wiekelaar. De mensen zijn zich ervan bewust dat op deze manier hun gemeenschapsaccommodatie gesteund wordt. Ook geven de mensen vaak expres hun feesten in de Wiekelaar om zo het gebouw voor de toekomst zeker te stellen.

Er zijn ook mensen die ongevraagd hun hulp aanbieden bij het organiseren van het Oranje-feest. Dit is volgens de voorzitter van de Oranjevereniging een duidelijk voorbeeld van de goede sociale samenhang in het dorp. Om nog eens te benadrukken hoe goed het gaat in Oudleusen en de Wiekelaar weet de voorzitter van de Oranjevereniging te vertellen dat in buurdorp Dalfsen veel verenigingen minder goed lopen en dat er minder vrijwillig wordt gedaan. Nieuwkomers in de Oudleusense gemeenschap worden vaak snel lid van een vereniging. De opname in de dorpsamenleving verloopt dan snel. De sociale cohesie in het dorp is rond-uit goed te noemen.

Toen in 1989 de sportzaal erbij kwam werd deze kaal neergezet door de gemeente. Met dank aan vrijwilligers is het zo mooi geworden als het nu is. Op sommige dagen waren er dan wel 30 mensen aan het werk, zegt de beheerder. Hij denkt dat het nu moeilijker zou zijn om zoveel hulp van vrijwilligers te vragen. Mensen hebben minder tijd of willen er hun tijd niet meer aan besteden. Ze weten dat de Wiekelaar nu goed draait en laten het dan ook maar liever aan de gemeenschapsaccommodatie zelf over.

Gemeentelijk beleid Dalfsen

Gemeenschapsaccommodaties in de gemeente Dalfsen zijn niet in het bezit van de gemeente. De Wiekelaar krijgt per jaar 20000 euro subsidie. De gemeente zegt dat de Wiekelaar dit geld gezien zijn eigen inkomsten niet echt nodig heeft, maar de afspraken zijn nu eenmaal zo gemaakt. De opbrengsten van de bar leveren veel geld op.

Er zijn 5 kernen in de gemeente en men streeft ernaar om in elke kern een gemeenschapsaccommodatie ' of iets dergelijks' te hebben. Om het behoud van gemeenschapsaccommodaties te waarborgen krijgen ze dan ook allemaal subsidie. Met elk van hen wordt een contract aangegaan voor een aantal jaren en met een bepaald subsidiebedrag. Na afloop van het contract wordt dan herzien of het bedrag aangepast moet worden. Het wordt als zeer belangrijk gezien voor de leefbaarheid van de kernen dat er een soort gemeenschapsaccommodatie is.

De reflectie

De Wiekelaar heeft een professionele beheerder en het gebruik valt uitsluitend in de categorie sociaal-cultureel. We gaan er hierbij vanuit dat de zaalverhuur voor feestjes niet commercieel is. Het is dus volgens onze typologie een type 1.

Als je de beheerder mag geloven speelt de Wiekelaar een hele grote rol in het leven van veel inwoners van Oudleusen. De Wiekelaar is het meest commerciële dorps huis van de bezochte gevallen. Aan de ene kant lijkt hier het gevaar te loeren dat de gemeenschapsaccommodatie teveel op een partycentrum gaat lijken. Aan de andere kant zijn nog steeds de kenmerken van

een kleine gemeenschapsaccommodatie aanwezig. De kinderclub is daar een goed voorbeeld van. Het lijkt erop dat de huidige beheerder behoorlijk veel vrijheid heeft om te doen wat hij wil. Aangezien hij hier zijn brood mee moet verdienen is het logisch dat hij de Wiekelaar zo rendabel mogelijk wil maken.

Uit de verhalen van de beheerder maken we op dat de Wiekelaar behoorlijk succesvol is. De geïnterviewde van de Oranjevereniging deelt deze mening grotendeels. Wel lijkt het erop dat de gemeenschapsaccommodatie door de professionaliseringsdrang van de beheerder wat te ver doorslaat en te onpersoonlijk wordt. De drankprijzen bijvoorbeeld zijn daar een voorbeeld van. Ondanks de uitstraling van een feestzaal blijven een aantal kenmerken van een gemeenschapsaccommodatie nog wel aanwezig. Er is ruimte voor initiatief, al is de gemeenschapsaccommodatie niet enkel meer door inwoners van Oudleusen te huren. Het is de vraag hoe lang het duurt voordat de beheerder voorrang gaat geven aan de hoogst biedende partij. De kleine verenigingen zouden wel eens de dupe kunnen gaan worden van deze ontwikkeling. De sociale cohesie in het dorp leek nog steeds heel goed in het dorp. Wel zet ook in Oudleusen de trend in naar minder vrijwilligerswerk. Mensen hebben er minder tijd voor of zin in.

3.3 Case 3: Eexterzandvoort en dorps huis D'aol school

De dorpssituatie

Eexterzandvoort is beter op te vatten als een verzameling boerderijen dan een als dorp. Er leven zo'n honderdvijftig mensen in het Drentse dorp. De fraaie omgeving bestaat uit akkers en bossen. Er is geen enkele voorziening, behalve een openbare sauna. Gieten, een dorp met een regiofunctie ligt op 6 kilometer afstand. De bereikbaarheid van Eexterzandvoort is niet goed. Er is geen openbaar vervoer en ook zijn de wegen naar het dorp toe erg klein. Assen, de dichtstbijzijnde stad ligt op een half uur rijden. Zoals al uit de naam valt op te maken, is het dorps huis gevestigd in een oude school. Vanaf 1980 doet het gebouw dienst als dorps huis. Het idee om van de oude school een dorps huis te maken kwam destijds van het verenigingsleven. Sinds de gemeentelijke herindeling vinden de dorpsbewoners dat er vanuit de gemeente minder aandacht is voor hun dorp. We hebben gesproken met twee mensen van het dorps huis en met iemand van de vereniging ' dorpsbelangen' .

De organisatie

Het gebouw is nog steeds eigendom van de gemeente, hoewel deze graag wil dat de stichting eigenaar wordt. De stichting voelt er weinig voor om zoveel verantwoordelijkheid te nemen. Het bestuur bestaat uit vier personen. Er is geen beheerder. Er gebeurt veel op basis van vertrouwen. In het keukentje staan spullen voor algemeen gebruik. Ook heeft iedere vereniging een trommeltje met eigen spullen. De sleutel van het dorps huis is te verkrijgen bij een van de bestuursleden.

De gemeenschapsaccommodatie

Het dorps huis is klein, het bestaat uit twee kamers en een groter zaaltje. In een van de kamers staat een biljart. Op het moment van bezoek was een aantal vrijwilligers bezig het gebouw op te knappen. Vijf vrijwilligers werken echt mee aan de verbouwing, veelal zijn dat gepensioneerden. Het gebouw wordt momenteel aangepast aan de huidige nieuwe maatstaven. De kosten worden gedragen door de gemeente en door aangeschreven fondsen.

De gemeenschapsaccommodatie krijgt subsidie van de gemeente. De exploitatie van het gebouw brengt verder weinig kosten met zich mee. Alles gebeurt via vrijwilligerswerk. Zaaltes kunnen alleen verhuurd worden aan mensen uit het dorp. Verenigingen betalen 5 euro per keer voor een zaaltje. Het dorps huis heeft geen horecaverunning. Als ze dat willen, kunnen de verenigingen dus zelf drank meenemen. Afspraak is echter dat er niet meer dan 3 consump-

ties genuttigd mogen worden. Ook tijdens feestjes moeten de mensen zelf hun versnaperingen meenemen.

De volgende activiteiten vinden plaats in het dorpshuis: sport (keepfit), toneel, vrouwenvereniging, ouderensoos en klootschieten. Het toneel trekt ook mensen van buiten Eexterzandvoort. Verder wordt er nog gekaart, gekoersbald, gebiljart en vergadert Dorpsbelangen in het gebouw. Het initiatief om te gaan biljarten is pas een aantal jaren geleden genomen. Men is begonnen toen bleek dat er wel plaats voor was. Het dorpshuis wordt ook gebruikt voor feestjes. Alles gaat op goed vertrouwen en men is bang de controle te verliezen als wildvreemden het gebouw gaan huren. Met uitzondering van de zomerperiode is het gebouw bijna elke avond geopend.

Veel verenigingen bestaan al een lange tijd. Het initiatief van de keepfit kwam van een aantal vrouwen, dat graag iets sportiefs wilde doen. Ze regelden zelf een instructeur. In het verleden is er een peuterspeelzaal geweest. Deze heeft moeten stoppen omdat er steeds meer werkende moeders bijkwamen, waardoor niemand meer tijd had om op andermans kinderen te passen. Door de jaren heen zijn de verenigingen zeker niet slechter gaan draaien.

Een dorpshuis samen met bijvoorbeeld Eexterveen, een buurdorp, lijkt ze geen optie. Dat zou volgens de geïnterviewden gewoon niet werken, vanwege de afstand en het mentaliteitsverschil. Nieuwe bewoners, waaronder 'Drenteniers' doen soms mee met het dorpsleven. Een aantal van hen is erg enthousiast en houdt van het lokale leven. Aan de andere kant houden deze 'Drentenieren' nieuwbouw in Eexterzandvoort tegen. Anderen zouden wel graag meer ruimte voor nieuwkomers willen om de leefbaarheid op peil te houden. Zeker de helft van de inwoners van Eexterzandvoort is lid van een vereniging en komt dus wel eens in het dorpshuis. Van de dorpsbelangenvereniging zijn zelfs 48 van de 50 gezinnen lid. Een zorgwekkend punt is dat weinig jongeren lid zijn van de verenigingen. Het lijkt erop dat alleen de oude garde overblijft. De vraag is dan ook of het over 20 jaar nog levensvatbaar is. De mensen van Eexterzandvoort maken zich daar nog niet druk om.

Er zijn geen veranderingen gepland de komende tijd. Er zijn geen plannen om de functies van D'aol School te veranderen of uit te breiden. Er is schijnbaar geen behoefte aan nieuwe functies. Volgens de ondervraagden wordt het gebrek aan voorzieningen door bijna niemand als een probleem ervaren. Men is gewend aan deze levensstijl. Nieuwkomers weten ook waar ze aan beginnen.

In de gemeenschapsaccommodatie gebeurt alles op vrijwilligersbasis. Tot nu toe gaat dat goed. Vaak zijn het wel altijd dezelfde mensen die zich vrijwillig inzetten voor het dorpshuis. Gebrek aan tijd is vaak de veel gehoorde reden om nee te zeggen als er iets moet gebeuren. Toch heeft Eexterzandvoort relatief meer vrijwilligers dan andere dorpen.

Het dorpshuis heeft de rol die school had overgenomen wat betreft het uitwisselen van nieuwtjes en dergelijke. Gebeurde dit vroeger nog als de kinderen via school thuis nieuwtjes over anderen vertelden, nu is het dorpshuis daarvoor de aangewezen plaats.

Als het dorpshuis weg zou vallen, zou dat enorme schade toebrengen aan het verenigingsleven en de ouderencontacten. Dit zou een teruggang betekenen in de leefbaarheid en de sociale cohesie.

De gemeente laat volgens het bestuur wel weten, dat ze het belangrijk vinden dat het dorpshuis bestaat.

Gemeentelijk beleid Aa en Hunze

De gemeente Aa en Hunze is op dit moment bezig haar beleid ten aanzien van gemeenschapsaccommodaties geheel te herzien. Omdat de gemeente bestaat uit een aantal samenge-

voegde oude gemeentes is het subsidiebeleid als relikwie daarvan een mengelmoes. Ieder dorpshuis krijgt nog steeds dezelfde subsidie als voor de herindeling.

Er is al wel een stichting Welzijn in het leven geroepen. Hier kunnen de gemeenschapsaccommodaties terecht voor vragen. Ook organiseert deze stichting cursussen voor vrijwilligers. Op deze manier hoopt de gemeente dat vrijwilligers betrokken raken en blijven bij hun gemeenschapsaccommodatie. De gemeente constateert namelijk dat het moeilijk is om voldoende vrijwilligers te vinden. Problemen kunnen via deze weg makkelijker opgelost worden. De gemeente vindt dat een dorpshuis pas bestaansrecht heeft als de bevolking (in feite de vrijwilligers dus) achter de gemeenschapsaccommodatie staan.

Op dit moment wordt nieuw gemeentelijk beleid gemaakt. Men kijkt naar doelstellingen die men wil bereiken en vervolgens zal men naar het beschikbare geld kijken. In 2005 moet dit nieuwe beleid toepasbaar zijn.

De gemeente vindt dorpshuizen belangrijk voor de leefbaarheid. Accommodaties die nog in het bezit zijn van de gemeente kunnen binnenkort voor een symbolisch bedrag gekocht worden door hun stichting of bestuur.

De reflectie

De activiteiten in D'aol School zijn uitsluitend sociaal-cultureel. De zaaltjes waren uitsluitend te huur voor dorpsbewoners en dit is dus niet commercieel te noemen. Het beheer geschiedt uitsluitend door vrijwilligers. Het is dus een type 2.

In Eexterzandvoort staat een dorpshuis zoals velen zich een dorpshuis zullen voorstellen. Klein, oud en alles op basis van goed vertrouwen. Het is inderdaad een idyllisch voorbeeld van hoe het op het platteland nog kan zijn. Iedere club heeft zijn eigen spulletjes opgeborgen en tijdens feestjes kunnen de mensen van de algemene keuken gebruik maken. En dat heeft in al die jaren nog nooit voor problemen gezorgd. Alle activiteiten die nu plaatsvinden zijn door de bewoners zelf bedacht of zijn op een andere manier tot stand gekomen. Feit is dat ze allemaal rendabel zijn, omdat ze anders wel zouden ophouden te bestaan.

Eexterzandvoort is een heel kleine gemeenschap waarin iedereen elkaar kent. De geïnterviewden geven aan dat de sociale cohesie goed is. Toch ligt het schijnbaar niet in de aard van de bewoners om vaak bij elkaar over de vloer te komen. Het ligt waarschijnlijk niet in de mentaliteit van de bewoners om dat te doen. Het dorpshuis lijkt wel gedragen te worden door steeds dezelfde groep mensen. De jeugd laat het afweten. De huidige gebruikers proberen echter niet om die groep actief erbij te betrekken. Ze zien wel hoe het gaat. Het lijkt erop dat het dorpshuis in de toekomst moeilijkheden zal krijgen om voort te blijven bestaan.

Natuurlijk kennen alle mensen uit het dorp elkaar. Met honderdvijftig mensen is dat niet zo moeilijk. Toch is het waarschijnlijk dat D'aol School een belangrijk bindmiddel is voor de gemeenschap. Het dorp heeft geen duidelijk centrum en het dorpshuis is de enige plek waar mensen kunnen samenkomen. Het is in alle gevallen moeilijk te achterhalen wat er eerst was, de sociale samenhang of het dorpshuis. Vaak is er een groepje actievelingen dat samen de schouders zet onder de wens voor een gezamenlijk gebouw. Dat zou betekenen dat er vanuit een sociaal collectief een gezamenlijk onderdak gecreëerd wordt.

3.4 Case 4: Zwartsluis en het Sluziger Kulturhus

De dorpssituatie

Zwartsluis is het grootste dorp waar een gemeenschapsaccommodatie bezocht is tijdens het onderzoek. Het heeft dan ook de meest prestigieuze gemeenschapsaccommodatie. Zwartsluis heeft 4500 inwoners en is een vrij religieus dorp in het Noordoosten van Overijssel.

Zwartsluis heeft veel voorzieningen. Je kunt er voor alle basisbehoeften terecht. Het Kulturhus bestaat pas 2 jaar. De gemeente en de Overijsselse bibliotheekdienst zijn de grote voortrekkers geweest in het project. Voor de bouw van het Kulturhus zaten de huidige hoofdgebruikers verspreid over Zwartsluis in slechte onderkomens. Om te voorkomen dat enkele voorzieningen niet zouden overleven is het Kulturhus in het leven geroepen. We hebben gesproken met een medewerker van het Kulturhus.

De organisatie

De woningbouwvereniging beheert en onderhoudt het gebouw. Er is een vereniging van eigenaren voor het gebouw. De bibliotheek is ook voor een deel eigenaar van het gebouw. De verschillende functies in het gebouw werken niet echt samen. Dat lijkt bij een radiostation en een kinderopvang ook niet echt nuttig. Er bestaat wel contact tussen de bejaarden en de kinderen. Het bestuur heeft werkgroepen in het leven geroepen om een invulling te geven aan de verschillende culturele mogelijkheden. Deze werkgroepen bestaan uit vrijwilligers. Samen geven de werkgroepen een nieuwsbrief uit.

De gemeenschapsaccommodatie

Het Kulturhus is een groot en modern gebouw. Het grootste gedeelte wordt in beslag genomen door de bibliotheek. De bibliotheek is elke dag open. Het gebouw ligt niet in het centrum, maar wel bij een school en naast het zorgcentrum. Dit Kulturhus is het eerste van Nederland en daarom ook een beetje een prestigeproject. De Provincie en gemeente hebben er veel geld voor over om het concept te laten slagen. De gemeente subsidieert het gebouw sterk. Verder komen er inkomsten uit donaties en sponsoringen. Voor voorstellingen, lezingen en andere culturele activiteiten moet de bezoeker gewoon entree betalen. De ene activiteit loopt beter dan de andere, maar uiteindelijk moet er altijd geld bij. Met 60 mensen tijdens een activiteit zijn ze tevreden. Achteraf gezien is Zwartsluis misschien wel wat te klein voor het concept. Er gaan al stemmen op om meer samen te werken met de culturele voorzieningen van Hasselt en Genemuiden om de activiteiten beter op elkaar af te stemmen.

Het Kulturhus omschrijft haar eigen missie als: ' Het creëren en faciliteren van een omgeving, waarin instellingen op het gebied van cultuur, educatie, recreatie, zorg en wonen hun activiteiten voor de bevolking van Zwartsluis kunnen ontplooiën.'

Men probeert naar eigen zeggen een cultureel programma aan te bieden met laagdrempelige en kleinschalige activiteiten, die voor alle inwoners van Zwartsluis toegankelijk zijn. De gemeente wil graag de samenwerking bevorderen tussen organisaties op het gebied van welzijn, cultuur en zorg. Men wil voorzieningen behouden en de contacten tussen de generaties bevorderen.

In het gebouw zitten verder de lokale radio, een kinderdagcentrum, begeleid wonen voor verstandelijk gehandicapten, de thuiszorg, aanleunwoningen en een sociëteitsruimte voor ouderen. De woningbouwvereniging houdt spreekuur in het Kulturhus. Kleine groeperingen houden vergaderingen in het Kulturhus. Verschillende werkgroepen organiseren uiteenlopende culturele activiteiten. Gedacht moet dan worden aan tentoonstellingen, publieke debatten, literaire avonden, lezingen, workshops, cursussen en soms wordt er samen gegeten. Het is niet mogelijk om zalen te huren voor feesten. Dit vindt men niet de taak van een Kulturhus. Sommige activiteiten (waaronder bloemschikken) worden onder de naam van het Kulturhus in het plaatselijke museum gegeven.

Het zijn vaak dezelfde mensen die interesse tonen in activiteiten. De mensen die niet komen, hebben er geen behoefte aan of ze zijn al actief bij bijvoorbeeld de kerk. Het lijkt erop dat veel van de activiteiten te hoog gegrepen zijn voor de gemiddelde Zwartsluizer. Lezingen met een te intellectueel karakter stoten de gemiddelde mens blijkbaar af. Het bevolkingsaantal waar je dan uit kunt putten is te klein om zalen te vullen.

Sinds het ontstaan van het Kulturhus is er nog weinig veranderd aan de invulling. Wel vreest men dat als de subsidies wegvallen, er niet op het huidige niveau doorgegaan kan worden. Vooral het idee met de 'cultuur met een grote C' loopt nog niet lekker.

Zaken als de radio en de kinderopvang gaan wel goed. Het draagvlak voor al bestaande activiteiten in het dorp is niet vergroot. Voor de komst van het Kulturhus was er geen gemeenschapsaccommodatie. Wel was en is er een actief verenigingsleven. Deze hebben alle echter hun eigen accommodatie. Een groot voordeel voor het dorp is wel dat de bibliotheek niet zo snel gesloten zal worden, nu ze in zo'n mooi gebouw zitten. Mensen komen eigenlijk alleen naar het Kulturhus voor de bibliotheek en als er iets te doen is. Toch hopen ze dat er ook eens meer mensen in de leeszaal komen zitten en dat op die manier de ontmoetingsfunctie belangrijker wordt. Er is koffie, dus daar ligt het niet aan. 'Toch kun je dat soort dingen niet afdwingen', zeggen ze, 'het moet vanuit de bevolking komen.' Wel zou het toegejuicht worden als mensen zelf met ideeën kwamen voor activiteiten. Dat gebeurt toe nu toe weinig. De zaalhuur is gratis dus dat zou het probleem niet zijn. De initiatieven worden doorverwezen naar de betreffende werkgroepen. Er wordt wel bekendheid aan gegeven dat de mogelijkheid er is. De bibliotheek heeft het voortouw genomen met het opzetten van de werkgroepenstructuur. Vrijwilligers voor de werkgroepen worden geworven via mond-tot-mond reclame en via de krant. In het begin was er veel inspiratie voor culturele activiteiten. Nu wordt het steeds moeilijker om iets leuks te verzinnen. Het vinden van vrijwilligers is lastig. Er is van tevoren niet goed nagedacht over het draagvlak van vrijwilligers.

Het is nooit een doelstelling geweest om de sociale cohesie te vergroten middels het Kulturhus. Sociale cohesie is er trouwens toch wel, maar meer binnen kleine groeperingen en kerkelijke verenigingen.

Gemeentelijk beleid Zwartewaterland

Het beleid omtrent gemeenschapsaccommodaties in de gemeente Zwartewaterland is niet zo uitgebreid. Er zijn naar hun weten 4 gemeenschapsaccommodaties, waarvan het Kulturhus er een is. Drie van de vier accommodaties krijgen subsidie, waaronder het Kulturhus in Zwartsluis. Eén gemeenschapsaccommodatie kan volgens de gemeente zonder subsidie toe en deze accepteert dat ook. Op de vraag waarom de gemeenschapsaccommodaties d.m.v. subsidie in stand worden gehouden, antwoordt de gemeente dat het voorziet in een belangrijke behoefte.

De reflectie

De activiteiten in het Kulturhus zijn zowel sociaal-cultureel als commercieel. Er zitten namelijk ook een lokaal radiostation en een kinderopvang in het gebouw en die vallen volgens ons in de categorie commerciële activiteiten. Verder wordt het geheel draaiende gehouden door een combinatie van vrijwilligers en verdienend personeel. Het is volgens onze typering dus een type 5 of 6.

Het Kulturhus is een nieuw fenomeen in Nederland dat grotendeels gebaseerd is op voorbeelden uit Scandinavië. De bedoeling is om in kleine kernen meerdere functies onder een dak te brengen.

Het Kulturhus in Zwartsluis bestaat nu 2 jaar. Het is een modern gebouw en de culturele activiteiten zijn een goed initiatief om de inwoners van Zwartsluis cultuur te bieden. Toch is het de vraag of het project niet te hoog gegrepen is voor een dorp van 4500 inwoners. Op de activiteiten komen vaak dezelfde mensen af. Het is waarschijnlijk ook zo dat de mensen die in cultuur geïnteresseerd zijn, allang een andere manier gevonden hebben om aan hun behoeften te kunnen voldoen. Ze gaan daarvoor bijvoorbeeld naar Zwolle. Hoewel het in principe een goede gedachte is om culturele activiteiten voor iedereen bereikbaar te maken, moet het wel haalbaar zijn. Waarschijnlijk is het type activiteiten dat aangeboden wordt te hoog gegrepen en kunnen veel mensen er zich niet mee identificeren.

In andere gemeenschapshuizen zie je dat culturele activiteiten als een plaatselijke toneelgroep of plaatselijke muziekvereniging wel volle zalen trekt. Dit ligt dicht bij de bevolking en is dus herkenbaarder. Het is de vraag hoelang er nog voldoende geld zal komen van de overheid om de boel draaiende te houden. Het onder een dak brengen van meerdere voorzieningen is natuurlijk wel rendabel. Het leidt in Zwartsluis evenwel niet echt tot een eenheid. Dat hoeft voor het functioneren echter geen een probleem te zijn. Zwartsluis is te groot om er van te spreken dat het Kulturhus echt van hen is. Er is zoveel media-aandacht voor geweest dat je beter zou kunnen zeggen dat het van de provincie Overijssel is. Veel mensen zien het waarschijnlijk gewoon als een mooie bibliotheek. Het kerkelijke leven in Zwartsluis speelt een grote rol in het sociale leven van veel inwoners. Het Kulturhus heeft dan eigenlijk ook nooit de bedoeling gehad om te fungeren als een plek om sociale contacten op te doen. Daar zijn in Zwartsluis genoeg andere mogelijkheden voor.

3.5 Case 5: Haghorst en ontmoetingscentrum Den Deel

De dorpssituatie

Haghorst is met zijn stichting in 1923 een betrekkelijk jonge kern. Het dorp is ontstaan bij een sluis in het Wilhelminakanaal en telt momenteel 900 inwoners. De omgeving is fraai en bestaat uit een afwisselend landschap van akkers en bossen en weilanden. De dichtstbijzijnde plaats met voorzieningen is Hilvarenbeek op 5 kilometer afstand. Er zijn behalve een basisschool, twee cafés en een restaurant geen voorzieningen meer aanwezig in het dorp.

De gemeenschapsaccommodatie is gevestigd in de oude school. Toen deze verhuisde kwam er in het gebouw een peuterspeelzaal en kreeg het de tevens de functie van gemeenschaps-huis. De sportzaal ligt vlak naast Den Deel, heeft dezelfde beheerders, maar hoort niet bij de gemeenschapsaccommodatie. We hebben gesproken met twee beheerders en met een lid van 'dorpsbelangen', tevens eigenaar van een café in het dorp.

De organisatie

Er zijn twee vrijwillige beheerders. Er is een stichting die het gebouw huurt van de gemeente. De stichting bestaat uit 7 personen, waaronder de 2 beheerders. De beheerders krijgen vrijwel alle vrijheid van het bestuur om zelf alle beslissingen te nemen. Ook doen zij bijna alle werkzaamheden zelf. Tijdens bepaalde activiteiten, zoals de disco zijn er echter naast de twee beheerders meer vrijwilligers nodig om een oogje in het zeil te houden.

In tegenstelling tot het werk wat de beheerders verrichten in de gemeenschapsaccommodatie, worden ze voor het beheer van de sportzaal wel betaald. De gemeente bemoeit zich weinig met de gemeenschapsaccommodatie maar laat wel weten het een belangrijke voorziening voor het dorp te vinden.

De gemeenschapsaccommodatie

Den Deel is vrij klein en bestaat al sinds 1980 als gemeenschapsaccommodatie. Het gebouw is centraal in het dorp gelegen. Naast het gebouw zit een basisschool en een sportzaal. De beheerders van Den Deel beheren ook de sportzaal.

De gemeente onderhoudt de buitenkant van het gebouw. De binnenkant komt voor rekening van de stichting. Kosten voor verbouwingen, zoals die er nu zitten aan te komen, kunnen ze niet zelf betalen. De gemeente moet dan bijspringen. Dat gaat niet altijd even gemakkelijk. Als er iets gerepareerd moet worden dan doen de beheerders dat gewoon. De financiering komt dan later wel. De beheerders gaan niet eerst wachten op financiële toezegging van de gemeente, omdat dat allemaal veel te lang zou duren. Inkomsten van Den Deel komen voort uit verhuur van zaaltjes voor feestjes, voor verenigingen en voor cursussen. De sportzaal kan gehuurd worden door sportverenigingen en ook voor kinderfeestjes of iets dergelijks, maar

inkomsten daarvan zijn niet voor de gemeenschapsaccommodatie. Daarnaast krijgt Den Deel nog subsidie van de gemeente.

De huidige beheerders zitten nu ongeveer 5 jaar in Den Deel. Deze hebben de gemeenschapsaccommodatie geprofessionaliseerd door de zaaltjes ook voor feestjes te verhuren. Dit kan sinds 2000. De opbrengst wordt gestoken in de modernisering van Den Deel.

Ze hebben dit initiatief genomen omdat er vraag naar was en omdat het geld oplevert.

Bij de zaalverhuur zit dan geen drank, dit moeten de huurders zelf zien te regelen. Er is ook apparatuur om te koken aanwezig. Andere horecaondernemers in het dorp zijn niet blij met deze ontwikkeling en hebben zelfs geprotesteerd. De oude beheerder wilde dit dan ook niet doen om de horeca niet te beconcurreren.

Afb. 6 Ontmoetingscentrum Den Deel (bron: R. Peters)

Er vinden o.a. vergaderingen, yoga, disco, bioscoop, peuteropvang en gehandicaptenopvang plaats. De gehandicaptenopvang is een initiatief van een kleine organisatie. Ook kan iedereen een zaaltje huren, hoewel de mensen uit Haghorst daarbij voorrang krijgen. De zaalverhuur verloopt momenteel bevredigend. Er zijn veel mensen die een cursus willen geven. Ze adverteren vervolgens zelf om mensen te trekken.

Den Deel heeft geen inlooffunctie, er is dan ook geen bar. Alleen als er iets te doen is gaat men er naar toe.

De beheerders hebben vaak geprobeerd om iets van de grond te krijgen voor ouderen, bijvoorbeeld een kaartavond. Dit liep vaak slecht. Blijkbaar is er geen behoefte aan.

Er gebeurt in het dorp meer sinds Den Deel bestaat. Enkele activiteiten konden in horecagelegenheden namelijk niet plaats vinden.

Bijna iedereen uit het dorp komt wel eens in Den Deel. Dat Den Deel geliefd is blijkt ook uit het feit dat er felle protesten waren toen de gemeente het gebouw wilde slopen ten gunste van woningen. Er gebeuren in Haghorst ook activiteiten buiten het dorps huis om. Zo is er het jaarlijkse 'Haghorst spektakel'. Ook de perikelen rondom de JOP (jongerenontmoetingsplek) staan nauwelijks in relatie met Den Deel. Naast Den Deel wordt ook het café vaak als vergaderplaats gebruikt.

Een nieuw initiatief wat misschien ontplooid gaat worden is het aanleggen van een internet-café. Hieraan is behoefte, omdat er geen kabel ligt in het buitengebied.

De laatste supermarkt is 13 jaar geleden gesloten. Op het laatst had deze bijna alleen nog maar een sociale functie en was het niet meer economisch rendabel. De bevolking begreep wel dat hij dicht ging.

Ooit is er nagedacht om een pinautomaat en een afhaalpunt voor medicijnen in het dorp te plaatsen. Een combinatie met Den Deel is echter nooit overwogen.

Op dit moment zijn er volop voorbereidingen gaande om een JOP te creëren. Iedereen wil graag dat zo'n ding er komt. De jeugd zelf ook. Ze hebben zelf de materialen bij elkaar weten te krijgen door sponsoring. Dit zegt ook iets over de gemeenschapszin in het dorp. Daarmee zit het volgens de beheerders van Den Deel nog steeds erg goed in Haghorst.

Achteruitgang bij de vrijwilligheid is volgens de beheerders niet te merken. Het zijn wel vaak dezelfde mensen die zich inzetten voor de gemeenschapsaccommodatie. Anderen zien echter wel een trend dat de samenleving steeds individualistischer wordt. Ook in cafés is te merken. Mensen gaan door de week niet meer naar de kroeg. Men komt alleen nog de deur uit voor activiteiten en dan vooral ook nog individuele sporten. In het algemeen is de gemeenschap tevreden met Den Deel. Een punt van zorg is de desinteresse van jongeren voor vrijwilligersactiviteiten.

Met de leefbaarheid zit het ook wel goed in Haghorst. 'Haghorst heeft een heel hechte gemeenschap' en er is veel sociale controle. 'Mocht er iets gebeuren dan staat het hele dorp voor je klaar.'

Nieuwkomers worden in principe met rust gelaten, tenzij ze zich zelf actief opstellen. Een probleem zien de beheerders ontstaan als de jeugd wegtrekt uit Haghorst vanwege te hoge huizenprijzen. Dit gebeurt al. Andere problemen zijn er op dit moment niet volgens de beheerders.

Gemeentelijk beleid Hilvarenbeek

Op dit moment is er geen beleid ten aanzien van gemeenschapsaccommodaties in de gemeente Hilvarenbeek. De meeste accommodaties krijgen wel subsidie. De hoogte daarvan is door de jaren heen zo gegroeid. Vanaf volgend jaar wil men wel accommodatiebeleid gaan maken. Daar zullen dan ook sportclubs en theaters en dergelijke bijhoren.

De reflectie

De activiteiten in Den Deel zijn uitsluitend sociaal-cultureel. Zoals beschreven in de typering zijn ook cursussen die door externen worden gegeven sociaal-culturele activiteiten. De beheerders worden niet betaald en dus is Den Deel een gemeenschapsaccommodatie type 2.

Den Deel speelt in onze ogen slechts een bescheiden rol in Haghorst. Het is een kleine gemeenschapsaccommodatie, die meer en meer gebruikt wordt voor horecadoeleinden. De bestaande horeca komt hier tegen in opstand. Er zijn in Haghorst nog redelijk wat voorzieningen, waaronder een basisschool en enkele horecagelegenheden. Den Deel is dus slechts een van de mogelijkheden in Haghorst om iets te ondernemen. Er zijn een paar verenigingen actief in de accommodatie. We kregen de indruk dat het op sociaal gebied niet achteruit gaat in Haghorst. Mensen helpen elkaar als dat nodig is. Vaak gaat dat via burens en dergelijke. Ook is het natuurlijk mogelijk dat zulke contacten via het dorps huis ontstaan. Voor de leefbaarheid in het dorp is Den Deel voor degenen die regelmatig gebruik maken van de accommodatie van groot belang. Er zullen mensen zijn die een aanzienlijk deel van hun vrije tijd daar doorbrengen. De andere horeca speelt in Haghorst een grote rol in vergelijking met andere bezochte dorpen. Misschien is het dus zo dat het niet veel uitmaakt waar de mensen elkaar kunnen ontmoeten, als er maar gelegenheid toe bestaat, of dat nu in een gemeenschapsaccommodatie is of in een café, dat ook vergaderzaaltjes verhuurt. Iedereen kent Den Deel en weet wat er gebeurt. Ook hier is het echter weer zo dat er slechts een bepaalde groep mensen is die gebruikt maakt van het gebouw. In dat opzicht is een gemeenschapsaccommodatie dus eigenlijk niet anders dan elke andere voorziening. Ieder heeft de vrije keus om er naar toe te gaan. Den Deel in de huidige vorm is voor de leefbaarheid dus voor een aantal personen belangrijk. Omdat er geen plannen voor verandering zijn, zal de situatie in de toekomst hetzelfde blijven.

3.6 Case 6: Kerkwerve en dorpshuis 'T Zuudende

De dorpssituatie

Kerkwerve heeft ongeveer 1100 inwoners en ligt op ongeveer 5 kilometer van Zierikzee, een stadje met veel voorzieningen. De omgeving bestaat voornamelijk uit grasland. In Kerkwerve is nog een café. De laatste ondernemer, de fietsenmaker, is net gesloten. Op een andere plek in het dorp is een sportzaal. Het gemis van openbaar vervoer is een punt van aandacht. Kerkwerve heeft veel jeugd en deze kunnen niet met de bus.

Op de plaats van het huidige dorpshuis stond al eerder een dorpshuis. Dat was slechts een houten barak. Het huidige gebouw staat er sinds 1987. We hebben gesproken met de twee beheerders en met een lid van de vereniging van dorpsbelangen.

De organisatie

Er zijn twee nieuwe beheerders die het dorpshuis sinds september 2003 bemannen. Zij krijgen van de gemeente een kleine vergoeding voor het werk dat ze doen. Beide runnen ze ook het MFC in Zierikzee. Op dit moment zijn alleen de bejaardensoos en de toneelvereniging van de voetbalclub nog actief in 't Zuudende.

De oorzaak van het slechte functioneren komt door de vorige beheerder. Hij was aangesteld door de gemeente en heeft 't Zuudende in de loop van de tijd steeds meer laten verwaarlozen. Hij dronk teveel en het dorpshuis werd een bende. Dat zagen de dorpsbewoners ook en men kwam daardoor niet meer. Dit heeft heel lang zo kunnen doorgaan omdat de beheerder in dienst was van de gemeente en er weinig controle werd uitgeoefend op zijn functioneren. Er hebben ooit veel verenigingen in het dorpshuis gezeten.

De beheerders klagen dat ze op dit moment elk wisselmoeten bespreken met de gemeente. Dat levert volgens hen een slecht werkbaar situatie op. Ze zijn niet te spreken over de gemeente. Deze legt hen teveel regels op. Het liefst zien ze dat de gemeente het gebouw beheert en de rest aan de beheerders overlaat. Dit zal na de verbouwing ook gaan gebeuren.

De gemeenschapsaccommodatie

Het gebouw is redelijk nieuw en het interieur is degelijk maar enigszins somber. Er is een bar met barkrukken en er zijn twee zalen waar activiteiten plaats kunnen vinden.

Inkomsten heeft de accommodatie uit verhuur van zalen en uit de bar. Er bestaan op dit moment flinke prijsverschillen bij de huurprijzen voor inwoners van Kerkwerve en daarbuiten. Het is voor mensen van buiten Kerkwerve op dit moment niet aantrekkelijk om iets te huren. Dit zou absoluut moeten veranderen vindt de beheerder. Hij vindt dat je het niet kan maken om verschillende prijzen voor verschillende mensen te vragen. Ook komt het niemand ten goede om het gebouw maar ongebruikt te laten.

Sinds september 2003 zijn er dus nieuwe beheerders en deze proberen er alles aan te doen om de boel weer aan het draaien te krijgen, want op dit moment gebeurt er weinig in het dorpshuis.

Kerkwerve is op dit moment behoorlijk dood. Alleen met Koninginnedag en tijdens de toneelvoorstelling van de voetbalclub is er iets te doen. Toch zouden de mensen wel graag iets in hun eigen dorp doen. Ze hebben het dorpshuis wel gemist.

De beheerders staan te springen om initiatieven. Op dit moment vervelen ze zich eigenlijk. Ook de strenge gemeente belemmert hun ontplooiing.

De beheerders geven binnenkort een groot (her)openingsfeest en hopen daarmee het vertrouwen van de dorpingen terug te winnen. Tevens zal men op dat feest op zoek gaan naar vrijwilligers. Nu wordt het dorps huis alweer af en toe gebruikt als uitwijkplaats voor activiteiten uit Zierikzee. Als daar alles vol zit komen ze naar Kerkwerve. Ook de vergaderingen nemen weer iets toe. De beheerders denken dat de vertrokken verenigingen wel weer terugkomen. Mensen blijven toch het liefst in hun eigen dorp daarvoor.

Het dorps huis wordt in de nabije toekomst uitgebreid tot dorps servicepunt. Er komt daarvoor geld ter beschikking van Europa, Den Haag en de provincie. Er komt onder andere een boodschappenservice, een kapper, een pedicure en een bejaardensoos. De bedoeling is dan dat het van 10.00 tot 22.00 open is. Alles moet gedragen gaan worden door plusminus 30 vrijwilligers. Het is een pilotproject. Er is veel enthousiasme voor. Al zo'n 20 vrijwilligers hebben zich aangemeld. De bewoners hebben inspraak gehad in wat ze wilden hebben. Een pinautomaat en een postagentschap stonden ook op het lijstje maar dit is niet haalbaar. De fysiotherapeut en de pedicure hebben al toegezegd. De beheerders weten nog niet zo zeker of het enthousiasme voor vrijwilligerswerk na een tijdje wel zal blijven bestaan. Het nieuwe servicecentrum moet wel door de eigen bewoners gedragen worden.

Ook een geïnterviewde van dorpsbelangen heeft zo zijn twijfels over het nieuwe initiatief. Hij zegt: ' De leefbaarheid is er voor veel mensen echt niet op achteruit gegaan. Alleen voor de ouderen kan zo'n servicepunt een uitkomst zijn. Het is dan ook nog maar de vraag of het servicepunt echt gaat lopen. Mensen hebben vaak een hele tijd nodig om ergens gewend aan te raken'. Inkomsten uit grote feesten moeten in de toekomst financieel bijdragen.

De vraag moet vanuit de mensen zelf komen. Dit is met veel dingen het geval, bijvoorbeeld met culturele activiteiten. Vaak zie je dat steeds hetzelfde groepje meedoet. Dat geldt bijvoorbeeld ook voor besturen. De overheid moet de mensen zelf dingen laten organiseren en alleen financieel bijspringen als dat nodig is. De gemeente moet de subsidie ook niet stoppen als het eenmaal goed draait.

Mensen uit Kerkwerve vormen wel een hechte gemeenschap, maar ze zijn ook erg op zichzelf. Door het verdwijnen van voorzieningen wordt de sociale cohesie misschien zelfs vergroot. Men is meer op elkaar aan geweest. Een dorps huis zou hierin een rol kunnen spelen, als een punt waar mensen elkaar kunnen vinden.

Het café zou eventueel ook enkele functies kunnen nemen die een dorps huis vervult. Er zijn echter mensen die uit principe niet naar een café willen. De belangrijkste sociale rol wordt vervuld door de voetbalverenigingen op het eiland.

Achteraf gezien was het beter geweest om de sporthal bij het dorps huis te bouwen. De sportverenigingen trekken ook mensen uit de regio en zorgen voor meer levendigheid.

Gemeentelijk beleid Schouwen-Duiveland

Op dit moment zijn er 17 gemeenschapsaccommodaties in de gemeente; 6 daarvan worden beheerd door de gemeente en de andere 11 zijn van een stichting. Deze laatste ontvangen ook subsidie. De gebouwen zijn alle van de gemeente en deze onderhoudt ze dus ook. Op dit moment wil men het hele beleid gaan heroverwegen. Er komt een onderzoek naar het belang van de dorps huizen. Als dan bijvoorbeeld blijkt dat sommige functies ook ergens anders ondergebracht kunnen worden, zullen er misschien gemeenschapsaccommodaties gesloten gaan worden.

Op dit moment zie je al dat de gemeente de gemeenschapsaccommodaties af wil stoten naar bijvoorbeeld een woningbouwvereniging. De gemeente ondersteunt dorps huizen op dit moment om het sociaal-maatschappelijke niveau op peil te houden

De reflectie

Op dit moment zijn de voorzieningen uitsluitend sociaal-cultureel van aard en zijn de beheerders professioneel. Ze krijgen namelijk een vergoeding voor het werk dat ze doen. Het is een type 1.

Hier is duidelijk te zien hoe belangrijk een beheerder is voor het functioneren van een accommodatie. In Kerkwerpe heeft blijkbaar de vorige beheerder jarenlang kunnen aanklungelen. Dit heeft tot gevolg gehad dat uiteindelijk niemand meer in het gebouw wilde komen omdat het te vies was. De man werd betaald door de gemeente en kreeg zijn geld dus wel. Het hele verenigingsleven moet dus plat hebben gelegen. Volgens de huidige beheerders was dat ook te merken bij hun aantreden. Ze zeiden: 'Het dorp is zo dood als een pier'. Langzaam komt het verenigingsleven weer een beetje op gang. Zonder dorps huis was Kerkwerpe dus blijkbaar onthand. De vraag is of een gemeenschapsaccommodatie dan onmisbaar is. Het kan zijn dat door de snelle verslechtering de mensen niet zo snel een oplossing voorhanden hadden en dus hun activiteiten maar staakten. Vermoedelijk heeft het totstandkomen van een verenigingsstructuur veel tijd nodig. Als plotseling, in een paar jaar, de gemeenschapsaccommodatie wegvalt, heeft men niet genoeg tijd om te anticiperen en een nieuwe structuur op te bouwen. De nieuwe beheerders willen met een groot feest 't Zuudende weer heropenen. De dorpsbewoners weten hoe het dorps huis van origine was en zullen dus naar verwachting de weg terug ook wel weer weten te vinden.

De beheerders zien de gemeente als een groot blok aan hun been. Alles moet eerst besproken worden en dat staat snelle anticipatie in de weg. Beheerders zeggen dat zij over het algemeen het beste weten wat de problemen in de accommodatie zijn en moeten daar het liefst snel op in kunnen springen.

3.7 Case 7: Duizel en dorps huis De Smis en Dorps Service Centrum D'n Inloop

De dorps situatie

Duizel heeft 1500 inwoners en ligt op ongeveer 2 kilometer van Eersel, dat 10.000 inwoners heeft. Het dorp ligt dus niet erg afgelegen. Er is in het dorp een Rabobank die twee dagdelen geopend is en een slager die ook wat andere waar dan enkel vlees verkoopt. Ook is er sinds kort een dorps service centrum. Wat dat is zal later nog worden uitgelegd. Er is verder een café en een restaurant. Het dorps huis bestaat al sinds 1978. Daarvoor deed het gebouw dienst als sportaccommodatie. We hebben gesproken met de beheerder van de Smis en met de voorzitter van dorps service centrum D'n Inloop.

De organisatie

Een stichting huurt het gebouw van de gemeente. Er is 1 beheerder die tevens in het bestuur zit. Hij is niet altijd aanwezig. Hij krijgt per week 9 uur betaald. Het dorps huis krijgt subsidie van de gemeente. Deze wordt langzaam afgebouwd in verband met bezuinigingen. Het dorps huis mag niet commercieel draaien vanwege de concurrentie met de bestaande horeca. Tijdens een periode dat het gebouw verpacht werd aan enkele uitbaters, werden er steeds meer feesten binnengehaald. Toen is er een conflict geweest met de horecavereniging. Het pachtcontract is verbroken. De feesten liepen weliswaar storm, maar voor het verenigingsleven hadden de pachters minder oog omdat het financieel minder opbracht. De gemeente onderhoudt het gebouw aan de buitenkant. Werkzaamheden binnen het gebouw gebeuren door de stichting. De gemeente bemoeit zich verder niet met het beleid. Wel geeft ze aan dat cultuur erg belangrijk is. Dit vindt het bestuur zelf ook en zij promoot culturele activiteiten dan ook extra.

De gemeenschapsaccommodatie

De Smis is een vrij grote gemeenschapsaccommodatie. De oude sportzaal is omgebouwd tot een multifunctionele ruimte voor onder andere theater. Verder wordt er bijvoorbeeld vergaderd en gebiljart. Sportverenigingen hebben allemaal hun eigen plek in het dorp. Er zitten ongeveer 15 verenigingen in het gebouw, de meeste uit Duizel. Gemiddeld is er doordeweeks iedere avond wel iets te doen. De Smis mag in principe niet open zijn, als er niets te doen is. Maandag-, woensdag- en donderdagavond is de Smis altijd geopend, ook als er geen activiteiten zijn. De mensen weten dat en komen dan af en toe voor een biertje langs.

Iedereen mag een zaal huren en iedereen betaalt hetzelfde tarief. Commerciële activiteiten zijn wel duurder dan andere activiteiten. Alleen verenigingen die er normaal ook zitten mogen feesten geven. De meeste verenigingen werken met een jaarcontract. Zij ontplooiën zelf de activiteiten. Het bestuur verzint niks zelf.

Er is geen terugloop in het enthousiasme voor de Smis. Er wordt geprobeerd om het gebouw elke avond vol te hebben. Dit levert meer inkomsten op en dat kan dan weer resulteren in een betaalde beheerder. De mensen blijven na hun activiteiten wel af en toe napraten aan de bar. Dit gebeurt dan wel vaak met mensen van de eigen club.

Men zou graag de grote zaal uitbreiden. Sommige voorstellingen kunnen daar nu niet plaatsvinden. Toch kijkt men liever niet uit naar een ander dorp met zijn activiteiten.

Een reden daarvoor is dat het bestuur vreest dat als de gemeente ziet dat ze uitwijken naar een buurdorp, ze zeggen dat hun dorpshuis niet belangrijk is en wel dicht kan. Theaterachtige accommodaties kun je echter wel beter samendoen, zegt de beheerder. Het publiek in de aparte dorpen is vaak te gering om zoiets van de grond te krijgen. Vaak zie je hier dat het om prestigeprojecten gaat en dat een fanatieke wethouder toch graag in zijn dorp een soort theater wil hebben, met als gevolg dat de dorpen elkaar kapot concurreren.

Naast de beheerder zijn er enkele vrijwilligers aanwezig, bijvoorbeeld om achter de bar te staan. De beheerder denkt dat het niet mogelijk zou zijn om het volledig op vrijwilligers te laten draaien. Dit zou dus nog problemen kunnen opleveren als de subsidie wordt stopgezet. Vroeger was er zelfs een fulltime beheerder.

Dorps Service Centrum 'D'n Inloop'

Dit project bestaat nu 2 jaar. Het zit in het gebouw waar de Rabobank eerst zat. Alle meubilair komt ook van de Rabobank. De Rabobank voelde zich schuldig toen zij uit het dorp vertrokken en bood een gedeelte van het kantoor aan. Het idee is in 1999 ontstaan. Eerst heeft men gekeken welke voorzieningen haalbaar waren. Op dit moment worden er o.a. computercursussen gegeven, er is een stomerijservice, een expositieruimte voor kunstenaars, een verkooppunt voor postzegels en strippenkaarten en een kaartplaats. Al deze functies heeft de stichting zelf bedacht. Dingen als simpele fysiotherapie kunnen ook plaatsvinden in D'n Inloop. Er is vaak geprobeerd allerlei diensten binnen te halen, maar deze vinden het vaak niet efficiënt en komen niet. De voorzitter vindt dit belachelijk. Als je streeft naar leefbaarheid in je beleid, moet je er iets voor doen. Het servicecentrum wil zoveel mogelijk diensten aanbieden om mensen te helpen die niet mobiel zijn. Enkele activiteiten zijn: schilderen, bridge, kaarten, rode kruis, kinderopvang, kletsen en spelletjes. Deze initiatieven komen vanuit het bestuur. Het is de bedoeling dat er meer initiatieven vanuit de bevolking komen.

De verdwijnende voorzieningen vindt de voorzitter een groot probleem voor ouderen. Hij ziet weinig aandacht voor toekomstige

*Afbeelding 7. Dorps Service Centrum D'n Inloop
(bron: R. Peters)*

problemen. Ouderen vereenzamen. Hij heeft geprobeerd iets voor ze te organiseren, maar ouderen willen niks en lijken apathisch.

Er zijn zo'n 400 bezoekers per maand. Dit zijn vaak dezelfde. De harde kern bestaat uit circa 100 mensen. Mensen komen vooral voor de voorzieningen en niet zozeer om een praatje te maken. Het huiskameridee loopt nog niet storm. Er zit wel een lichte groei in het aantal bezoekers. Hij denkt ook dat de populariteit toeneemt omdat 'de Smis onaanrekkelijk is.'

De stichting heeft een bestuur. Verder zijn er vrijwilligers die de boel runnen.

In het begin werd D'n Inloop als concurrent gezien van het dorps huis. Hierover zijn destijds geen goede afspraken gemaakt. Op dit moment zijn er plannen om de twee instellingen te combineren. De neuzen staan dan ook dezelfde kant op. Er is geen buitensporige haast, maar leefbaarheid staat nu hoog op de politieke agenda. Een werkgroep onderzoekt inmiddels de samenvoeging met het dorps huis. Van beide gebouwen zitten er 2 mensen in de werkgroep. Ze hebben ook contact met de gemeente.

Gemeentelijk beleid Eersel

De gemeente neemt het onderhoud voor alle 6 de gemeenschapsaccommodaties voor haar rekening. De gemeente stelt daarbij zelf onderhoudsplannen op en regelt de zaken met een aannemer. Er zijn gebouwen die in handen zijn van de gemeente en andere zijn in handen van een stichting. Er wordt echter geen onderscheid gemaakt in deze verschillen t.o.v. onderhoudswerkzaamheden. Naast deze hulp krijgt iedere gemeenschapsaccommodatie nog een subsidie, die afhangt van o.a. het aantal inwoners van het dorp. Afspraak is wel dat de accommodaties niet voor commerciële doeleinden gebruikt worden. Ze bedoelt dan eigenlijk horecafuncties. Men is op dit moment het beleid aan het wijzigen. Er komen vanuit de besturen verzoeken om het onderhoud van de gebouwen zelf te regelen. De gemeente zegt hierover: *'Ze komen dan in eerste instantie met redenen als, het gebouw is van ons en wij willen het liever dan ook onder beheer hebben', maar als je doorvraagt merk je dat de echte reden een andere is. Ze denken dat ze het zelf goedkoper kunnen, met behulp van vrijwilligers en andere kostenbesparingen'.*

De reflectie

De Smis wordt hoofdzakelijk professioneel en voor een klein deel vrijwillig beheerd. De activiteiten zijn uitsluitend sociaal-cultureel van aard. Dat betekent dat de accommodatie valt in typeklasse 1 of 2. Het dorps servicecentrum D'n Inloop kun je met een beetje goede wil zien als een accommodatie van het type 4. Het beheer is vrijwillig en de activiteiten zijn bijna allemaal commercieel.

De Smis is een normale gemeenschapsaccommodatie, die goed draait. Interessanter in deze case is eigenlijk het Dorps servicecentrum, omdat deze meer commerciële activiteiten herbergt, iets waarin de regering de laatste tijd ook interesse toont.

D'n Inloop is door een toevallige samenloop van omstandigheden tot stand gekomen. De Rabobank vertrok en wilde als compensatie het gebouw en meubilair wel ter beschikking stellen aan Duizel. Er was een fanatieke man die graag iets deed voor de gemeenschap en zich erg betrokken voelde bij de Duizelse gemeenschap. Onder leiding van deze man is het service centrum nu geworden wat het is. Het project zou nooit kunnen draaien als niet alles vrijwillig gebeurde. De bevolking heeft moeten wennen aan het nieuwe fenomeen en nog steeds loopt het niet storm. Mensen zijn gewoon teveel gewend geraakt aan het feit dat ze commerciële voorzieningen elders moeten zoeken. Naast commerciële voorzieningen probeert de voorzitter ook sociaal iets voor de gemeenschap te betekenen. Er wordt nu gekaart en koffie gedronken. De voorzitter zegt dat sommige mensen dit al lang zochten, maar de Smis te somber vonden. Het moet gezegd worden dat D'n Inloop er frisser uitziet dan de Smis. De laatste is

meer een café. Het zou inderdaad kunnen zijn dat er mensen zijn die veel prijs stellen op de sfeer van het gebouw.

Toch lijkt het op dit moment wat overdreven, twee gemeenschapsaccommodaties in dezelfde straat. Ze hebben weliswaar allebei een duidelijk verschillend karakter, maar een combinatie van de twee zou zeker een mooi resultaat kunnen hebben. Er wordt nu aan gewerkt.

4. Conclusies en aanbevelingen

4.1 Conclusies

De conclusies zijn thematisch opgebouwd. Alle aspecten die bij een gemeenschapsaccommodatie komen kijken, komen in dit hoofdstuk aan de orde. Daarbij wordt zo goed als dat kan de volgorde aangehouden die ook bij de aangescherpte onderzoeksvragen (paragraaf 2.5) aanwezig was. Aan het eind wordt dan teruggegrepen op de hoofdvraag en proberen we die te beantwoorden.

4.1.1 Type gemeenschapsaccommodatie

Hier worden uitspraken gedaan over de aard van het gebouw, over hoe het gebouw beheerd wordt en wat de invloed is van beleid op het functioneren van de accommodatie.

Het gebouw

Het gebouw is een belangrijk punt voor het succes van een gemeenschapsaccommodatie. Mensen willen tegenwoordig niet meer in een gebouw van slechte kwaliteit zitten. Dit kwam onder andere naar voren in case 6 en 7. De strenger wordende wetgeving zorgt er tegenwoordig al voor dat de gebouwen steeds beter van kwaliteit worden. Toch is de variatie in gebouwen groot. Soms gaat het om een voormalige school, soms is het gebouw er met de functie 'gemeenschapsaccommodatie' door de gemeente neergezet.

Het voorbeeld uit Kerkwerve toont aan dat het wel degelijk van belang is hoe het gebouw er uit ziet. Als het niet schoon is hebben mensen geen zin om naar de gemeenschapsaccommodatie te gaan en als er dan geen goede alternatieven in het dorp voorhanden zijn, kan dit leiden tot afname van de leefbaarheid. Het verenigingsleven verslechtert.

Sommige accommodaties zijn groter dan het dorp eigenlijk 'aankan'. Dit hoeft niet tot problemen te leiden. Men moet gewoonweg zijn activiteiten erop aanpassen. Als het gebouw niet vol komt met de eigen bevolking, lijkt het ons logisch dat je zaaltjes gaat verhuren aan mensen uit andere dorpen. Dit komt voor bij de gemeenschapsaccommodaties met een betaalde beheerder. Deze heeft er belang bij dat het gebouw goed verhuurd wordt. Voor vrijwilligers is het minder belangrijk en is het teveel werk om steeds de verhuur goed te regelen. Ook speelt er soms een ander probleem. Bij de kleine gemeenschapsaccommodaties kunnen zaaltjes en apparatuur in goed vertrouwen verhuurd worden. Iedereen in het dorp kent elkaar toch (case 3). Bij het verhuren van zaaltjes aan onbekende mensen is de controle weg. Vaak heeft de beheerder geen zin om de hele tijd bij een feest of iets dergelijks aanwezig te zijn. Dit zou echter te verhelpen zijn door een borg te vragen. Kleine gemeenschapsaccommodaties zien dit als te veel gedoe en houden het liever bij de bekende kring. Zolang het nog uit kan, is dit geen probleem. Als nu de belangstelling bij de eigen bevolking terugloopt, of als de gemeentelijke subsidies stoppen, kunnen er problemen ontstaan. Verhuur aan buitenstaanders kan dan een oplossing betekenen. Je kunt dan natuurlijk nog wel voorrang blijven geven aan de eigen dorpsbevolking. Dit gebeurt nu in een enkel geval ook al (case 5).

Beheer

Er zijn allerlei variaties op het beheersysteem. In het merendeel van de cases is het zo dat er een of twee gedeeltelijk betaalde beheerders zijn. Zij krijgen dan bijvoorbeeld 10 uur per week betaald. Meestal is dan slechts een van de twee tegelijkertijd in de gemeenschapsaccommodatie aanwezig (case 1). Hun salaris komt van de stichting die de gemeenschapsaccommodatie beheert. Het valt op dat een beheerder een zeer belangrijke rol speelt voor het functioneren van de gemeenschapsaccommodatie. Hij regelt de zalenverhuur, zorgt ervoor dat alles netjes is en functioneert, maar heeft ook vaak veel eigen inbreng. Dit uit zich in de aankleding

van de accommodatie en de activiteiten die ontplooid worden. Een actieve beheerder zorgt soms zelf voor nieuwe initiatieven als hij een behoefte ziet. Een belangrijk gegeven is dat de beheerder de gemeenschapsaccommodatie en zijn bezoekers het beste kent. Hij kan inspringen op wensen van bezoekers en hoort het als er problemen zijn. Als deze urgent zijn moet hij ze snel op kunnen lossen. Het is daarom belangrijk dat hij een grote mate van autonomie heeft. In een enkel geval is het zo dat men eerst toestemming aan de gemeente moet vragen om iets te kunnen doen. Een aantal keer is gebleken dat gemeentes erg langzaam zijn en dat levert ergernis op bij de beheerder die graag snel actie onderneemt om zijn gemeenschapsaccommodatie te helpen. (case 5 en 6) Het blijkt dat veel beheerders echt een eigen stempel proberen te drukken op de accommodatie. Ze bepalen of er een bloemetje op tafel staat bijvoorbeeld en of er slechts het noodzakelijke gedaan wordt, of iets meer dan dat. Een belangrijk punt is dus dat de gemeente het dorps huis (en de beheerder dus) vrij laat in hun keuzes. Dit is alleen van toepassing als het gebouw in bezit is van de gemeente.

Het is discutabel of professionalisering goed is voor de gemeenschapsaccommodatie. Bij professionalisering bestaat namelijk de kans dat de gemeenschapsaccommodatie te ' officieel' wordt en dat de prijzen stijgen. Het eerste punt kan als gevolg hebben dat de gemeenschapsaccommodatie te hoogdrempelig wordt. Mensen moeten gaan luisteren naar een persoon die alles bepaalt (de beheerder) en dit kan een afschrikkend effect hebben. Door een professionele beheerder zullen de prijzen van bijvoorbeeld zaalverhuur en van drank omhoog moeten omdat anders de beheerder geen inkomen heeft. Aan de andere kant is er wel wat te zeggen voor professionalisering. Door vrijwilligers alleen de boel te laten beheren loop je de kans dat de gemeenschapsaccommodatie na verloop van tijd verwaarloosd wordt en dat er te weinig nieuwe initiatieven ontplooid worden om nog nieuwe mensen te trekken. Ook de continuïteit in het onderhoud wordt door een betaalde beheerder normaliter beter gewaarborgd. Er waren een aantal voorbeelden te zien van mensen die klaagden over een ' ongezellig interieur' en ' een ouderwetse uitstraling' .

Beleid

Er is momenteel geen landelijk beleid in Nederland omtrent gemeenschapsaccommodaties. Het is overwegend lokaal geregeld. Het is echter ook de beste wijze om beleid rondom dorps huizen op lokaal niveau vorm te geven. Gezien de diversiteit van zowel kleine kernen alsook de gemeenschapsaccommodaties zelf is het het beste om als beleidsmaker dicht op de materie te zitten. De nationale overheid bemoeit zich in die zin momenteel met gemeenschapsaccommodaties, dat ze de regels voor openbare gebouwen strenger heeft gemaakt na een aantal recente voorvallen in Nederland (brand Volendam). Veel accommodaties hebben moeite om aan de strenge eisen te voldoen (case 3 en case 5). Het gaat hier om wetgeving ten aanzien van openbare gebouwen en dat heeft dus ook direct betrekking op gemeenschapsaccommodaties. Ook komen er soms tegenstrijdige regels op accommodaties af. In Oudleusen (case 2) moest de vloer van de keuken tegelijkertijd stroef tegen het uitglijden en glad voor het schoonhouden zijn. Dat soort tegenstrijdigheden wordt mede in de hand gewerkt door de onduidelijke positie die gemeenschapsaccommodaties hebben. Soms worden ze beschouwd als horeca, soms als openbaar gebouw.

Gemeenschapsaccommodaties hebben dus voornamelijk met lokale overheden te maken. Geen enkele accommodatie staat geheel los van de gemeente. Alle krijgen ze subsidie en in veel gevallen is het gebouw van de gemeente en neemt de gemeente ook het onderhoud op zich. In sommige gevallen laat de gemeente de accommodatie helemaal vrij (bijv. case 1 en case 2). In andere gevallen moet elk wissel met de gemeente besproken worden (case 6). De beheerder van 't Zuudende (case 6) is helemaal niet blij met deze situatie. Het belemmert hem in snel handelen en anticiperen op ontwikkelingen.

Typen gemeenschapsaccommodaties

In paragraaf 2.4 hebben we een indeling gemaakt in de verschillende soorten gemeenschapsaccommodaties zoals die volgens ons zouden kunnen bestaan. Vaak bleek het moeilijk om een

accommodatie in een bepaald hokje te plaatsen. Is een kinderopvangruimte bijvoorbeeld commercieel of sociaal-cultureel? Achteraf gezien hebben we ook geen uitspraak kunnen doen of een van de typen beter is dan de anderen. Van elke accommodatie is weer iets te leren en elk staat op zichzelf. Het lijkt dan achteraf gezien ook niet erg nuttig om een indeling te maken in de gemeenschapsaccommodaties.

4.1.2 Gebruikswaarde

In deze paragraaf wordt besproken welke functies een gemeenschapsaccommodatie allemaal kan hebben. Aan bod komen de activiteiten, het nut van voorzieningen en specifiek een stukje over de rol van zorgvoorzieningen. Ook zeggen we iets over de rol van sportvoorzieningen in relatie tot accommodaties.

Activiteiten

Gemeenschapsaccommodatie worden voornamelijk gebruikt als onderdak voor verenigingen en organisaties uit het dorp. Een opsomming van alle soorten verenigingen die zijn aangetroffen bij de casussen zou te ver voeren. Een belangrijk gedeelte van de verenigingen bestaat uit sportverenigingen. Vaak gaat het in kleine kernen om slechts heel kleine clubjes. Zalsporten zoals badminton en volleybal zijn populair. Een ander veelvoorkomende doelgroep van gemeenschapsaccommodaties zijn de vergaderingen van vele verenigingen uit het dorp, maar ook van daarbuiten. Een kleine greep: jachtvereniging, Oranjevereniging, schietvereniging, heemkundevereniging, toneelvereniging, zangvereniging, plattelandsvrouwenvereniging enzovoort. Ook dorpsraden maken gebruik van een gemeenschapsaccommodatie. Deze lijst is bij lange na niet uitputtend.

Voorzieningen

Momenteel bestaat er bij gemeentes, dorpsraden en andere instanties veel interesse voor de mogelijkheden om allerlei voorzieningen bij een gemeenschapsaccommodatie te plaatsen en zodoende een gemeenschapsaccommodatie dus een veel multifunctioneler doel te geven. Het is een feit dat voorzieningen schaarser worden, maar de consequenties hiervan worden te dramatisch ingeschat. Het verdwijnen is een geleidelijk proces. Het is niet zo dat op dezelfde dag de bakker, de slager en de bank verdwijnen. Mensen passen zich aan aan de veranderde situatie. Tegenwoordig is bijna iedereen mobiel. Ook blijft men vaak tot op hoge leeftijd auto rijden. Mensen die om een of andere reden niet mobiel zijn verhuizen vaak zelf naar een plaats met meer voorzieningen of hebben familie of kennissen die af en toe helpen. Het bleek tijdens het veldwerk dat het gemis van een pinautomaat door velen niet als een groot probleem wordt gezien. Als je toch naar een ander dorp moet voor de boodschappen dan wordt er daar ter plekke ook gepind.

Toch hebben veel dorpsraden het idee, dat er iets moet gebeuren aan het voorzieningenniveau in hun dorp. Vaak worden er enquêtes rondgestuurd met de vraag, wat men graag in het dorp zou willen hebben (bijvoorbeeld in Kerkwerve, case 6). Het is logisch dat men dan al snel zaken als een supermarkt en een pinautomaat opschrijft. Toch zie je nog steeds dat supermarktjes in kleine kernen moeten sluiten omdat er geen klandizie is. De meeste mensen kiezen uiteindelijk toch voor de goedkoopste en eenvoudigste oplossing: ze pakken de auto en gaan naar een goedkope, grote supermarkt en kopen daar alles in een keer. Overlevingskansen voor een kleine supermarkt en voor een pinautomaat zijn er nauwelijks in kleine kernen. Mensen geven door hun eigen koopgedrag aan dat er niet genoeg behoefte bestaat aan een supermarkt. Voor een pinautomaat geldt een iets andere redenering. Het is voor een bank sowieso al een forse investering om een pinautomaat te plaatsen. Als er dan ook nog eens te weinig bezoekers komen, heeft het voor de bank geen nut. Zoiets kun je bij een commerciële instelling niet afdwingen.

Hetzelfde geldt voor een postkantoor. Ook dit is een commerciële instelling. Veel zaken zijn tegenwoordig via het internet te regelen. Het belang van een postkantoor neemt af. Kort gezegd zou een gemeenschapsaccommodatie theoretisch voorzieningen op voedselgebied en bank- en postzaken kunnen aanbieden. De vraag blijkt vaak echter onvoldoende. In ons onderzoek hebben we meerdere dorpshuizen aangetroffen die nog een oud loket bezaten, waar ooit een bank achter zat (case 1 en case 5).

Zorgvoorzieningen

In moderne, grote gemeenschapsaccommodaties zitten soms fysiotherapeuten, kappers, pedicures, consultatiebureaus en huisartsen. Deze posten zijn niet permanent bezet. In de meeste gevallen gaat het dan om een of twee dagdelen per week, zoals in Nijland (case 1). Dit zijn ook voorzieningen, maar op een ander vlak dan de hierboven besproken supermarkt, bank en post.

De haalbaarheid van dit soort medische voorzieningen zal elk apart bekeken moeten worden. Vaak zal het mogelijk zijn dat de hulpverleners op verschillende momenten van hetzelfde zaaltje gebruik maken. Er moeten mensen bereid gevonden moeten worden om in een gemeenschapshuis te willen praktiseren. Toch lijkt dit zeker nuttig en haalbaar. Het is dan wel van belang dat er samengewerkt wordt met andere gemeenschapsaccommodaties. Om het voor de hulpverleners ook aantrekkelijk te maken om op verschillende plaatsen te werken, is het noodzakelijk voor hen om een logisch weekschema te hebben. Als er in een gemeente 10 dorpshuizen zijn, moet bijvoorbeeld een mobiele pedicure elk dagdeel ergens anders terecht kunnen om het voor de klant ook rendabel en daardoor aantrekkelijk te houden. Een dergelijk systeem moet bestaan om dergelijke voorzieningen bestaansrecht te kunnen geven. Enkele zorgvoorzieningen lijken ons in tegenstelling tot een supermarkt en een bank wel haalbaar door een rouleersysteem toe te passen.

Sportaccommodaties

Tijdens het onderzoek zijn er gemeenschapsaccommodaties bezocht die een sportaccommodatie hebben. De combinatie van gemeenschapshuis en sportzaal bleken tot een succesvolle formule te leiden (case 1 en 2). Vaak krijgen sportaccommodaties gemeentelijke subsidie. Door een dorpshuis en een sportzaal te combineren worden er veel kosten bespaard. Er is maar één bar nodig bijvoorbeeld. Deze kan tevens efficiënter gebruikt worden, omdat een sporthal veel mensen aantrekt. Sporters blijven na het sporten soms nog even hangen aan de bar, waardoor daar ook weer iets op verdiend kan worden. Soms blijkt een gemeenschapsaccommodatie zonder sporthal moeilijk het hoofd boven water te kunnen houden (case 5). Gemeenschapsaccommodaties bestaan bij de gratie van verenigingen. Sportverenigingen leveren een groot gedeelte van de mensen die in een gemeenschapsaccommodatie actief zijn. Deze combinatie lijkt echter wel alleen op te gaan in kleine kernen. In grotere dorpen zijn de ledenaantallen te groot en dus de accommodaties te klein. In kleine kernen lijkt een combinatie sporthal en gemeenschapsaccommodatie alleen maar voordelen op te leveren (Case 1 en 2)

4.1.3 Belevingswaarde

In deze paragraaf wordt de inlooffunctie van een accommodatie besproken. Dit zegt iets over de belevingswaarde van mensen ten aanzien van de accommodatie. Een onderwerp wat iets moeilijker te plaatsen is, is cultuur. In veel accommodaties heeft cultuur een plaats. Vooral de manier waarop de cultuur wordt beleefd is belangrijk voor het succes.

Bar- en inlooffunctie

De bar heeft in geen enkele van de bezochte gemeenschapsaccommodaties een vooraanstaande functie. De belangrijkste functie is het onderdak bieden aan verenigingen. Toch heeft elke gemeenschapsaccommodatie wel een bar of iets wat daar op lijkt (in Eexterzandvoort

een koelkast, case 3). Er moet natuurlijk iets te drinken zijn tijdens de vergadering. Soms wordt dit zelf gepakt, maar meestal zorgt de beheerder hiervoor. Geen enkele gemeenschapsaccommodatie heeft een inloopfunctie zoals café's dat hebben. Sommigen blijven na een activiteit nog even hangen en een enkele keer zitten er mensen te wachten tot hun man, vrouw of kind klaar is met sporten. Feit is echter dat dat zeker niet een erg belangrijke functie is voor een gemeenschapsaccommodatie. De mensen hebben blijkbaar genoeg aan hun activiteiten en vinden het daarna weer tijd om naar huis te gaan. Mensen hebben veelal ook gewoon geen tijd. Aan de consumptieprijzen ligt het in ieder geval niet. Die liggen vaak onder het niveau van de normale horeca. Hierin is ook een verschil te zien. Gemeenschapsaccommodaties met een betaalde beheerder hebben vaak hogere prijzen, omdat beheerders een deel van hun inkomen uit de baromzet halen. Af en toe hoor je mensen klagen dat de consumptieprijzen te hoog worden en dat ze dat niet vinden passen in een dorps huis. Dat hoort laagdrempelig te zijn (case 2).

Cultuur

Als je cultuur wil aanbieden is het belangrijk om van te voren een heel goede inventarisatie te maken over wat de bevolking wenst. Het is te idealistisch om te denken dat als mensen in aanraking gebracht worden met cultuur, dat de interesse dan vanzelf ontstaat. Culturele activiteiten als theater en lezingen wordt bezocht door een kleine laag van de bevolking. Vaak is het voor deze mensen geen enkel probleem om elders aan hun culturele trekken te komen. Cultuur in kleine kernen moet vooral laagdrempelig en lokaal zijn. Veel mensen vinden het fantastisch als er mensen optreden die ze kennen. Een beter initiatief zou dan ook zijn om lokale toneelverenigingen te ondersteunen. Direct door financiële bijdragen of door de accommodatie geschikt te maken voor dergelijke activiteiten. Gemeenten zouden bij cultuurvoorzieningen niet egoïstisch te werk moeten gaan door in hun gemeente een geweldig speel huis neer te zetten (case 7). Veel meer moet er gekeken worden naar het regionale aanbod. In tijden dat de subsidies voor cultuur steeds kleiner worden is het noodzakelijk om zuinig om te springen met geld. Cultuur en gemeenschapsaccommodaties gaan dus wel degelijk samen, maar bevorder dit dan door bestaande initiatieven steun te bieden. Toneel- en zangverenigingen evenals fanfares zijn goede voorbeelden hiervan.

4.1.4 Toe-eigeningswaarde

Wie er van een accommodatie gebruik maakt zegt iets over de toe-eigeningswaarde die mensen hebben ten aanzien van hun accommodatie hebben. We gaan daarom in deze paragraaf in op de gebruikers van gemeenschapsaccommodaties. De mate waarin mensen vrijwilligerswerk verrichten in de accommodatie kan een aanwijzing zijn voor hoe de bewoners bij hun dorp betrokken willen zijn. Ook komt aan bod wie initiatieven nemen. Dit zegt namelijk iets over de manier waarop mensen zich betrokken voelen bij de gemeenschapsaccommodatie.

Initiatief

Alle gemeenschapsaccommodaties staan open voor plannen en initiatief. Zolang er plaats is en de ruimte is geschikt voor de activiteit, zal de beheerder in de meeste gevallen blij zijn met het initiatief (In alle accommodaties). Vaak gaat het om cursussen die door externen gegeven worden. Zij maken dan vaak zelf reclame. De gemeenschapsaccommodatie verdient hieraan en het is goed voor de activiteitenontwikkeling in de accommodatie.

Beheerders nemen zelf bijna nooit initiatieven tot nieuwe activiteiten. Soms zijn er groeperingen in het dorp die het opnemen voor de jeugd of juist voor de bejaarden. Soms wordt er dan een jeugdhonk of een ouderensoos opgericht (bijvoorbeeld een ouderensoos in het Kulturhus, case 4). Vaak lopen dit soort initiatieven via mensen die met die groepen in contact staan. Voor ouderen lijkt het echter moeilijk om iets van de grond te krijgen. Verscheidene initiatieven zijn al mislukt vanwege onvoldoende animo. (case 2 en case 7).

Tegenover het initiatief wat uit het dorp zelf komt en door particulieren wordt opgestart, staat het initiatief van overheden en instanties. Deze groeperingen bedenken activiteiten en bepalen de uitrusting van de gemeenschapsaccommodatie en leggen vervolgens deze zaken top-down op het dorp neer. Dat wil zeggen dat deze dingen bedacht worden door anderen dan de eigen bewoners van het dorp. Hoewel deze beleidsmakers en bestuurders het beste met de bevolking voor hebben, sluit het beleid vaak niet voldoende aan bij de wensen van de gebruikers van de gemeenschapsaccommodatie. Iedereen is het er bijvoorbeeld over eens dat cultuur goed is voor de ontwikkeling van de mens, maar er is van de Nederlandse bevolking maar een heel klein percentage dat daadwerkelijk naar het theater gaat en soortgelijke interesse heeft. Vaak wordt dit percentage overschat of hoopt men ten onrechte dat als de gelegenheid eenmaal bestaat, dat er dan ook wel publiek zal komen. In enkele gevallen pakt het succes dan minder uit dan verwacht (case 4).

Vrijwilligers

Vrijwilligers zorgen in gemeenschapsaccommodaties voor een belangrijk deel van het functioneren. Ze helpen activiteiten te verzinnen en binnen de verenigingen draait meestal alles op basis van vrijwilligheid. Ook zijn er voorbeelden van gemeenschapsaccommodaties waar zelfs de beheerders vrijwillig zijn. Het lijkt erop dat dat echter alleen bij kleine gemeenschapsaccommodaties het geval is (case 3 en 5). Het is niet makkelijk te zeggen of beheer op basis van vrijwilligers beter is voor het draagvlak van de accommodatie. Mensen die vrijwillig ergens voor kiezen zijn op zijn minst enthousiast en zullen dus veel voor de zaak over hebben. In een aantal gevallen hebben we echter ook zeer enthousiaste betaalde beheerders gezien die veel hart voor de accommodatie hebben. Voor incidentele verbouwingen blijken veel mensen als vrijwilliger wel enthousiast te zijn (case 2 en 3). Het gaat dan om eenmalige projecten. Moeilijker wordt het langzamerhand om andere dingen vrijwillig te laten gebeuren. Vaak komt het op dezelfde manier neer en er is een algemene trend, die wijst op minder animo voor vrijwilligerswerk. Een discussiepunt wat hiermee samenhangt, is dat een geprofessionaliseerde gemeenschapsaccommodatie vaak een betaalde beheerder heeft. Dit hoeft niet altijd te betekenen dat deze persoon 40 uur per week werkt. Sommige mensen hebben de neiging om niks te voelen voor vrijwilligerswerk als een ander 'in hun ogen' hetzelfde werk doet en er wel voor wordt betaald. Soms hoor je: 'Als hij er voor betaald wordt, moet hij het maar doen.' Hier ontstaat frictie. Als je echter alles op vrijwilligers aan laat komen kunnen de problemen van te weinig animo zich voordoen. Het lijkt dus nuttig om een duidelijk onderscheid te maken in de soort werkzaamheden die door beheerders en door vrijwilligers gedaan wordt.

Gebruikers

Een gemeenschapsaccommodatie staat altijd open voor iedereen. Toch zijn er bevolkingsgroepen die nooit in een dorps huis komen. We hebben in dit onderzoek niet uitgezocht welke groepen wel en welke groepen niet komen. Wel kunnen we met voorzichtigheid een schatting doen van het percentage van de dorpsbevolking dat met regelmaat de gemeenschapsaccommodatie bezoekt. Op basis van onze cases 1 en 3 komen we tot een schatting van tussen de 30 en 40 procent. Dat wil dan niet zeggen dat de anderen er nooit komen. Gezien de observaties en ervaringen in de andere gemeenschapsaccommodaties lijkt ons dit een goed gemiddeld percentage voor de overige accommodaties.

Het verschil tussen gebruikers van een accommodatie en mensen die dat niet doen hebben we niet onderzocht. Het ligt waarschijnlijk aan de sociale oriëntatie. Mensen kunnen een verschillende manier hebben om hun vrije tijd door te brengen. De een houdt van lezen, de ander werkt 's avonds en weer een ander heeft het te druk met de kinderen. Voor degenen die gebruik maken van de gemeenschapsaccommodatie is deze voorziening wel een heel belangrijk element in hun persoonlijke leefbaarheid. Er zullen echter ook mensen zijn voor wie het geen enkele betekenis heeft. In de theorie spraken we ook over nieuwkomers die vaak anders tegen het dorp aankijken dan autochtonen. Sommigen van hen zijn puur naar het dorp gekomen voor de prachtige omgeving en de rust en staan dus in een andere relatie met het dorp dan de autochtone bevolking. Je ziet dat sommige nieuwkomers juist enorm enthousiast zijn en gelijk

proberen te integreren in het dorp. De dorpshuizen staan hier zeker open voor en de nieuwelingen worden met open armen ontvangen. Men is vaak blij met elke nieuweling, omdat ze beseffen dat zonder groei het dorp en de gemeenschapsaccommodatie doodbloedt (case 3)

Ouderen

Ouderen vormen een steeds grotere groep in de samenleving en behoeven daarom meer aandacht. De ouderen zijn ook degenen voor wie het het vervelendst is dat de voorzieningen verdwijnen. Zij zijn namelijk op een gegeven moment niet meer mobiel. Met ouderen wordt hier bedoeld de groep boven de 75 jaar. Zij zijn vaak moeilijk aan te zetten tot activiteiten binnen de accommodatie. In verschillende gevallen wordt er door bijvoorbeeld de beheerder of een ouderenbond geprobeerd een activiteit op te zetten. Dit gebeurt dan meestal vanuit het idee dat de ouderen behoefte zouden hebben aan gezelligheid en sociale contacten. Het gaat meestal om activiteiten als een kaartclubje of gewoon samen koffie drinken (ouderensoos) (case 2 en case 7). Toch hebben de meeste gemeenschapshuizen problemen om de ouderen binnen te halen. Waar dat aan ligt is moeilijk te bepalen. Zelfs als ze met een busje opgehaald worden zijn de reacties nog niet erg enthousiast (case 7). Vaak liggen de relaties in een kleine kern echter zo, dat ouderen niet vereenzamen. De sociale controle is daarvoor te groot. Het blijkt dat ouderen vaak omringd zijn door een net van burens en dergelijke. Toch zou een gemeenschapsaccommodatie voor ouderen aantrekkelijk kunnen zijn. Ook als een dorpshuis meer voorzieningen aan zich wil binden zal een groot deel van de klandizie uit ouderen bestaan. Zij zijn een zeer belangrijke potentiële groep voor bijvoorbeeld de pedicure en de kapper. Het blijkt echter dat vooral oudere mensen erg lang moeten wennen aan nieuwe dingen. Er is vaak sprake van angst voor het nieuwe (case 6). Bij het openen van nieuwe voorzieningen in gemeenschapsaccommodaties zal dus flink veel aandacht besteed moeten worden aan hoe het vertrouwen van vooral oudere mensen gewonnen kan worden. Hier kan zeker niet vanuit gegaan worden dat ze vanzelf wel zullen komen.

4.1.5 Sociale cohesie

Als het over het thema sociale cohesie gaat, komen er verschillende geluiden naar boven. In alle gevallen was te horen dat het wel goed zat met de sociale cohesie in het dorp. Er zou veel sociale controle zijn en als er iets moest gebeuren voor de gemeenschapsaccommodatie zijn mensen daar nog steeds voor te porren. Mensen zijn bereid iets voor elkaar te doen. Wat de rol van de gemeenschapsaccommodaties is voor de sociale cohesie in een dorp is moeilijk te bepalen. Relatief veel mensen in kleine kernen zijn actief in het verenigingsleven. Ze doen allemaal hun dingen in de gemeenschapsaccommodatie en vertrekken daarna redelijk snel weer naar huis. Via via kennen de meeste mensen elkaar. Voor een bepaalde groep mensen is het dorpshuis belangrijk als ontmoetingsplek en dus voor hun sociale contacten. Een andere groep mensen bezoekt het dorpshuis niet of slechts een keer per jaar. Zij zullen hun sociale contacten dus op een andere manier vorm geven en vermoedelijk lang niet allemaal binnen het dorp. Voorzieningen speelden in het verleden ook een rol in het ontmoetingsproces, al gaat het hier vooral om vluchtige ontmoetingen. Nu deze voorzieningen wegvallen, is het dus niet zo dat men plotseling dat sociale aspect daarvan ook enorm gaat missen. Uit het feit dat de verenigingen nog steeds goed draaien blijkt dat mensen nog steeds behoefte hebben aan sociale contacten, ondanks het dreigende spook van de individualisering. Toch wordt dit verschijnsel merkbaar. Al heeft dat ook veel te maken met de toenemende werkdruk die op veel mensen vat heeft. Sommigen schrijven de verminderde zin in vrijwilligerswerk toe aan individualisering, terwijl hier waarschijnlijk vaak de drukte van individuen aan ten grondslag ligt. Dit heeft tot gevolg dat je minder zin en/of tijd hebt om je met andere activiteiten bezig te houden. Ook lijkt er een interesseverschuiving plaats te vinden. Mensen zijn blij met de plek waar ze wonen en willen graag dat het goed wonen blijft. Daarom geven ze tegenwoordig de voorkeur aan activiteiten die te maken hebben met het verbeteren van hun leefomgeving, bijvoorbeeld, scholen en verkeersveiligheid. Het lijkt erop dat mensen vrijblijvender tegenover de dorpsgemeenschap staan, maar dat de binding met de omgeving sterker wordt. Tönnes zei al dat er een verschuiving van 'Gemeinschaft' naar 'Gesellschaft' aan de gang was

(paragraaf 2.2). De relaties tussen de mensen worden functioneler. Het klopt dat deze tendens ook in kleine kernen plaats vindt. Dit gebeurt echter omdat veel mensen simpelweg geen tijd hebben en niet omdat de mens asociaal zou worden. Mensen blijven lid van verenigingen, maar hebben geen zin meer om op zaterdag ook nog eens te gaan zwoegen voor het goede doel.

Concluderend lijkt het erop dat een gemeenschapsaccommodatie voor een bepaalde groep mensen een belangrijke functie heeft in hun sociale verkeer. Zij zijn er regelmatig en hebben sociaal contact met een select groepje mensen met wie ze iets doen. Het is als onderdeel van hun sociale dorpsnetwerk van belang, maar het is niet hun enige contactpunt. Ook buiten de gemeenschapsaccommodatie om hebben de meeste dorpsbewoners wel contacten en dus een eigen sociaal netwerkje, bijvoorbeeld via burens.

4.1.6 Gemeenschapsaccommodaties en leefbaarheid

Na een bezoek aan zeven dorpen en hun accommodaties kunnen we een opmerkelijke conclusie trekken: Bijna iedereen is heel tevreden met de situatie zoals die er nu is in hun kleine kern. Dit is opmerkelijk omdat juist de laatste tijd beleidsmakers het idee krijgen, dat de leefbaarheid in de kleine kernen afneemt. Die tevredenheid heeft dan zowel betrekking op de gemeenschapsaccommodatie als de op leefbaarheid in het dorp. Het credo dat vaak te horen was, is dat er weinig hoeft te veranderen. Omdat alles wel goed loopt met de gemeenschapsaccommodaties is er dan ook niet zo veel ontwikkeling te zien de laatste jaren. Ze blijven in eerste instantie bedoeld als onderdak voor het verenigingsleven. Een aantal accommodaties loopt rond met plannen om extra voorzieningen in het gebouw onder te brengen. Of dat echter wel zo succesvol zal zijn is nog maar de vraag. De trend naar meer mobiliteit heeft de mens vertrouwd gemaakt om hun voorzieningen ergens anders op te zoeken. Ze blijken ermee te kunnen leven dat sommige dingen niet naast de deur te krijgen zijn. De vermeende individualisering van de maatschappij lijkt in kleine kernen nog niet echt te zijn door gedrongen. Verenigingen houden evenveel animo. Wel is het iets moeilijker om vrijwilligers te vinden. Dit hangt waarschijnlijk samen met de algemene trend in Nederland dat iedereen steeds 'drukker' wordt.

Zoals al eerder aangegeven maakt gemiddeld iets minder dan de helft van de dorpsbevolking regelmatig gebruik van de accommodatie. Voor hen is het dus een belangrijke voorziening. Toch ligt niet hun hele leven in handen van de gemeenschapsaccommodatie. Ook buiten de gemeenschapsaccommodatie om hebben mensen sociale banden met het dorp. Met burens en mensen die je via-via kent. Er is dus een bepaalde groep mensen voor wie de gemeenschapsaccommodatie wel degelijk een belangrijke rol in hun persoonlijke leefbaarheid speelt. Zij halen plezier uit hun activiteiten en hun bezoeken. Het type activiteiten en de sfeer van een gemeenschapsaccommodatie is blijkbaar niet voor iedereen interessant. Ook kan het zijn dat ze gewoon geen tijd hebben.

De titel 'de huiskamer van de toekomst?' kan eigenlijk makkelijk beantwoord worden. Het antwoord is nee. Een gemeenschapsaccommodatie is niet de huiskamer van de toekomst. Een huiskamer is een plek waar iedereen van de familie altijd binnen kan lopen en daar iets doet wat hem op dat moment zint. Het dorpshuis heeft die functie eigenlijk nooit gehad en het ziet er naar uit dat daar in de toekomst weinig verandering in zal komen. Of die behoefte wel bestaat is niet geheel met zekerheid te zeggen. Het voorbeeld van D'n Inloop in Duizel heeft wel enig succes, maar het loopt niet storm. Veel accommodaties hebben een paar uur per week wanneer het gebouw fungeert als huiskamer, bijvoorbeeld tijdens de ouderensoos, maar je kunt dan dus alleen op die tijden 'huiskameren'.

4.2 Aanbevelingen aan beleidsmakers voor de toekomst

Gemeenschapsaccommodaties zijn al een oud fenomeen, maar ze staan nog steeds in de belangstelling van beleidsmakers. Wat moeten ze ermee, biedt het mogelijkheden of zijn het achterhaalde gebouwen?

Hieronder staan een aantal aanbevelingen, dat we kunnen doen nadat we zeven dorpen en dorpshuizen bezocht hebben.

Het onderzoek onderstreept het belang van gemeenschapsaccommodaties voor de samenlevingen van kleine kernen op het platteland. Door de gemeentes uit de cases wordt dit belang ook erkend. Echter, het valt ook op dat er bij de betreffende gemeentes weinig beleid bestaat ten aanzien van de positie en de toekomst van gemeenschapsaccommodaties. Dat leidt in een aantal gevallen tot een accommodatie waar in principe alles kan, indien daar van de lokale samenleving behoefte aan is en de accommodatie daar de mogelijkheden voor biedt. Het kan echter ook leiden tot een situatie waarbij de beheerder voor elk 'wissewasje' naar de gemeente moet. Aanbevolen wordt dat de gemeente in samenspraak met daartoe geëigende organisaties en partijen op dorpsniveau een beleidsvisie voor haar gemeenschapsaccommodaties ontwikkelt.

Voor het ontwikkelen van de gemeentelijke beleidsvisies kan in delen van het land gebruik gemaakt worden van de kennis die aanwezig is bij provinciale organisaties, die gericht zijn op het bieden van ondersteuning aan dorpshuizen. Het verdient de aanbeveling dat het LCO deze kennis op landelijk niveau bundelt en toegankelijk maakt.

Uit de bestudeerde cases komt naar voren dat er in de gemeenschapsaccommodaties maar een relatief beperkt scala aan activiteiten plaatsvindt. De mogelijkheden van de gemeenschapsaccommodatie reiken niet verder dan de polsstok van de samenleving lang is. Aanbevolen wordt om in een gemeentelijke beleidsvisie specifiek aandacht te besteden aan activiteiten die de reikwijdte van de afzonderlijke accommodaties en dorpen te boven gaat, maar in klein regionaal perspectief mogelijk wel kansen bieden. Hierbij valt te denken aan een faciliterende rol voor de gemeente bij het opzetten van een over de gemeenschapsaccommodaties roulerend systeem van bijvoorbeeld medische diensten; ook valt te denken aan specifieke voorzieningen in één van de gemeentelijke gemeenschapsaccommodaties, bedoeld voor meerdere dorpen. De lokale behoefte aan dergelijke activiteiten en diensten dient daarbij als maatstaf te worden gebruikt.

- Het onderzoek onderschrijft de gedachte dat het goed functioneren van een gemeenschapsaccommodatie afhankelijk is van maatwerk. Nieuwe beleidsformules zoals het Kulturhus en de Brede School zijn dan ook op dorpsniveau alleen maar bruikbaar, indien de inhoud ervan kan worden afgestemd op de cultuur en de behoefte van de lokale bevolking. Bij het ontwikkelen van nieuwe gemeenschapsaccommodaties wordt daarom een bottom-up benadering aanbevolen. Tevens verdient het aanbeveling om zo mogelijk voort te bouwen op reeds aanwezige voorzieningen en sociale structuren.
- Beheerders en vrijwilligers van gemeenschapsaccommodaties worden geconfronteerd met allerlei verschillende, vaak conflicterende wet- en regelgeving. Aanbevolen wordt dat de gemeente helderheid verschaft over de eisen die de gemeente en de wetgeving stellen aan de gemeenschapsaccommodatie; met name op de punten waar sectorale wetgeving conflicterende voorwaarden stelt. De afweging tussen deze voorwaarden vraagt om maatwerk en kan daarom het best op gemeentelijk niveau plaatsvinden.
- De bestudeerde cases geven aanleiding tot de veronderstelling dat een deel van de dorpsamenleving participeert bij activiteiten in de gemeenschapsaccommodatie en dat een ander deel er niet of bijna niet komt. Met het oog op de mogelijkheden voor het ontwikkelen van nieuwe functies en activiteiten in gemeenschapsaccommodaties wordt het LCO Zwolle daarom aanbevolen om de participatie en met name de non-participatie van bepaalde groepen uit het dorp nader te laten onderzoeken.

- De analyse van de cases geeft aanleiding tot de veronderstelling dat de ontwikkeling van multifunctionele accommodaties en dorpservicepunten niet volgens een eenduidig recept mogelijk is, maar per situatie maatwerk vereist. Het LCO Zwolle wordt daarom aanbevolen nader onderzoek te laten doen naar dergelijke bestaande gemeenschapsaccommodaties en naar de succes- en faalfactoren aldaar.

Literatuurlijst

- Anonymus, 2002.
Drenthe door: demografie en dorpshuizen. Assen, STAMM.
- Anonymus, 2002.
Dorpsvisie Nijlân. Nijland, Vereniging van Dorpsbelang Nijland.
- Baar, E. van, 2001. *Dorpshuizen in Noord-Holland. Een inventariserend onderzoek naar de functies en het gebruik van dorpshuizen in Noord-Holland*. Purmerend & Haarlem, IMCO Noord-Holland & NPI.
- Baar, E. van, 2003.
Quick scan naar provinciaal beleid ten aanzien van gemeenschapsaccommodaties in kleine kernen. Zwolle, Landelijk Centrum Opbouwwerk.
- Bemmel, A.A.B. van, 1984.
Voorzieningen in landelijke gebieden: een sociaal-geografisch onderzoek in zuidwest-friesland. Utrecht, Geografisch Instituut.
- Boomars, L. & M.C. Hidding, 1997.
Leefbaarheidseffectrapportage. Leefbaarheid niet langer een blinde vlek in de besluitvorming. Wageningen, Landbouwniversiteit Wageningen & Fonds Wetenschapswinkel, Rapport 135.
- Boomars, L. & M.C. Hidding, 1999.
Leefbaarheidseffectrapportage Opsterland. Wageningen, Landbouwniversiteit Wageningen.
- Boon, J., 2002.
Resultaten Quick Scan gemeentelijk beleid dorpshuizen. Purmerend, IMCO Noord-Holland.
- Dam, F. van, 1995.
Meer voor minder. Schaalvergroting en bereikbaarheid van voorzieningen in landelijke gebieden in Nederland. Utrecht, Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap & Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen Universiteit Utrecht.
- Groot, J.P., 1974.
Het kleine dorp. Overlevingskansen van en perspectieven voor dorpen en buurtschappen in Nederland. Baarn, Bosch & Keuning N.V.
- Hart, J. de, F. Knol & K. Breedveld, 2002.
Zekere banden. Sociale cohesie, leefbaarheid en veiligheid. Den Haag, Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Heringa, H., 1971.
Dorpshuis in wording. Groningen, Stichting Noord-Groningen.
- Hoek, C. van den, 1989.
'Zonder boeren is ons dorp dood.' De betekenis van de landbouw voor de leefbaarheid in de kleine kernen. Wageningen, Doctoraalscriptie Landbouwniversiteit, Vakgroep Planologie.
- Huigen, P.P.P. & M.C.H.M. van der Velden (ed.), 1989. *De achterkant van verstedelijkt Nederland. De positie en functie van landelijk gebieden in de Nederlandse samenleving*. Amsterdam/Utrecht, Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig genootschap & Geografisch instituut rijksuniversiteit Utrecht.
- Huigen, P.P.P. & C.R. Volkers, 1989.
Verzorgingssituatie van nederzettingen in Nederland. Utrecht, Rijksuniversiteit Utrecht.
- Jager, H. de & A.L. Mok, 1999.
Grondbeginselen der sociologie. Gezichtspunten en begrippen. Houten, Educatieve Partners Nederland.
- Komter, A.E., J.Burgers & G. Engbersen, 2000.
Het cement van de samenleving. Een verkennende studie naar solidariteit en cohesie. Amsterdam, Amsterdam University Press.

- Kropman, J.A. & H.A.J. Peters, 1982.
De buurtbus: Bijdrage aan de leefbaarheid in kleine kernen: basisrapport. Onderzoek i.o.v. het provinciaal bestuur van Gelderland. Nijmegen, Instituut voor Toegepaste Sociologie.
- Lans, L., 1963.
Buurthuizen en dorpsuizen, middelen tot maatschappelijke opbouw. Rapport uitgebracht door het commissariaat voor Maatschappelijk en Cultureel Werk vanwege de Nederlandse Hervormde Kerk. 's Gravenhage, Boekencentrum.
- Mak, G., 1996.
Hoe God verdween uit Jorwerd. Een Nederlands dorp in de twintigste eeuw. Amsterdam, Atlas.
- Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, 1999.
Welzijnsnota 1999-2002. Werken aan sociale kwaliteit. Den Haag, Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.
- Mooij, S. & J. de Wilde, 2003.
Aan de slag met Graauw! Dorpsplan met aanbevelingen en actiepunten voor een leefbare toekomst van Graauw en omstreken. Wageningen, Wetenschapswinkel Wageningen UR, Rapport 191.
- Nijland, K., 2002.
De Glind in de toekomst! Wageningen, Wetenschapswinkel Wageningen UR, Rapport 183, Doctoraalonderzoek Wageningen Universiteit en Research Centrum.
- Pennarts, H., 1953.
Een idee veroverd de wereld; volks- en dorpshuiswerk, wijk- en buurthuizen. Bussum, Voorhoeve.
- Scheperkamp-Stiekema, P., 1990.
De Vereniging 'Ons Dorpshuis' 1915-1990 Eelde-Paterswolde. Eelde-Paterswolde, De Vereniging 'Ons Dorpshuis'.
- Schlicher, 1981.
Huidige en toekomstige centrale accommodaties in Noord-Holland. Haarlem, Oorgaan voor Overleg en Advies in de provincie Noord-Holland.
- Stegeman, J., 2000.
Leefbaarheid op de agenda! Een studie naar het vigerend leefbaarheidsbeleid en leefbaarheidsthema's in de toekomst. Wageningen, Wetenschapswinkel Wageningen UR, Rapport 163.
- Thissen, F., 1995.
Bewoners en nederzettingen in Zeeland: op weg naar een nieuwe verscheidenheid. Utrecht & Amsterdam, Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap & Instituut voor Sociale Geografie Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen Universiteit van Amsterdam.
- Thissen, F., & J. Drooglever Fortuijn, 1998.
Sociale cohesie en dorpsverenigingen op het Drentse platteland. Verslag van een onderzoek in de gemeente Aa en Hunze. Amsterdam, Amsterdam study centre for the Metropolitan Environment.
- Verplanke, L., R. Engbersen, J.W. Duyvendak, E. Tonkens & K. van Vliet (eds.), 2002.
Open deuren. Sleutelwoorden van lokaal sociaal beleid. Utrecht, Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn & Verwey-Jonker Instituut.

Krantenartikelen

- Kleine, R., 2003.
Leefbaarheid kleine kernen kan nog stuk beter. Apeldoornse Courant, 02-08-2003.
- Lubbers, S., 2002.
'Voorzieningen kernen op peil houden'. Apeldoornse Courant, 07-12-2002.

Persberichten

Anonymus, 2003.

Dorpshuizen en wijkcentra maken eigen ondernemingsplan. Vereniging Groninger
Dorpshuizen, Afdeling Groningen KNHM & Provincie Groningen, 29-01-2003.

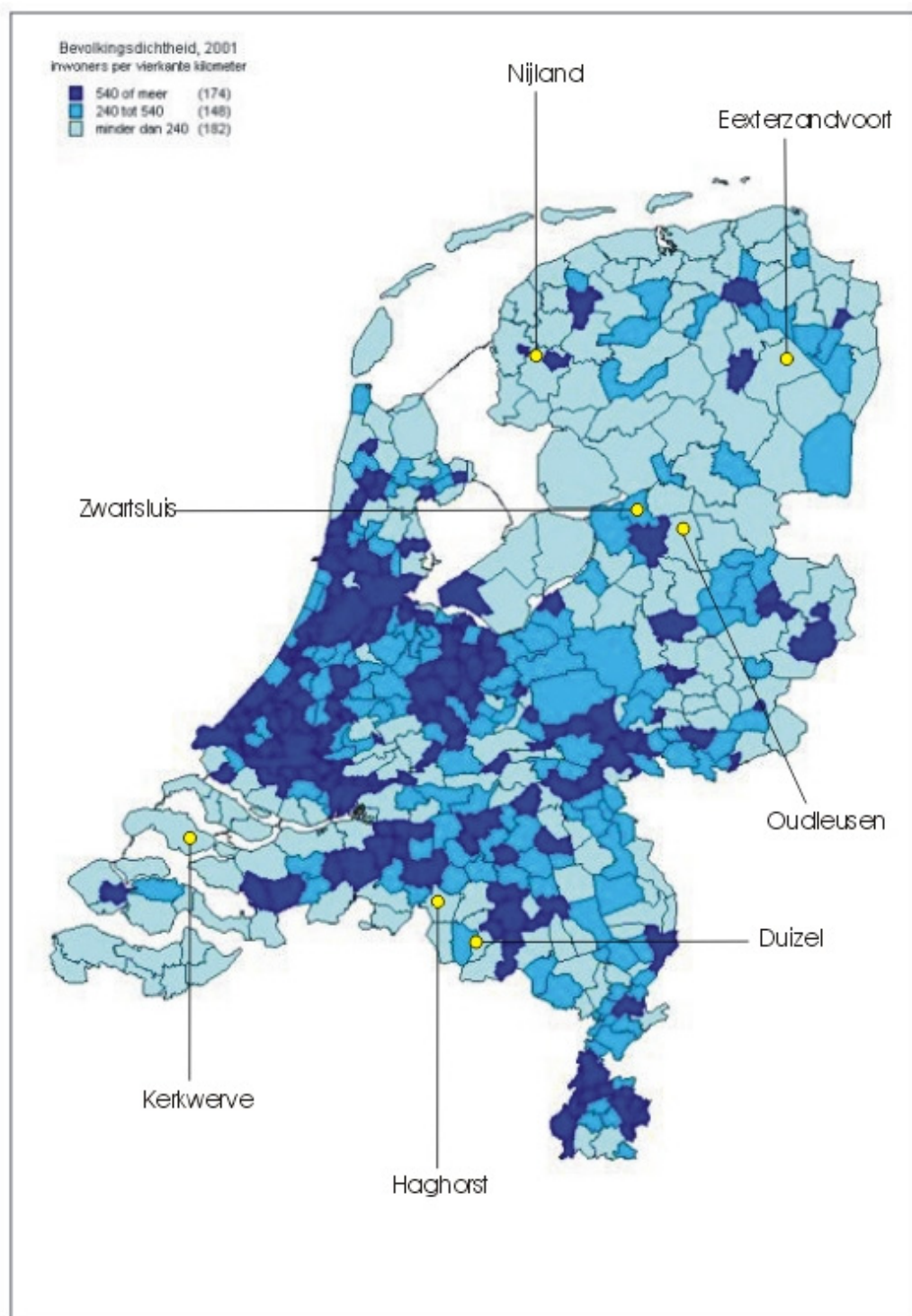
Audoor, C., 2003.

*Dorpscafés maken mee het platteland. Een dorp zonder café is als een huis zonder
(ingang) voordeur.* Landelijke Gilden, 13-03-2003.

Vellinga, T., 2003.

Dorpshuizen en vitaal platteland. Leader+ netwerk Nederland, Nationaal Netwerk
Plattelandsontwikkeling, Netwerk Bulletin 4, februari 2003.

Bijlage I Kaart van Nederland met de bezochte dorpen

Bijlage II Lijst met geïnterviewden

Case 1: Nijland, Multifunctioneel centrum 'De Mande'

Dhr. Heslinga, Beheerder van 'De Mande'
Dhr. Lammersen, Vereniging van Dorpsbelang Nijland
Gemeente Wymbritseradiel

Case 2: Oudleusen, Ontmoetingscentrum 'De Wiekelaar'

Dhr. Lindeboom, Beheerder van 'De Wiekelaar'
Dhr. Dijsselhof, Oranjevereniging Oudleusen
Gemeente Dalfsen

Case 3: Eexterzandvoort, Dorpshuis 'D'aol School'

Mevr. Kroeze, Stichting Dorpshuis 'D'aol School'
Mevr. De Jonge, Stichting Dorpshuis 'D'aol School'
Mevr. Zuidema, Dorpsbelangen Eexterzandvoort
Gemeente Aa en Hunze

Case 4: Zwartsluis, 'Sluziger Kulturhus'

Mevr. Knol, Overijsselse Bibliotheek Dienst
Gemeente Zwartewaterland

Case 5: Haghorst, Ontmoetingscentrum 'Den Deel'

Dhr. Van Bergen, Beheerder van 'Den Deel'
Dhr. Van der Hoven, Beheerder van 'Den Deel'
Dhr. Verhoeven, Commissie Kleine Kern Haghorst
Gemeente Hilvarenbeek

Case 6: Kerkwerve, Dorpshuis 'T Zuudende'

Mevr. Van de Bos, Beheerder van 't Zuudende'
Dhr. Hobé, Beheerder van 't Zuudende'
Dhr. Manni, Dorpsraad Kerkwerve
Gemeente Schouwen-Duiveland

Case 7: Duizel, Dorpshuis 'De Smis' en Dorps Service Centrum 'D'n Inloop'

Dhr. Lavrijssen, Beheerder 'De Smis'
Dhr. Engbers, Stichting Dorps Service Centrum 'D'n Inloop'
Gemeente Eersel

Anders

Mevr. Vegt, Stichting Dorpshuizen Drenthe

